

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Економіко-правовий факультет

Р ИНКОВА ЕКОНОМІКА:

*Сучасна теорія
і практика управління*

Збірник наукових праць

ТОМ 20. Випуск 2 (48)

Виходить 3 рази на рік
Засновано у вересні 1998 року

ОДЕСА
ОНУ
2021

Друкується за рішенням вченої ради
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.
Протокол № 11 від 17.05.2021 року.

Збірник наукових праць реферується РЖ «Джерело», індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus Journals Master List (ICV 2015 : 50.60).

Редакційна колегія:

Е. А. Кузнецов, д-р екон. наук, проф. (головний редактор); Є. І. Масленников, д-р екон. наук, проф. (заступник головного редактора); В. І. Борщ, д-р екон. наук, доц. (відповідальний секретар); Г. М. Запша, д-р екон. наук, проф.; В. І. Захарченко, д-р екон. наук, проф.; Н. В. Захарченко, д-р екон. наук, доц.; І. А. Ломачинська, канд. екон. наук, доц.; І. М. Ненно, д-р екон. наук, проф.; О. В. Побережець, д-р екон. наук, проф.; М. П. Сахацький, д-р екон. наук, проф.; Ю. М. Сафонов, д-р екон. наук, проф.; С. О. Якубовський, д-р екон. наук, проф.; Гаргасас Аудрюс, д-р екон., проф. Університет Олександраса Стульгінскіса (м. Каунас), Литва; Жан-Поль Гішар, д-р екон., проф. Університет Ніцци – Софія Антиполіс (м. Ніцца), Франція; Олександр Грибінча, д-р екон. наук, проф. Міжнародний незалежний університет Молдови (м. Кишинів), Молдова; Олав Аарна д-р екон. наук, проф. Естонська бізнес-школа (м. Таллінн), Естонія.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації.
Серія КВ № 19765-9565 Р від 15 березня 2013 року.

Збірник наукових праць «Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук (категорія «Б») на підставі Наказу МОН України № 612 від 07.05.2019 року.

Всі статті проходять обов'язкову процедуру внутрішнього та зовнішнього рецензування.

Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління. Т. 20, Вип. 2 (48) : збірка наукових праць. – *Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021.* – 250 с.

У збірнику наукових праць розглядаються організаційно-економічні та організаційно-правові проблеми розвитку економіки та права в Україні.

Аналіз динаміки проводиться з точки зору дослідження ефективності управління та знаходження пріоритетів соціально-економічної політики для українського суспільства в період ринкової трансформації. Аналіз сучасного стану правової системи України проводиться з точки зору поліпшення ефективності чинного законодавства, його відповідності соціальним потребам, науковим надбанням та досвіду право застосовної діяльності.

Для студентів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, державних службовців, підприємців і менеджерів.

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021

Ministry of education and science of Ukraine
Odesa I. I. Mechnykov National University
Faculty of Economics and Law

*M*ARKET ECONOMY:

*Modern management theory
and practice*

Collection of scientific works

Volume 20. Issue 2 (48)

Publication frequency – three times per year

Founded in September, 1998

ODESA
ONU
2021

The collection of scientific works is printed by the resolution of Academic Council of Odesa I. I. Mechnykov National University.
Protocol № 11 from 17th of May 2021

The collection of scientific works is reviewed by RJ «Djereło» and included in the International Base Index Copernicus Journals Master List (ICV 2015 : 50.60).

Editorial board:

E. A. Kuznietsov, Doctor of Economic Sciences, Prof. (chief editor); Ye. I. Maslennikov, Doctor of Economic Sciences, Prof. (assistant of chief editor); V. I. Borshch, Doctor of Economic Sciences, Associate Prof. (executive secretary); H. M. Zapsha, Doctor of Economic Sciences, Prof.; V. I. Zakharchenko, Doctor of Economic Sciences, Prof.; N. V. Zakharchenko, Doctor of Economic sciences Associate Prof.; I. A. Lomachynska, PhD in Economics, Associate Prof.; I. M. Nyenno, Doctor of Economic Sciences, Prof.; O. V. Poberezhets, Doctor of Economic Sciences, Prof.; M. P. Sakhatskyi, Doctor of Economic Sciences, Prof.; Yu. M. Safonov, Doctor of Economic Sciences, Prof.; S. O. Yakubovskyi, Doctor of Economic Sciences, Prof.; Jean-Paul Guichard, Doctor of Economic Sciences, Prof., Université Nice – Sophia Antipolis (Nice, France); Alexander Gribinchea, Doctor of Economic Sciences, Prof., Free International University of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova); Olav Aarna, Doctor of Economic Sciences, Prof., Estonian Business School, (Tallinn, Estonia).

Certificate of state registration of the print media
Series KV № 19765-9565 P dated March, 26, 2013.

***All articles are liable for the obligatory
internal and external reviewing procedures.***

Market Economy: Modern Management Theory and Practice. Vol. 20, Issue 2 (48) : collection of scientific works. – Odesa : *Odesa I. I. Mechnykov National University*, 2021. – 250 p.

Organizational, economic, organizational and legal problems of economics and law development in Ukraine are considered in the collection of scientific works.

Analysis of dynamics is provided in terms of management effectiveness research and priorities of social and economic politics determination for the Ukrainian society during the market transformation period. Analysis of Ukrainain law system's modern state is carried out in the view of valid legal system effectiveness improvement, its corespondance with social needs, scientific achievements and enforcement experience.

Collection of scientific works is useful for students, postgraduates, teaching and academic staff, state employee, entrepreneurs and managers.

ЗМІСТ

Е. А. Кузнєцов, О. Р. Павлович Заклад вищої освіти як економічна корпорація та об'єкт діяльності професійного менеджменту	9
Н. А. Тюхтенко, С. М. Макаренко, В. Г. Маргасова, А. В. Чмут Актуалізація цифровізаційних процесів в умовах сучасних маркетингових змін вітчизняного виробничого середовища.....	33
В. І. Захарченко, В. В. Кандєєва, С. В. Онешко Комплексний аналіз стану основних елементів механізму розвитку економічного потенціалу підприємства.....	46
О. М. Головченко, Є. О. Сокірба Безробіття як загроза економічній безпеці України: причини і способи подолання.....	66
О. В. Садченко Управління фінансовими потоками підприємств та держави в умовах сталого розвитку	81
О. В. Балахонова Узагальнення складових економічного потенціалу підприємства і механізм його розвитку	98
І. М. Нєнно Цифрові суспільні блага як основа досягнення цілей сталого розвитку держави	116
С. О. Крамський, Н. Ю. Ширяєва, О. В. Захарченко Концептуальна модель управління змістом програм розвитку проектно-орієнтованих організацій	128

О. В. Рудінська, Р. Д. Барон, С. О. Сахарова, С. М. Яков Стратегічний аналіз бізнес-моделей інноваційного розвитку	145
Н. М. Столбуненко, О. М. Столбуненко-Волошина Активізація інноваційно-інвестиційних процесів у промислово- му комплексі як основа кардинальних змін в економіці України на сучасному етапі	157
Л. О. Масіна, А. О. Гусєв Облік податку на додану вартість на підприємстві: поточний стан та шляхи реформування.....	169
С. М. Ракевич, А. В. Церковна, Н. В. Орлова Сучасні умови функціонування будівельних компаній м. Одеса.....	184
О. П. Горлова Теоретичні засади оцінки впливу динаміки цін на фінансову стійкість підприємств у ланцюгу поставок	198
І. Б. Білах Методичне забезпечення діагностування при формуванні меха- нізму економічної безпеки у видавничій галузі.....	213
С. І. Карпін Концептуальні орієнтири механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу.....	233
Правила для авторів.....	247

CONTENTS

E. A. Kuznietsov, O. R. Pavlovich

Higher education institution as an economic corporation and object of professional management activity 9

**N. A. Tyukhtenko, S. M. Makarenko, V. G. Margasova,
A. V. Chmut**

Actualization of digitalization processes in the conditions of modern marketing changes in the domestic production environment 33

V. I. Zakharchenko, V. V. Kandieieva, S. V. Oneshko

Complex analysis of the state of the main elements of the mechanism for the development of the economic potential of the enterprise..... 46

E. N. Golovchenko, E. A. Sokirba

Unemployment as a threat to the economic security of Ukraine: reasons and ways to overcome..... 66

O. V. Sadchenko

Financial flow management of enterprises and state in sustainable development conditions 81

O. V. Balakhonova

Generalization of the components of economic potential enterprise and mechanism of its development 98

I. M. Nyenno

Digital public goods as a basis to reach sustainable development goals by the state..... 116

S. O. Kramskyi, N. Y. Shyriaieva, O. V. Zakharchenko

Conceptual model of content management of development programs of project-oriented organizations 128

O. V. Rudinska, R. D. Baron, S. O. Sakharova, S. M. Yakov Strategic analysis of business models innovative development.....	145
N. M. Stolbunenko, O. M. Stolbunenko-Voloshina Activation of innovation and investment processes in the industrial complex as a basis for different changes in the economy of Ukraine at the modern stage	157
L. O. Masina, A. O. Husiev Accounting for value-added tax at the enterprise: current state and ways of reform	169
S. M. Rakevich, A. V. Tsercovna, N. V. Orlova Modern conditions of functioning of construction companies of Odessa	184
O. Gorlova Frameworks of evaluation of the influence of prices' dynamics on financial sustainability of enterprises in a supply chain.....	198
I. B. Bilakh Methodological provision of diagnosis in the formation of the mechanism of economic security in the publishing industry.....	213
S. I. Karpin Conceptual guidelines of the mechanism of management of the integrated infrastructure of the agro-industrial complex	233
Information for authors	247

УДК 334:005:378.4(043.5)

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243671

Е. А. Кузнєцов,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: edkuznietsov@gmail.com

О. Р. Павлович,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: aleksandrapavlovych@ukr.net

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЕКОНОМІЧНА КОРПОРАЦІЯ ТА ОБ'ЄКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті розглядаються проблеми розвитку закладу вищої освіти як економічної корпорації. Визначаються стратегічні напрямки професіоналізації менеджменту закладу вищої освіти. Аналізуються ключові параметри розвитку закладів вищої освіти в Україні. Розглядаються особливості поведінки викладачів і студентів в умовах розвитку корпоративних відносин. Особлива увага приділяється розгляду смислової динаміки процесу формування професійного менеджменту закладу вищої освіти. Звертається увага на основні концептуальні підходи до формування та історичного розвитку закладів вищої освіти. Показана важливість інноваційної динаміки системи менеджменту та умови зменшення трансакційних затрат, які стримують розвиток цифрової економіки. Розглядаються підходи і методи управлінської діяльності університетів, які створюють «нову нормальність» професійного університетського менеджменту. Доказується необхідність трансформації професійного менеджменту закладу вищої освіти та його відповідальність за розвиток інноваційної економіки. Акцентується увага на професійних якостях кадрів менеджменту, які повинні відповідати умовам розвитку університетів третього покоління. Розглядаються основні принципи сучасного розвитку університетської освіти з позицій капіталізації професійних знань. Доводиться необхідність інноваційного розвитку університетської науки та формування нових форм освітнянської діяльності. Визначається необхідність фундаментальної підготовки студентів як основи для їх орієнтація на системність розвитку професії, інноваційність і креативність, інтелектуальну і професійну спроможність до швидкого професійного навчання на протязі усієї кар'єри, що стає об'єктивним викликом цифрової економіки.

Ключові слова: професійний менеджмент, економічна корпорація, механізм економічної корпорації, професіоналізація менеджменту університету, інноваційний

розвиток, інноваційна характеристика сучасної освіти, історія формування університетів, університети третього покоління, контур управлінського процесу, фундаментальність освіти, формування професійних компетенцій, взаємодія системи «студент-викладач», професійна якість управлінської діяльності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В українській реальності розвитку університетів навіть сам термін «менеджмент» для університетського керівництва майже не використовувався, хоча характерна специфіка управлінської діяльності показувала необхідність саме концентрації професійних управлінських знань у керівного складу закладу вищої освіти (ЗВО), в першу чергу, класичних університетів, які спроможні розвивати, в певній мірі, повний спектр природознавчих і гуманітарних наук. Існує об'єктивна ситуація, що саме професійний менеджмент стає головною рушійною силою розвитку різноманітних організацій, які вибирають систему інноваційного розвитку, формують якісний ринок з товарів і послуг, вирішують питання своєї конкурентоздатності та становлення позитивного соціального іміджу. Сучасний ЗВО стає центром формування інноваційної системи розвитку суспільства і його система менеджменту в повній мірі має мати ознаки професійної якості.

Менеджмент ЗВО має стати супер активним ядром сучасного розвитку університету третього покоління [4; 11; 21]. В умовах активного формування інноваційної економіки менеджмент ВНЗ повинен досягти не просто рівня ефективних бізнес-структур, а стати професійним зразком управлінської діяльності для всього суспільства. Створення виняткової ресурсної бази, що означає формування і способи результативної комбінації фінансових, матеріальних, людських та інформаційних ресурсів стає головним завданням університетського менеджменту. Таким чином, професіоналізація менеджменту ЗВО є пріоритетним стратегічним завданням, що виводить їх в головні системні об'єкти інноваційного і креативного розвитку суспільства. Тому дослідження процесу формування механізму професіоналізації менеджменту ЗВО і визначення передумов, системних критеріїв та показників цієї діяльності є актуальним і важливим завданням

економічної і управлінської науки. Окремою проблемою цих досліджень є структурно-функціональне визначення механізму як основи практичної і наукової діяльності щодо його активного впровадження в систему управління, тобто управлінського процесу ЗВО. Досить важливим фактом формування і системного впровадження механізму професіоналізації менеджменту ЗВО є те, що цей процес неможливо запустити і практично реалізувати без діючого керівництва ЗВО. Разом з тим, ЗВО може розглядатися як економічна корпорація, в якій професійний менеджмент виступає первинною основою їх конкурентоздатності, оскільки визначає умови для формування інноваційної якості наукової, освітньої та підприємницької діяльності. «Нова нормальність» розвитку ЗВО має отримати потужну дослідницьку підтримку процесів професіоналізації управлінської діяльності, в першу чергу, зі сторони управлінської (менеджерської) науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням різноманітних проблем розвитку сучасних університетів присвячені фундаментальні наукові роботи Д. Бока, Д. Салмі, Р. Флоріда, С. Фуллера, К. Ясперса. В той же час, енциклопедичною цінністю визначається книга «П'ятдесят сучасних мислителів про освіту. Від Піаже до наших днів» [19], в якій представлена дискусія найбільш впливових у світі сучасних авторів щодо розвитку освіти. Важливими проблемами розвитку конкурентоспроможності сучасних університетів, особливо в питаннях формування університетського менеджменту, є дослідження таких авторів як Т. Блуммарт, П. Друкер, Й. Виссема, С. Каммінгс, Ф. Малік, Г. Мінцберг, Г. Хемел, К. Шваб. Однак, проблемам розвитку університету як економічної корпорації ще не приділи науковці України широкої уваги, хоча ця проблема є досить важливою для майбутнього розвитку університетської науки і освіти.

Постановка завдання. Визначити особливості смислової динаміки інтегральної якості професійної системи менеджменту і дати характеристику смислових суджень, смислових рядів взаємодії управлінських понять і категорій, звернути увагу на базову смислово сутність професійної системи менеджменту.

Довести необхідність інтегральної оцінки управлінської діяльності з позицій смислової взаємодії ефективності і результативності діяльності управлінських кадрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії ринкового механізму господарювання позначаються і на внутрішню структуру університету, і на характер освітньої діяльності. В Україні найбільшу групу складають державні ЗВО це 456 установ (381 – без урахування відокремлених підрозділів), приватних ЗВО – 191 (140) заклад та комунальних – 24 (23) установи [20, с. 17]. В даному випадку розглянемо особливості впливу ринкових відносин на діяльність ЗВО на прикладі класичних університетів, які значно більше можуть бути підготовленими до процесів корпоратизації економічних відносин в суспільстві. Університети під впливом зовнішніх чинників перетворюються в економічні корпорації, які управляються як корпорації, але корпорації особливого роду – пов’язані з виробництвом і розповсюдженням знання. Усі ланки університетської структури самовизначаються за ознаками конкурентоспроможності та прибутковості. Всі факультети, лабораторії, наукові центри і навіть окремі професора розглядаються під кутом зору того, скільки контрактних студентів вони змогли залучити, скільки зовнішніх грантів і дотацій вони внесли в «загальну скарбничку», який їхній внесок в бренд університету на ринку освітніх послуг. Все це стосується і традиційно гуманітарних, і природознавчих областей сучасного знання. Безперечними лідерами університетів стають ті з них, хто будь-якими способами (іноді далекими від академічних) залучають маси студентів, мобілізують грантову підтримку з боку фондів і приватних донорів, а також постійно працюють над своїм особистим брендом на зовнішньому ринку, включаючи найпрестижніші премії, гучні публікації, зв’язок із засобами масової інформації та інше. В рамках університету виживає той, хто не тільки може призвести нове знання, але і володіє здібностями вигідно його реалізовувати в ринкових умовах. У цьому сенсі передбачається, що кожен викладач повинен мати хоча б мінімальні таланти у сфері менеджменту,

чи маркетингу. Доводиться необхідність також мати здібності підприємницького характеру. Чисто академічна стратифікація як і раніше має значення, але вона ні в якій мірі не може бути альтернативою вищевказаній тенденції.

Виявляють себе і нові ролі студентів (бакалаврів, магістрів, аспірантів). Тепер вони виступають в якості клієнтів корпорації, покупців на ринку освітніх послуг, пропонувананих університетом. Університетська корпорація, як ніколи раніше, виявляється залежною від своїх клієнтів – від їх запитів, бажань, життєвих цілей і навіть різноманітних примх. Тому від професорів і університетського менеджменту потрібно оволодіння «м'якими технологіями» в стосунках зі студентами-клієнтами, орієнтованими на уникнення конфліктів або надання їм максимально «мирних» форм. Звичайно, ці явища не варто абсолютизувати, але і не звертати увагу на такі тенденції діяльності університетів не представляється можливим. Навчальний процес в таких ринкових умовах передбачає нові споживчі якості – напіврозважальний характер, доступність і легку засвоюваність складних питань, створення у «клієнтів» (студентів) приємного почуття повноти отриманого знання (при фактичній неповноті отриманого знання), упаковка в красиві форми (ігрові методи викладання, мультимедійність, мінімізація та популяризація фундаментальних знань тощо). Крім того, активізація головної ідеї місії університету, що центром усього спектру університетської діяльності є студент і тільки студент, створює досить хибну картину подальшої ролі університетів в розвитку інноваційного і креативного суспільства. Але розглянемо цю ситуацію по іншому, на нашу думку, з більш правильної сторони і «нової нормальності» професійної системи менеджменту [1, с. 17-20], яку необхідно формувати і інноваційно розвивати в сучасних українських університетах.

Одразу важливо відзначити, що усі механізми управлінської дії несуть в собі позитивні і негативні характеристики (плюс і мінус), а завданням професійного менеджменту є досягнення такої пропорції, щоб позитив перевищував негатив і зводив його

до мінімального впливу на кінцевий результат [10, с. 219-221]. Механізм економічної корпорації також несе в собі набір характеристик позитивної і негативної дії – просто абсолютно позитивних механізмів в природі не існує, тому менеджменту необхідно вчитися і знати як професійно працювати з такими механізмами. Розглянемо більш детально деякі підходи і методи менеджменту цієї діяльності університетів, які, на наш погляд, і створюють «нову нормальність» професійного університетського менеджменту.

Перше. Структурний формат університету як економічної корпорації особливо роду (інноваційне виробництво і розповсюдження сучасних знань) зовсім не означає, що фундаментальна наука і фундаментальна освіта не є актуальним товаром для суспільства. Навпаки, саме принцип фундаментальності науки, освіти і практики в період розвитку процесів четвертої промислової революції є тим новаторським товаром, який повинен актуалізувати і пропонувати університет суспільству і окремим його споживачам. Університетським менеджмент повинен запустити і якісно підтримувати управлінський процес щодо формування і реалізації плану дій в системі фундаментальної науки і освіти з повним врахуванням базових трендів технологічного і соціально-економічного розвитку сучасного суспільства. Студент, і тим більше абітурієнт, не може знати і стратегічно оцінювати значення фундаментальної науки і освіти, але саме в його інтересах отримати спеціальність з системою особливих професійних знань, яка є необхідною і достатньою для конкурентоздатності фахівця на сучасному ринку праці. Таким чином, студент-споживач освітньої послуги повинен бути підготовлений до сприйняття реальності сучасного технологічного розвитку і не повинен мати жодних ілюзій щодо перспективності, наприклад, багатьох спеціальностей індустріальної епохи, які йому стандартно може пропонувати певний університет. В цій ситуації бюджетне фінансування саме вибору студента, а не наукової школи підготовки спеціалістів, яка підтверджує свою сучасну професійну дієздатність, виглядає

досить дивно. Зрозумілим є тільки той факт, що це є поверхневим і простим вирішенням складної проблеми конкурентної дієздатності університетської науки і освіти в Україні взагалі, коли існують упереджені рішення з точки зору професійної оцінки реальних можливостей центральних і регіональних університетів. Але сподіватися, що це вийде само собою за рішенням міністерства, марна трата часу. Необхідні професійні дії менеджменту самого університету з метою створення нової реальності, яка відповідає на запити суспільства щодо подальшого цивілізаційного розвитку і ролі в цьому розвитку університетів.

Друге. Економічна корпорація – це акціонерне компанія закритого або публічного типу, для якої є характерними процеси формування і розвитку акціонерного капіталу, тобто розподілу власності, впливу і контролю за діяльністю корпоративної організації. Особливий статус університету як економічної корпорації необхідно створювати шляхом перерозподілу власності держави, з однієї сторони, і організацій національного і міжнародного бізнесу, відповідних наукових центрів і, можливо, рейтингових світових університетів і технопарків, з іншої сторони. Наскільки до цього готова держава, суспільство і сам університет. Представляється, що ця ситуація має досить малий рівень готовності усіх можливих учасників і високий рівень системних ризиків, в першу чергу, для самих університетів. Кількість університетів в Україні не витримує ніякої критики – цей показник дуже високий, а розробка критеріїв для запуску процесу їх зменшення певними державними інституціями вже тридцять років не є на порядку дня. Так, станом на листопад 2019 р. в Україні з чисельністю населення приблизно 42 млн зареєстровано 671 заклад вищої освіти. Такі цифри дають змогу стверджувати, що в нашій державі маємо приблизно 16 ЗВО на 1 млн населення. У Грузії кількість університетів на 1 млн населення становить 15; у Польщі – 12; у Нідерландах, Німеччині, Франції, Великій Британії, де процес забезпечення якості вищої освіти має тривалу й успішну традицію, кількість ЗВО на мільйон населення є приблизно однаковою і коливається від 4 до 6 [20, с. 16]. Склада-

ється позиція, що більш розвинуті країни створюють умови для розвитку крупних і більш спроможних ЗВО, які представляють суспільству і більш якісний освітній та науковий продукт. Реальні кроки Міністерства освіти і науки щодо оптимізації кількості університетів стали помітними лише на початку 2015, коли після чергового засідання Акредитаційної комісії України було виявлено очевидну невідповідність освітньої діяльності університетів і їхніх численних філій ліцензійним умовам. За результатами обговорення комісія звернулася до МОН з проханням взяти під контроль процес закриття близько 60 закладів вищої освіти. Частина з них справді була закрита [20, с. 14].

Більша частина приватних закладів вищої освіти повторюють діяльність державних університетів і також не спроможні створити інноваційний освітній або науковий продукт, який відповідає потребам сучасного технологічного і соціально-економічного розвитку. Крім того, майже усі спеціальності приватних університетів є гуманітарними, оскільки для природознавчих потрібна реальна матеріально-технічна база, створити яку менеджмент цих організацій не спроможний по різних обставинам. Для державних університетів гуманітарний профіль також є пріоритетним, який приносить найбільші контрактні фінансові ресурси, але вони не можуть ними підтримувати спеціальності природознавчих факультетів. До того ж, не існує ні державної, ні окремо університетської стратегії формування спеціальностей вищої освіти щодо потреб соціально-економічного розвитку суспільства. При цьому, необхідно особливо зазначити, що потенціал університетської освіти все-таки зберігається, і це показує певна якість роботи професорсько-викладацького складу і студентів, які навчаються за класичними математичними і фізичними спеціальностями, особливо по інформаційним системам і комп'ютерним технологіям. На таких спеціалістів існує великий попит зі сторони організацій національного і міжнародного рівня діяльності. Хоча треба погодитись також з тим, що більшість таких спеціалістів продовжують навчання в відомих європейських і американських університетах і

практично реалізують себе не в Україні. Ми звертаємо на це увагу, щоб зазначити наступне – реальні інвестори і акціонери поки що не вважають українські університети, особливо регіональні, базою для ефективних і результативних інвестицій. На жаль, кадрова політика університетів тільки підтверджує цей висновок, а механізмів мотивації залишаться кращим спеціалістам і надалі в межах університету практично немає. Якщо бути справедливим, то виходу з цієї ситуації, при збереженні існуючого стану речей, не існує, тому потрібно шукати дорогу, яка, при певних діях нового університетського менеджменту, в змозі привезти до бажаного результату.

Третє. Якщо держава буде залишатися реально діючим власником університету, тоді за нею залишається контрольний пакет акцій, який може бути частково трансформованим через існуючі матеріальні ресурси капітального будівництва, а частково через продаж не потрібних для подальшої діяльності університету об'єктів капітального будівництва. Тут необхідно в повній мірі врахувати також об'єкти інтелектуальної власності університету. Скоріше усього це може бути мінімально 51% корпоративного капіталу університету. Якість цієї частини і її ринкова вартість залежить від стану цих будов та їх історичного значення для університету і суспільства. Окремо визначається ринкова вартість об'єктів інтелектуальної власності університету. Інша частина корпоративного капіталу (49% і менше) має бути націлена на реальних інвесторів, які зацікавлені саме в розвитку університету, а не для появи на його основі зовсім інших напрямків підприємницької діяльності. Крім того, для України сьогодні немає іншого шляху ніж все-таки почати реалізовувати продуману державну програму інтеграційного об'єднання великої кількості окремих університетів в потужні науково-дослідницькі та освітні центри для подальшого інноваційного розвитку певних регіонів і в цілому країни. Також необхідно зрозуміти, що за наслідками розвитку процесів корпоратизації визначаються досить значні і потужні механізми контролю, які потребують розподілу влади і системи впливу на прийняття управлінських та інших рішень.

Система патерналізму, яка характерна сьогодні для державних університетів і є зрозумілою для їх керівництва, не може бути реалізована державою як у фінансовому плані, так і з точки зору формування нового університетського менеджменту. Така ситуація приводить тільки до більш глибокої і затяжної кризи університетів. А саме держава, в першу чергу, повинна бути зацікавлена в сильних університетах, які відповідають критеріям університетів третього покоління і спроможні виконувати державне замовлення щодо підготовки необхідної кількості фахівців на достатньо високому інноваційному рівні.

Розвиток університетів завжди був у центрі уваги суспільства. Причини можуть бути названі різні, але головна з них – це проблема забезпечення майбутнього розвитку суспільства, а в сучасних умовах – це розвиток інноваційної економіки, яка створює умови для формування розвинутої системи інноваційного і креативного суспільства на базі фундаментального наукового прогресу. Як відзначив Р. Флоріда, «що в креативній економіці дослідницькі інститути – один з основних (якщо не самий головний) центр креативності» [23, с. 290]. Якість освітньої діяльності університетів сьогодні не може бути досягнута без системного розвитку університетської науки. Довгий час більшість університетів України були орієнтовані саме на масову підготовку спеціалістів різного профілю за типовими навчальними програмами без врахування наукової компоненти, особливо науки світового рівня. Підтримувалась думка, що університет є освітньою організацією, а не академічною, що розвиток університетської науки є процесом додатковим, який не потрібно спеціально забезпечувати мотиваційними механізмами. Вважалося, що світовий рівень науки в навчальних програмах університетів забезпечувався державними стандартами освіти, які створювали окремі групи вчених, які знали цей світовий рівень відповідного напрямку, а завдання певного університету – це забезпечити викладання дисциплін цього державного стандарту. Але сучасна назва навчальної дисципліни, її робоча програма та всі інші компоненти освітнього процесу можуть зовсім не давати світової якості підготовки фахівців. Тут важлива

особистість викладача, його науковий потенціал, результативність його наукових досліджень, які не можуть бути вторинними щодо світового рівня. Тому репрезентативність державних стандартів, навіть світового рівня, не може мати необхідну і достатню якість в університетах, якщо зміст навчальних програм і окремих дисциплін не є, в першу чергу, науковим і освітнім продуктом науково-дослідницької діяльності самого університету. Сьогодні кожний університет повинен, по суті, бути дослідницьким і, не тільки мати, але і в повній мірі вміти користуватися своєю автономією. Необхідно змінити застарілий підхід, що університетське навчання – це заради отримання диплому, на інше, – що університетська освіта – це перспективні спеціальні знання світового рівня, які потрібні для повноцінної професійної діяльності кожної людини. Університетська освіта має значення тільки тоді, коли вона найвищої якості, але досягнути такого рівня вона не спроможна без науки світового рівня. Правда, університет не може виконати таке завдання поодиночі. Навколишня спільнота повинна мати можливість освоїти і використовувати інновації і технології, які винаходяться в університеті, а також бути зацікавлена у створенні більш розвиненої інфраструктури і забезпечення тих елементів якості місця, які потрібні представникам креативного класу [23, с. 291]. Тому розгляд умов створення дослідницьких університетів та процесу досягнення ними глобальної конкурентоспроможності є пріоритетним завданням сучасної науки і практики. Справжня наука – це не стільки певні наукові знання, скільки, і це важливо, спеціальні методологічні розробки, визнані наукові методики та інноваційні технології для практичного користування цими спеціальними знаннями. Навчальний процес в університеті – це також практична реалізація наукових досліджень і наукового потенціалу університету. Справжня наука світового рівня є технологічною базою якісної підготовки спеціалістів – випускників університету. Однак і в цьому питанні є певні застереження, які на думку відомого дослідника інтелектуального життя університетів С. Фуллера пов'язані з тим, що «тренд останнього часу – прагнення перетворити університет на подобу комерційних фірм

з виробництва інтелектуальної власності – виявляється нічим іншим, як кампанією по послідовному розчленуванню інституції: дослідницька функція університету відділяється від освітньої. В результаті ми бачимо виникнення квазіприватних «наукових парків», чії комерційно успішні, але ризиковані проекти загрожують зупинити нормальний потік знання і створити засновану на доступі до знання класову структуру, яку в наші дні інколи називають інформаційним феодализмом» [24, с. 15]. Зрозуміло, що такі застереження повинен враховувати в своїй діяльності професійний менеджмент університету, не доводячи подібні полярні питання до крайніх позицій, коли починає руйнуватися інтеграційна взаємодія в розвитку науки і освіти.

Дані обставини доводять, що розвиток університетів є запорукою розвитку суспільства взагалі. На наш погляд, перший раз це питання усвідомлено обговорювали не тоді, коли створювали університети (у Європі це приблизно з 1088 р., якщо вважати Болонський університет першим), а значно пізніше, коли на зламі XVIII і XIX століть майже вдвічі скоротилася кількість університетів в Європі. Важливо звернути увагу, що тоді криза була пов'язана з тим, що йшла відмова від університетів. Зараз криза викликана тим, що у нас дуже багато університетів і це виступає начебто як позитивний результат розвитку вищої освіти. І те й інше викликає бажання розібратися, навіщо потрібні університети, щоб зрозуміти базову парадигму розвитку менеджменту університету. Тоді, на зламі XVIII і XIX століть, виникли три основні точки зору з даного питання, і біля витоків кожної з них стояла людина, яка була досить неординарною особистістю. Одну висловив «батько» політичної економії Адам Сміт, другу – Наполеон Бонапарт, а третю – Вільгельм фон Гумбольдт, який і створив неокласичну модель університету.

Судження Адама Сміта полягало в тому, що не треба платити гроші професорам університетів. Їм повинні платити студенти, тому що тоді стає зрозуміло, як попит буде формувати пропозицію. Так, А. Сміт зазначав, що «установи для освіти юнацтва точно так само можуть приносити дохід, достатній

для покриття витрат по їх утриманню. Плата, або гонорар, який студент сплачує вчителю, природно, становить дохід цього роду. Навіть в тих випадках, коли винагороду вчителя виходить не з цього природного джерела, все ж не представляється необхідним, щоб воно оплачувалося за рахунок загальних державних доходів, збирання і витрачання який в більшості країн надано виконавчій владі» [22, с. 704-705]. Природне для таких ранніх економічних моделей судження. Ідея А. Сміта про те, що треба б, напевно, попит заміряти грошима на університетську освіту, у нас реалізувалася з самих перших років незалежності України, але в дуже дивному форматі: що освіта є послуга, яка може бути виміряна як послуга і як послуга оплачена. За думкою А. Сміта це повинно виглядати все-таки по-іншому. А саме, освіта якщо і послуга, то капітальна, яка створює можливості, які потім призводять до доходу володарів цих знань і здібностей. На наш погляд все це говорить про те, що освіта є капіталізованою вартістю, а це процес більш складніший і потребує додаткових пояснень.

Наполеон Бонапарт пішов зовсім іншим шляхом. Університети, вважав він, потрібні для того, щоб виробляти фахівців в конкретних областях. На це держава готова витратити гроші, але держава повинна контролювати ці університети. А наука це зовсім інше питання, вона повинна бути відокремлена від університетів, тому що варіант оплати діяльності в науці є досить незрозумілим моментом. Погляди Наполеона Бонапарта на освіту також є досить актуальними до цього часу. Уявлення про те, що повинен бути норматив фінансування ЗВО, тому що якщо держава платить гроші, то вона повинна розуміти, за що платить, і контролювати того, кому платить. Виникає питання про розуміння освіти як соціально значимого блага, яке приносить вигоди не тільки тому, хто здобув освіту, а і суспільству і цілому. В той же час, повинен бути визначений обов'язковий набір професій в суспільстві, особливо якщо воно досить велике і прагне розвиватися. Але потрібно розуміти, що насправді освіта аж ніяк не є досконалим ринком, що ми маємо тут монополію, тобто держава закупає деяку діяльність університетів. А все-таки, ми маємо олігополію,

тобто не цілком конкуруючі між собою університети, які ділять ринки освітянських послуг і, при цьому, ми маємо високі транзакційні витрати переходу, тому тут нормативи абсолютно не ведуть до успіху розвитку всієї системи.

Нарешті, Вільгельм фон Гумбольдт спробував запропонувати альтернативу, створивши в результаті неокласичну модель університету, в якому головним є утворення, яке поєднує освіту з наукою. Університет трактується як співдружність студентів і викладачів і при цьому університет має автономію щодо свободи викладання і формування та реалізації освітніх концепцій. В. Гумбольдт формулював своє розуміння університету, яке живе зараз у вигляді так званих класичних університетів континентального типу і континентальної традиції, виходячи з того, що в ньому проводиться не тільки знання, а щось ще. Для того щоб зрозуміти, що саме, важливими були роботи Дж. Ньюмена [17], К. Ясперса [27] і, на нашу думку, потрібен також Х. Ортега-і-Гассет [18].

В своїй лекції «Місія університетів» Х. Ортега-і-Гассет сформулював кілька парадоксів, які абсолютно по-іншому сприймаються зараз, з урахуванням того, що стало зрозуміло в науці, перш за все в економічній, за 80 років, що минули з тих пір, як Ортега-і-Гассет їх сформулював. Отже, парадокси Х. Ортега-і-Гассета можна сформулювати наступним чином. По-перше, він сказав, що університети потрібні не тому, що студенти розумні, а тому, що вони недостатньо розумні: інакше б вони навчилися самі. По-друге, він сказав, що університет середній людині намагається дати вищу освіту і зробити з нього класного фахівця. При цьому університет невіддільний від науки, але у середньої людини немає ніяких причин ставати ученим. Наука в університеті потрібна, але для чогось іншого, бо дуже мала частка тих хто закінчує університети стають вченими. Наука, сказав Х. Ортега-і-Гассет, навряд чи коли-небудь буде сильною стороною іспанської нації, але, тим не менш, наука в іспанських університетах потрібна так само, як в німецьких чи англійських [18, с. 26, 45, 68]. Х. Ортега-і-Гассет, визначаючи роль науки в розвитку суспільства, робив

важливий акцент, що «наука – це одна з найбільш значущих речей, що здійснюються і створюється людиною. Зрозуміло, це речі більш високого рівня, ніж університет, в тій мірі, в якій він є навчальним інститутом. Тому що наука – це творчість, а педагогічна діяльність спрямована лише на навчання цієї творчості, передачу, вкладання і засвоєння. Наука – річ настільки високого рівня, що виявляється занадто складною і – хочеш того чи ні – недоступною для середньої людини. Вона передбачає особливий дар, вкрай рідкісний в людському роду. Вчений – це свого роду сучасний монах» [18, с. 47]. І тому, зазначає далі Х. Ортега-і-Гассет. – «прагнути до того, щоб звичайний студент став вченим, поки що безглуздо, так як подібна претензія лише частково приховує порок утопізму, характерний для попередніх поколінь». І далі, що дуже важливо для сучасного розуміння цих процесів, «наука, звичайно ж, – щось високе; наука, але не вчений. Людина науки – це тип людського існування, так само обмежений, як і будь-який інший, і навіть більше, ніж можливо і доступно уяві. Не варто «ідеалізувати» і розглядати як ідеал то, що всі люди стануть вченими, уникнувши тих обставин – одних чудових, інших досить болючих, – які зазвичай створюють вченого» [18, с. 48]. На цих думках і зазначений парадоксах, на нашу думку, ґрунтується цікаве розуміння місії університетів, що потребує сучасного розгляду цих важливих для професійного менеджменту університету проблем.

Що, по суті, поклав в основу свого розуміння місії Ортега-і-Гассет. Ідею обмеженої раціональності, яка стала теорією, визнаною і зазначеною Нобелівською премією, через 40 років після лекції іспанця, тому що Г. Саймон тільки в 1950 роках випустив статтю про адміністративну поведінку, а Нобелівську премію за теорію обмеженої раціональності отримав вже в 1978 році. Дійсно, ця ідея, що люди не святі, що вони не всевідаючі, насилу збирають інформацію, не володіють нескінченними калькулятивними і інтерпретаційними здібностями, принципово важлива для розуміння університету. З цього випливає, що В. Гумбольдт прав в тому, що університет змушений ставати

таким собі товариством студента і викладача, тому що студент не може навчитися сам. Ключова проблема університету – це здібності студента. Однак не потрібно забувати, особливо в сучасний період розвитку університетів, що важливо звернути увагу також на професійні і людські здібності професорсько-викладацького складу. Професійний менеджмент сучасного університету повинен системно розглядати якість взаємодії «викладач-студент», доповнюючи цю взаємодію кращими умовами їх подальшого розвитку. В той же час, це дуже непроста проблема університету, оскільки виправити допущені помилки швидко в цій сфері управлінської діяльності майже неможливо.

Актуальність і сучасність поглядів Х. Ортега-і-Гассет для розвитку університетів в Україні і формування в них дійсно професійної системи менеджменту, необхідно зазначити головні риси місії університету, які зробив цей видатний дослідник університетів, в наступній формі:

1. Під університетом *stricto sensu* слід розуміти інститут, в якому середній студент вчиться бути культурною людиною і компетентним професіоналом.

2. Університет не повинен терпіти зі своїми звичаями ніякого фарсу. Іншими словами, він повинен домагатися від студента тільки того, чого в дійсності від нього можна вимагати.

3. Університет не повинен дозволяти середньому студенту марно витратити частину свого часу, уявляючи, що він стане вченим. З цією метою наукове дослідження, як таке, слід виключити з базових університетських курсів.

4. Культурні дисципліни і професійні заняття повинні мати педагогічно вивірену форму (синтетичну, систематичну і цілісну), а не ту, яку вважала за краще сама наука: вузькі проблеми, «клаптики» науки, дослідницькі досліди.

5. Викладацький склад повинен визначатися не дослідним рангом кандидата, а його синтезуючими здібностями і педагогічним талантом.

6. Знайшовши якісний і кількісний мінімум такого утворення, університет стане в певну відповідність в своїх вимогах зі студентом.

Х. Ортега-і-Гассет, виходячи з таких принципових зауважень, підкреслює, що така помірність в домаганнях, така прямота кілька жорстка для тих, хто згоден з існуючим станом справ, дозволить, я думаю, закласти фундамент університетського життя, що поверне університет до його справжності, до його кордонів, внутрішньої і глибокої чистоти [18, с. 60-61].

Важко не погодитися з таким твердженнями, але, на наш погляд, оскільки ці ідеї були висловлені ще в 1930 році перед студентами Мадридського університету, потрібно конкретизувати деякі позиції, що є важливим для розуміння діяльності університету його професійним менеджментом. Так, прагнення концентрації в університетах найкращих і талановитих студентів і викладачів потребує обмеження управлінським контуром, тобто ресурсною базою, показниками стратегічних цілей, умовами корекції управлінського процесу в зазначених термінах часу, а також визначення умов якісної взаємодії в системі «викладач-студент» [11, с. 22-24]. Для цього професійному менеджменту університету необхідно знати реальні показники контуру управлінського процесу, починаючи з системної професійної взаємодії студентів і викладачів, враховуючи їх інтелектуальний потенціал до вибраної спеціалізованої підготовки. Позиція щодо розвитку науки в діяльності університету також потребує, на нашу думку, деякої корекції. Сьогодні, особливо для самих провідний ЗВО України, необхідно інтегрувати науково-дослідні розробки, які проводять, в першу чергу, викладачі університету в освітній процес. Без цієї діяльності рівень університетської освіти не буде адаптованим під потреби сучасного інноваційного розвитку суспільства. Крім того, необхідність фундаментальної підготовки студентів і їх сучасна орієнтація на системність розвитку професії, інноваційність і креативність, інтелектуальну і професійну спроможність до швидкого професійного навчання на протязі усієї кар'єри стає об'єктивним викликом цифрової економіки. Знайти відповідь на подібні виклики сучасного суспільного розвитку неможливо без науки, особливо фундаментального спрямування. Професійний менеджмент повинен стати головним ініціатором такого розвитку університетської науки, шляхом створення системних механізмів,

в першу чергу, мотиваційного спрямування для впровадження наукових результатів в освітню діяльність.

Висновки та пропозиції. Проведено аналіз розвитку ЗВО як економічної корпорації та об'єкту діяльності професійного менеджменту, дана характеристика елементів механізму професіоналізації менеджменту ЗВО, визначені особливості інноваційної динаміки і креативності професійного менеджменту ЗВО.

В результаті проведеного дослідження доводиться, що усі механізми управлінської дії несуть в собі позитивні і негативні характеристики (плюс і мінус), а завданням професійного менеджменту є досягнення такої пропорції, щоб позитив перевищував негатив і зводив його до мінімального впливу на кінцевий результат. Механізм економічної корпорації також несе в собі набір характеристик позитивної і негативної дії – просто абсолютно позитивних механізмів в природі не існує, тому менеджменту необхідно вчитися і знати як працювати з такими механізмами.

Відзначається, що особливий статус університету як економічної корпорації необхідно створювати шляхом перерозподілу власності держави, з однієї сторони, і організацій національного і міжнародного бізнесу, відповідних наукових центрів і рейтингових світових університетів і технопарків, з іншої сторони.

Розгляд концептуальних характеристик механізму професіоналізації менеджменту ЗВО стає більш зрозумілим, якщо його дослідження пов'язується не тільки з управлінським процесом, але і з результативними теоріями менеджерської науки. Так, для глибокого і фундаментального вивчення управлінського процесу необхідні знання управлінської науки, а точніше конкретної управлінської теорії. Якщо такої теорії немає, тоді її необхідно створити з метою фундаментального розгляду управлінського процесу. В свою чергу, фундаментальне знання управлінського процесу створює необхідні передумови для розробки конкретних механізмів досягнення певних поставлених цілей діяльності.

Список використаної літератури

1. Блуммарт Т., Ван ден Брук С., Колтофа Э. Четвертая промышленная революция и бизнес: Как конкурировать и развиваться в эпоху сингулярности ; Пер. с англ. Москва : Альпина Пабlishер, 2019. 204 с.
2. Бок Д. Университеты в условиях рынка. Коммерциализация высшего образования ; Пер. с англ. Москва : Изд. Дом Высшей школы экономики, 2012. 224 с.
3. Брабандер Л. де, Айні А. Думай поза шаблонами: інноваційна парадигма креативності в бізнесі ; Пер. з англ. Київ : Форс Україна, 2017. 368 с.
4. Виссема Й. Г. Университеты третьего поколения. Москва : Издательство «Бизнес-Олимп», 2016. 480 с.
5. Друкер П. Ф. О профессиональном менеджменте ; Пер. с англ. Москва : Издательский дом «Вильямс», 2006. 320 с.
6. Друкер П. Ф. Энциклопедия менеджмента ; Пер. с англ. Москва : ООО «И. Д., Вильямс», 2006. 432 с.
7. Друкер П. Ф. Эффективный руководитель ; Пер. с англ. 4-е изд. Москва : Манн, Иванов и Фербер; Эксмо, 2014. 240 с.
8. Каммингс С. Реконструкция стратегии ; Пер. с англ. Харьков : Изд-во Гуманитарный центр, 2010. 560 с.
9. Кузнецов Э. А. Инновационная роль университетов в системе развития лидерства и профессионализации управленческой деятельности в Украине. Одесса : Пресс-курьер, 2015. 106 с.
10. Кузнецов Е. А. Концепція інтегральної якості професійної системи менеджменту. *Вісн. Одеськ. Нац. ун-ту. Серія: Економіка*. Т. 23. Вип. 27 (72). 2018. С. 126-130.
11. Кузнецов Е. А. Методологія професіоналізації управлінської діяльності в Україні. Монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 382 с.
12. Кузнецов Е. А. Професіоналізація менеджменту: майстер-клас. Матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2020. 110 с.
13. Малик Ф. Управлять, работать, жить ; Пер. с нем. Москва : Издательство «Добрая книга», 2008. 472 с.
14. Манас Дж. Принцип Наполеона. Наука побеждать и управление проектами ; Пер. с англ. В. Москва : Эксмо, 2009. 304 с.
15. Мінцберг Г. Анатомія менеджменту. Ефективний спосіб керувати компанією ; Пер. з англ. Київ : Наш формат, 2018. 400 с.
16. Минцберг Г. Требуется управленцы, а не выпускники МВА. Жесткий взгляд на мягкую практику управления и систему подготовки менеджеров ; Пер. с англ. Москва : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. 544 с.
17. Ньюмен Дж. Г. Идея университета ; Пер. с англ. Минск : БГУ, 2006. 208 с.
18. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета ; Пер. с исп. Минск : БГУ, 2005. 114 с.
19. Пятьдесят современных мыслителей об образовании. От Пиаже до наших дней / Под ред. Джоя А. Палмера ; Пер. с англ. ; Москва : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. 488 с.

20. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік / за заг. ред. проф. Сергія Квіта. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2020. 244 с.
21. Салми Д. Создание университетов мирового класса ; Пер. с англ. Москва : Издательство «Весь Мир», 2009. 132 с.
22. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов ; Пер. с англ. Москва : Эксмо, 2016. 1056 с.
23. Флорида Р. Креативный класс. Люди, которые меняют будущее ; Пер. с англ. Москва : Издательство «Классика XXI», 2007. 421 с.
24. Фуллер С. Социология интеллектуальной мысли: карьера ума внутри и вне академии ; Пер. с англ. Москва : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2018. 384 с.
25. Хэмел Г., Брин Б. Будущее менеджмента ; Пер. с англ. Москва : Бест Бизнес Букс, 2013. 276 с.
26. Шваб К. Четвертая промышленная революция ; Пер. с англ. Москва : издательство «Э», 2018. 208 с.
27. Ясперс К. Идея университета ; Пер. с нем. Минск : БГУ, 2006. 159 с.

Стаття надійшла 20.02.2021 р.

Э. А. Кузнецов,

доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой менеджмента и инноваций
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина
e-mail: edkuznietsov@gmail.com

А. Р. Павлович,

кандидат экономических наук,
старший преподаватель кафедры менеджмента и инноваций
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина
e-mail: aleksandrapavlovych@ukr.net

УЧРЕЖДЕНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ЭКОНОМИЧЕСКАЯ КОРПОРАЦИЯ И ОБЪЕКТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

В статье рассматриваются проблемы развития учреждения высшего образования как экономической корпорации. Определяются стратегические направления профессионализации менеджмента учреждения высшего образования. Анализируются ключевые параметры развития учреждений высшего

образования в Украине. Рассматриваются особенности поведения преподавателей и студентов в условиях развития корпоративных отношений. Особое внимание уделяется рассмотрению смысловой динамики процесса формирования профессионального менеджмента учреждения высшего образования. Обращается внимание на основные концептуальные подходы к формированию и исторического развития высших учебных заведений. Показана важность инновационной динамики системы менеджмента и условия уменьшения транзакционных затрат, которые сдерживают развитие цифровой экономики. Рассматриваются подходы и методы управленческой деятельности университетов, которые создают «новую нормальность» профессионального университетского менеджмента. Доказывается необходимость трансформации профессионального менеджмента учреждения высшего образования и его ответственность за развитие инновационной экономики. Акцентируется внимание на профессиональных качествах кадров менеджмента, которые должны соответствовать условиям развития университетов третьего поколения. Рассматриваются основные принципы современного развития университетского образования с позиций капитализации профессиональных знаний. Доказывается необходимость инновационного развития университетской науки и формирования новых форм образовательной деятельности. Определяется необходимость фундаментальной подготовки студентов как основы для их ориентации на системность развития профессии, инновационность и креативность, интеллектуальную и профессиональную способность к быстрому профессиональному обучению на протяжении всей карьеры, что становится объективным вызовом цифровой экономики.

Ключевые слова: профессиональный менеджмент, экономическая корпорация, механизм экономической корпорации, профессионализация менеджмента университета, инновационное развитие, инновационная характеристика современного образования, история формирования университетов, университеты третьего поколения, контур управленческого процесса, фундаментальность образования, формирование профессиональных компетенций, взаимодействие системы «студент-преподаватель», профессиональное качество управленческой деятельности.

E. A. Kuznietsov,

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Management and Innovation
Odessa I.I. Mechnikov National University,
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65058, Ukraine
e-mail: edkuznietsov@gmail.com

O. R. Pavlovich,

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Management and Innovation
Odessa I.I. Mechnikov National University,
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65058, Ukraine
e-mail: aleksandravplovych@ukr.net

HIGHER EDUCATION INSTITUTION AS AN ECONOMIC CORPORATION AND OBJECT OF PROFESSIONAL MANAGEMENT ACTIVITY

The article considers the problems of development of a higher education institution as an economic corporation. Strategic directions of professionalization of higher education institution management are determined. The key parameters of the development of higher education institutions in Ukraine are analyzed. Features of behavior of teachers and students in the conditions of development of corporate relations are considered. Particular attention is paid to the semantic dynamics of the process of formation of professional management of higher education. Attention is paid to the main conceptual approaches to the formation and historical development of higher education institutions. The importance of innovative dynamics of the management system and the conditions for reducing transaction costs that hinder the development of the digital economy are shown. Approaches and methods of university management activities that create a “new normality” of professional university management are considered. The necessity of transformation of professional management of a higher education institution and its responsibility for the development of innovative economy is proved. Emphasis is placed on the professional qualities of management staff, which must meet the conditions of development of third generation universities. The basic principles of modern development of university education from the standpoint of capitalization of professional knowledge are considered. The necessity of innovative development of university science and formation of new forms of educational activity is proved. The need for fundamental training of students as a basis for their focus on the systematic development of the profession, innovation and creativity, intellectual and professional capacity for rapid vocational training throughout the career, which becomes an objective challenge of the digital economy.

Key words: professional management, economic corporation, mechanism of economic corporation, professionalization of university management, innovative development, innovative characteristic of modern education, history of universities formation, third generation universities, management process contour, fundamentality of education, formation of professional competencies, student-teacher interaction, the professional quality of management.

References

1. Blumart, T., Vande Bruk S., Koltofa, E. (2019). Chetvertaia promyshlenaia revoliutsiia i biznes : Kak konkurirovat i razvivatsia v epohu singuliarnosti [The 4th industrial revolution and business : how to compete and grow in the age of singularity]. Moskva [in Russian].
2. Bok, D. (2012). Universitety v usloviiakh rynka. Kommertsializatsia vysshego obrazovaniia [Universities in the market conditions. Commercialization of higher education]. Moskva : «I. D. Vysshey shkoly ekonomiki». [in Russian].

3. Brabander, L. & Aini, A. (2017). Dumay poza shablonamy : innovatsiina paradyhma kreatyvnosti v biznesi [Think outside the box : innovation paradigm of creativity in business]. Kyiv : Fors Ukraina. [in Ukrainian].
4. Vissema, Y. H. (2016). Universitety tretogo pokoleniia [Universities of the third generation]. Moskva : «I.D. Biznes - Olymp». [in Russian].
5. Druker, P. F. (2006). O professionalnom menedzmente [About professional management]. Moskva : «I. D. Villiams». [in Russian].
6. Druker, P. F. (2006). Entsiklopediia menedzmenta [The encyclopedia of management]. Moskva : «I. D. Villiams». [in Russian].
7. Druker, P. F. (2014). Effektivnyi rukovoditel [Effective manager]. Moskva : Mann, Ivanov i Ferber : Eksmo. [in Russian].
8. Kamings, S. (2010). Rekonstruksiia strategii [The strategy's reconstruction]. Harkov : «I. D. Gumanitarnyi tsentr». [in Russian].
9. Kuznietsov, E. (2015). Innovatsionaiia rol universitetov v sisteme razvitiia liderstva i professionalizatsii upravlencheskoi deiatelnosti v Ukraine [The innovative role of the university system of leadership development and professional management activities in Ukraine]. Odessa : Pres-kurier. [in Russian].
10. Kuznietsov, E. (2018). Kontsepsiia intehralnoi yakosti profesiinoi systemy menedzmentu [The concept of integral quality of professional management system]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika. – Bulletin of Odessa national university. Economics*, 27 (72), pp. 126-130. [in Ukrainian].
11. Kuznietsov, E. (2017). Metodolohiia profesionalizatsii upravlinskoi diialnosti v Ukraini [Methodology of professionalization management activity in Ukraine]. Kherson : Oldi-plus. [in Ukrainian].
12. Kuznietsov, E. (2020). Professionalizatsiia menedzmentu : maister-klas. Materialy naukovometodolohichnoho seminaru [Professionalization of management. Materials for the scientific-methodological seminar]. Odessa : Feniks. [in Ukrainian].
13. Malyk, F. (2008). Upravliat, rabotat, zhyt [Manage, work, live]. Moskva: «I. D. Dobraya kniga». [in Russian].
14. Manas, Dz. (2009). Printsyp Napoleona. Nauka pobezhdat i upravlenie proektami [The Napoleon's principle. The science of winning and project management]. Moskva : Eksmo. [in Russian].
15. Mintsberg, H. (2018). Anatomiiia menedzmentu. Efektyvnyi sposib keruvatu kompaniyey [Anatomiiia menedzhmentu. Efektyvnyi sposib keruvaty kompaniiei]. Kyiv : Nash format. [in Ukrainian].
16. Mintsberg, G. (2008). Trebuiutsia upravlentsy, a ne vypuskniki MBA. Zhestkii vzgliad na miagkuiu praktiku upravlniia i sistemu podgotovki menedzherov [There is a need for the managers, not the graduates of MBA. Tough view of soft management practice and managers training]. Moskva : ZAO «Olimp-biznes». [in Russian].
17. Nyumen, Dzh. G. (2006). Ideia univrsiteta [The idea of university]. Minsk : BHU. [in Russian].
18. Otega-i-Hasset, Kh. (2005). Missiia universiteta [The mission of university]. Minsk : BHU. [in Russian].
19. Palmer, Dzh. A.(eds) (2012). Piatdesiat sovremenykh myslitelei ob obrazovanii. Ot Piazhe do nashykh dnei [Fifty modern thinkers about education. From Piaget to the

- present]. Moskva : «I. D. Vyshei shkoly ekonomiki». [in Russian].
20. Kvit, S. (eds.) (2020). Richnyi zvit Natsionalnoho agenstva iz zabezpechenia yakosti vyshoi osvity za 2019 [Annual report of the national agency for quality assurance in higher education for 2019]. Kyiv : Natsionalne ahentstvo iz zabezpechenia yakosti vyshoi osvity. [in Ukrainian].
 21. Salmi, D. (2009). Sozdanie universitetov mirovogo klassa [Building world-class universities]. Moskva : Eksmo. [in Russian].
 22. Smit, A. (2016). Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov [Research about nature and cases of wealth nations]. Moskva : Eksmo. [in Russian].
 23. Florida, R. (2007). Kreativnyi klass. Lyudi, kotorye meniaiut budushchee [The creative class. People, who change the future]. Moskva : Izd. «Klassika XXI». [in Russian].
 24. Fuller, S. (2018). Sotsiologiya intelektualnoi mysli: kariera uma vnutri i vne akademii [The sociology of intellectual thought: a career of the mind inside and outside academy]. Moskva : I. D. «Delo». [in Russian].
 25. Khemel, H. (2013). Budushchee menedzhmenta [The future of management]. Moskva : Best Biznes Buks. [in Russian].
 26. Shvab, K. (2018). Chetvertaia promyshlennia revoliutsiia [The 4th industrial revolution] . Moskva : Eksmo. [in Russian].
 27. Yaspers, K. (2006). Ideia univesiteta [The idea of university]. Minsk : BHU. [in Russian].

УДК 330.341.1

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243674

Н. А. Тухтенко,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,
Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, 73000, м. Херсон, Україна
e-mail: tuhtenko1@gmail.com

С. М. Макаренко,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,
Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, 73000, м. Херсон, Україна
e-mail: makar0684@gmail.com

В. Г. Маргасова,

доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової роботи,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
вул. Шевченка, 95, 14035, м. Чернігів, Україна
e-mail: textil.ks@gmail.com

А. В. Чмут,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,
Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, 73000, м. Херсон, Україна
e-mail: hannach300@gmail.com

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЦИФРОВІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ МАРКЕТИНГОВИХ ЗМІН ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЧОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті досліджено особливості стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні. Виявлено основні напрямки прискореного сценарію цифрового розвитку. Досліджено сучасний стан придбання машин та програмного забезпечення як складової активізації інноваційної діяльності на українських підприємствах, проаналізовано стан використання інформаційно-комунікаційних технологій. Встановлено, що у процесі організації та координації виробничих процесів майже не залучаються фахівці сфери інформаційних та комунікаційних технологій. Виявлено низький рівень цифровізації процесів господарської діяльності на вітчизня-

них промислових підприємствах, особливо у регіонах, які за середнім показником соціально-економічного розвитку знаходяться в останній п'ятірці. Запропоновано систему вимог, виконання яких дозволить максимізувати ймовірність залучення додаткових інвестицій у цифровізацію процесів господарської діяльності вітчизняних промислових підприємств.

Ключові слова: цифровізація, інформаційно-комунікаційні технології, виробничий процес, оптимізація маркетингових систем, інвестиційно-інноваційні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Низький рівень цифрових навичок населення, відсутність навичок цифрового підприємництва, значний ступінь недовіри до цифрових технологій, відсутність системи мотивації та підтримки підприємств, які розвивають цифрову інфраструктуру та використовують у власній діяльності цифрові рішення, стримують не лише розвиток суб'єктів господарювання всіх форм власності, а й не дозволяють підвищити якість обслуговування потенційних споживачів в умовах цифровізації економіки. У сучасних умовах розвитку головним принципом успішності у сфері цифровізації є всебічна підтримка та допомога органів державної влади і місцевого самоврядування стосовно ліквідації правових бар'єрів, що перешкоджають впровадженню провідних інноваційних технологій, створення опорної інфраструктури – ліній зв'язку, центрів зберігання і обробки даних; вдосконалення системи освіти, включаючи забезпечення загальної цифрової грамотності; запуск інструментів підтримки вітчизняних суб'єктів господарювання, їх маркетингових систем, які є центрами формування компетенцій у сфері цифрових та інших наскрізних технологій. Таким чином дослідження щодо визначення впливу та сприяння цифровізації господарської діяльності українських підприємств є край актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням цифровізації та зміни технологічних укладів особливу увагу приділяли вітчизняні науковці: О. Вишневський, В. Геєць, В. Жуковська, Г. Калетніков, А. Каюченко, С. Коляденко, В. Ляшенко, В. Фіщук та інші. Серед представників міжнародної наукової спільноти варто відзначити М. Кастельса, Т. Мезенбурга, Д. Тепскотта, К. Шваба, які особливу увагу приділяли теоретичним та практич-

ним аспектам вивчення феномену цифрової економіки та здійснювали вивчення можливостей отримання позитивного ефекту від цифровізації. Незважаючи на вагомості напрацювання, залишаються проблеми, що потребують додаткового наукового аналізу особливо щодо визначення впливу цифровізації на рівень розвитку вітчизняних підприємств, їх маркетингових систем.

Постановка завдання. Метою статті є визначення впливу цифровізації на рівень розвитку українських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 90-х років ХХ століття економіка розвинених країн вийшла на новий рівень. Масове виробництво комп'ютерів, формування закритих та відкритих інформаційних мереж, збільшення масштабів міжнародних інтеграційних процесів призводить до зародження цифрової економіки.

У класичному розумінні цифрова економіка – це економіка, яка заснована на електронних товарах і послугах, вироблених за допомогою електронного бізнесу і торгівля якими ведеться за допомогою електронних засобів [7].

Термін «цифрова економіка» набув достатньо широкого поширення, але є не єдиним та домінуючим терміном, що характеризує реалії сучасного світу. Разом з терміном «цифрова економіка» використовуються ще такі поняття як: «постіндустріальна економіка», «віртуальна економіка», «нова економіка», «економіка знань», «мережева економіка», «Інтернет економіка» тощо.

У науковій праці [8] запропоновано виділяти три основні компоненти цифрової економіки: підтримуюча інфраструктура – апаратне та програмне забезпечення, телекомунікації, мережі тощо; електронний бізнес (*e-business*) – ведення господарської діяльності та будь-яких інших бізнес-процесів через комп'ютерні мережі; електронна комерція (*e-commerce*) – дистрибуція товарів через Інтернет.

Особливості стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні у 2018-2020 роках регламентувалися розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства

України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» [6]. Відповідно до зазначеної Концепції серед основних цілей цифрового розвитку були передбачені: прискорення економічного зростання та залучення інвестицій, технологічна та цифрова модернізація промисловості та створення високотехнологічних виробництв.

Прискорений сценарій цифрового розвитку передбачав першочергове усунення законодавчих, інституційних, фіскальних та інших перешкод, які заважають розвитку цифрової економіки; впровадження стимулів та мотивацій для заохочення бізнесу та індустрій економіки в цілому до цифровізації [6].

Продовження обраного напрямку цифровізації вітчизняної економіки передбачено Концепцією розвитку цифрових компетентностей, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року № 167-р, та сприятиме розвитку цифрової економіки та конкурентоспроможності країни в цілому [5].

Враховуючи одну з ключових ролей технологічної та цифрової модернізації промисловості та створення високотехнологічних виробництв, окремої уваги заслуговують питання, пов'язані з придбанням машин та програмного забезпечення як складової активізації інноваційної діяльності. Використовуючи матеріали Державної служби статистики України [1] встановлено, що у 2019 році на придбання машин та програмного забезпечення було направлено 71,6% від загального обсягу витрат на інноваційну діяльність. Водночас, лише 87,9% підприємств використовували комп'ютери під час забезпечення організації та проведення господарської діяльності, та лише 34,3% найманих працівників використовували комп'ютери у своїй роботі. У переробній галузі аналогічна ситуація і частка підприємств, що використовувала комп'ютери, складала 91,0%, серед найманих працівників – 27,1%. І це незважаючи на той факт, що у сучасних умовах ринку ефективність функціонування та конкурентоспроможність підприємства безпосередньо залежить від його інформаційного та комунікаційного потенціалів.

Проведене дослідження також свідчить про те, що найбільша питома вага працівників, які у повсякденній діяльності постійно

використовують комп'ютер, спостерігається у сфері інформації та телекомунікації (78,6%), ремонту комп'ютерів і обладнання зв'язку (77,3%), а також у професійній, науковій та технічній діяльності (67,5%). Зазначене безпосередньо пов'язано із специфікою функціонування вказаних суб'єктів господарювання.

У таблиці 1 наведена узагальнена інформація щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій на вітчизняних переробних підприємствах.

Таблиця 1

Узагальнена інформація щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій на вітчизняних переробних підприємствах

Показники	Роки		Відхилення	
	2018	2019	абсолютне, од.	відносне, %
Кількість підприємств, які використовували комп'ютери	11089	11279	190	1,71
Кількість підприємств, які мали доступ до мережі Інтернет	10878	11089	211	1,94
Кількість підприємств, які мали фахівців у сфері ІКТ	2732	2699	-33	-1,21
Кількість підприємств, які використовували мережу Інтернет для надсилання чи отримання повідомлень електронною поштою	10769	10985	216	2,01
Кількість підприємств, які використовували мережу Інтернет для отримання інформації про товари та послуги	10004	10178	174	1,74
Кількість підприємств, які використовували мережу Інтернет для користування миттєвим обміном повідомленнями та електронною дошкою оголошень	5510	5647	137	2,49
Кількість підприємств, які використовували мережу Інтернет для отримання інформації від органів державної влади	8879	9072	193	2,17
Кількість підприємств, які використовували мережу Інтернет для здійснення операцій з органами державної влади (за винятком отримання інформації)	5669	5921	252	4,45
Кількість підприємств, які використовували мережу Інтернет для здійснення банківських операцій	10591	10832	241	2,28
Кількість підприємств, які використовували мережу Інтернет для доступу до інших фінансових послуг	4481	4580	99	2,21

Джерело: [1].

Результати проведеного дослідження у таблиці 1 свідчать про незначні позитивні зрушення щодо зростання рівня використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденній

господарській діяльності вітчизняних промислових підприємств, що сприятиме процесам цифровізації виробничих відносин.

При дослідженні рівня цифровізації процесів господарської діяльності на промислових підприємствах Херсонської області було виявлено, що у процесі організації та координації виробничих процесів майже не залучаються фахівці сфери інформаційних та комунікаційних технологій, не використовуються LAN-мережі (*Local Area Network*). Технічне обслуговування інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій, підтримка та розвиток програмного забезпечення й забезпечення захисту конфіденційної інформації здійснюється лише із залученням фахівців зовнішніх компаній [3].

На прикладі ТОВ «Амалтея» (сучасне промислове підприємство, яке спеціалізується на виробництві поліпропіленових мішків високої якості, м. Херсон, Херсонська область) встановлено, що підприємство має свій Інтернет-сайт. Разом з тим у штатному розписі підприємства не передбачено посади працівника, який буде не лише здійснювати оновлення інформації та її постійне доповнення на власному сайті підприємства, а й позиціонувати його діяльність у соціальних мережах, використовувати хмарні технології, здійснювати аналіз «великих даних». Також встановлено, що рахунки-фактури у 100% обсязі отримуються лише у паперовому вигляді, який непридатний для електронної обробки. На підприємстві передбачено функціонування сектору інформаційно-технічного забезпечення. Разом з тим, посадові обов'язки фахівців даного сектору на 90% передбачають виключно проведення заходів з відеонагляду та безпеки на підприємстві. І лише біля 10% робочого часу відводиться на забезпечення роботи комп'ютерних засобів та мережі Інтернет.

Порівняльний аналіз показників використання інформаційно-комунікаційних технологій на ТОВ «Амалтея» із середньоукраїнським рівнем наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз показників використання інформаційно-комунікаційних технологій ТОВ «Амалтея» у 2019 році

Показник	Підприємство	Середній показник по Україні	Відхилення
Частка працівників, що використовують комп'ютер	32,1	34,3%	-2,2
Частка працівників, що використовують комп'ютер з Інтернетом до працівників, що використовують комп'ютер	99,2%	82,8%	16,4

Джерело: сформовано авторами.

Проведені розрахунки свідчать про те, що ТОВ «Амалтея» за показником підключення до мережі Інтернет випереджає середньоукраїнський рівень на 16,4 відсоткових пункти. Водночас, загальна частка працівників підприємства, що використовують комп'ютер, є нижчою на 2,2 відсоткових пункти і за підсумками 2019 року складала лише 32,1%.

У цілому отримані результати свідчать про низький рівень цифровізації процесів господарської діяльності на вітчизняних промислових підприємствах, особливо у регіонах, які за середнім показником соціально-економічного розвитку знаходяться в останній п'ятірці. І навіть можна констатувати той факт, що зростання кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, поки що призводить до загального зменшення обсягів реалізованої промислової продукції (у розрахунку на одну одиницю наявного населення). Зазначене безпосередньо пов'язано із низьким рівнем практичної підготовки майбутніх фахівців суб'єктів господарювання всіх форм власності, здатних впроваджувати цифровізацію у маркетингову систему.

Стратегічним завданням для промислового підприємства у сучасних умовах нестабільного внутрішнього та зовнішнього

бізнес-середовища є розширення вітчизняних ринків збуту і «захоплення» вільних сегментів на міжнародній арені, підвищення рівня конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості як основи для залучення додаткових джерел фінансування, збереження та нарощування якісного потенціалу людських ресурсів, цифровізація процесів господарської діяльності та впровадження інновацій у процеси управління. Для максимізації ймовірності залучення додаткових інвестицій суб'єкт господарювання повинен забезпечити потенційному інвесторові отримання щонайменше рівного прибутку на рівний капітал, вкладений у будь-яке інше аналогічне за профілем підприємство чи інший вид економічної діяльності, регіон (країну). Тобто, інвестор повинен гарантовано отримати прибуток від інвестиційної діяльності не менший за середньогалузевий (середньорегіональний, середньодержавний) показник з урахуванням факторів часу та можливого ризику внаслідок хаотичних змін у політичному, економічному, соціальному напрямках розвитку країни, регіону, галузі. Зазначені вимоги щодо доцільності інвестування у впровадження інновацій наведені у системі формул (1):

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{i=1}^t \frac{P_i(t)}{(1+r)^t} - \sum_{j=1}^t \frac{R_j(t)}{(1+z)^t} \geq 0 \\ \frac{P_i(t)}{P d_i(t) * k_s * k_p} \geq \frac{R_j(t)}{R d_j(t)}, \\ \frac{P_i(t)}{P d_i(t) * k_s * k_p} > 1 \\ t=1 \dots m \end{array} \right. \quad (1)$$

де $P_i(t)$ і $R_j(t)$ – грошовий потік, отриманий від капіталовкладень у чинники виробництва (модернізація виробничих потужностей, впровадження інновацій з управління персоналом тощо) у період часу t відповідно досліджуваного вітчизняного промислового підприємства (i) та підприємства, аналогічного за профілем чи з іншої сфери господарської діяльності, регіону, країни (j);

r та z – ставки дисконту, визначені з урахуванням рівня ризикуваності ведення бізнесу для досліджуваних підприємств;

$Pd_i(t)$ і $Rd_j(t)$ – сума вкладень у чинники виробництва підприємства i та підприємства j у період часу t ;

k_s, k_p – коефіцієнти, що призводять до порівняного вигляду якісно та кількісно різні чинники виробництва;

m – період функціонування інвестиційних проєктів.

Для цифровізації процесів господарської діяльності та впровадження інновацій необхідно забезпечити розроблення обґрунтованого підходу до оцінювання інвестиційної привабливості інноваційного проєкту та промислового підприємства в цілому, що є одним з ключових етапів формування інноваційної стратегії розвитку, від якості виконання якого залежить залучення додаткових джерел фінансування вітчизняного та закордонного походження. Серед головних причин прорахунків щодо залучення інвестицій є те, що в Україні досі немає системної політики з формування привабливого інвестиційного клімату як регіону, країни загалом, так і промислових підприємств усіх форм власності з урахуванням сучасних тенденцій цифрової економіки.

Висновки та пропозиції. Результати проведених досліджень свідчать про низький рівень цифровізації процесів господарської діяльності вітчизняних промислових підприємств. Зазначене не дозволяє забезпечити не лише оперативність проведення фінансових операцій, а й збільшує проміжки часу при прийнятті рішень при організації виробничих процесів, що не дозволяє підприємствам максимізувати ефективність закупівельних та складських операцій, оптимізувати чисельність виробничих працівників, збільшити рівень їх продуктивності праці.

Покращення загального інвестиційного клімату та створення належних умов для потенційного інвестора дозволить залучити додаткові джерела фінансування та здійснити цифровізацію процесів господарської діяльності вітчизняних промислових підприємств.

Список використаної літератури

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Краус Н. М., Голобородько О. П., Краус К. М. Цифрова економіка: тренди та

- перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. № 1. 2018. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=8&w=%D0%9D.+%D0%9C.+%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D1%81> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Макаренко С. М. Особливості інноваційного розвитку промислових підприємств в умовах діджиталізації. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. Випуск 3. С. 86-94.
 4. Макаренко С. М., Олійник Н. М., Рибачок С. А. Удосконалення державної інвестиційної політики як основи впровадження інноваційних технологій на вітчизняних підприємствах. *Економічні інновації*. 2019. № 3 (72). С. 62-70.
 5. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року № 167-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.02.2021).
 6. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.02.2021).
 7. Hopestone Kayiska Chavula, Abebe Chekol. Information communication technology policy. UNECA, 2011.
 8. Mesenbourg T. L. Measuring the Digital Economy. U.S. Bureau of the Census. 2001.

Стаття надійшла 03.02.2021 р.

Н. А. Тюхтенко,

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры экономики, менеджмента и администрирования,
Херсонский государственный университет,
ул. Университетская, 27, 73000, г. Херсон, Украина
e-mail: tuhtenko1@gmail.com

С. Н. Макаренко,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики, менеджмента и администрирования,
Херсонский государственный университет,
ул. Университетская, 27, 73000, г. Херсон, Украина
e-mail: makar0684@gmail.com

В. Г. Маргасова,

доктор экономических наук, профессор,
проректор по научной работе,
Национальный университет «Черниговская политехника»,
ул. Шевченко, 95, 14035, г. Чернигов, Украина
e-mail: textil.ks@gmail.com

А. В. Чмут,

кандидат экономических наук,
старший преподаватель кафедры экономики, менеджмента и
администрирования,
Херсонский государственный университет,
ул. Университетская, 27, 73000, г. Херсон, Украина
e-mail: hannach300@gmail.com

АКТУАЛИЗАЦИЯ ЦИФРОВИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ МАРКЕТИНГОВЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СРЕДЫ

В статье исследованы особенности стимулирования развития цифровой экономики в Украине. Выявлены основные направления ускоренного сценария цифрового развития. Исследовано современное состояние приобретения машин и программного обеспечения как компонента активизации инновационной деятельности на украинских предприятиях, проанализировано состояние использования информационно-коммуникационных технологий. Установлено, что в процессе организации и координации производственных процессов почти не привлекаются специалисты сферы информационных и коммуникационных технологий. Выявлен низкий уровень цифровизации процессов хозяйственной деятельности на отечественных промышленных предприятиях, особенно в регионах, которые по среднему показателю социально-экономического развития находятся в последней пятерке. Предложена система требований, выполнение которых позволит максимизировать вероятность привлечения дополнительных инвестиций в цифровизацию процессов хозяйственной деятельности отечественных промышленных предприятий.

Ключевые слова: цифровизация, информационно-коммуникационные технологии, производственный процесс, оптимизация маркетинговых систем, инвестиционно-инновационные технологии.

N. A. Tyukhtenko,

doctor of economic science, professor,
professor of economics, management
and administration Department,
Kherson State University,
st. Universitetskaya, 27, 73000, Kherson, Ukraine
e-mail: tuhtenko1@gmail.com

S. M. Makarenko,

Ph.D (Economic), Associate Professor,
assistant professor of economics, management
and administration Department,
Kherson State University,
st. Universitetskaya, 27, 73000, Kherson, Ukraine
e-mail: makar0684@gmail.com

V. G. Margasova,

doctor of economic science, professor,
vice-rector for scientific work,
National University «Chernihiv Polytechnic»,
st. Shevchenko, 95, 14035, Chernigov, Ukraine
e-mail: textil.ks@gmail.com

A. V. Chmut,

Ph.D (Economic),
senior lecturer of economics, management and administration Department,
Kherson State University,
st. Universitetskaya, 27, 73000, Kherson, Ukraine
e-mail: hannach300@gmail.com

ACTUALIZATION OF DIGITALIZATION PROCESSES IN THE CONDITIONS OF MODERN MARKETING CHANGES IN THE DOMESTIC PRODUCTION ENVIRONMENT

The article examines the features of stimulating the development of the digital economy in Ukraine. The main directions of the accelerated scenario of digital development are revealed. The current state of purchase of machines and software as a component of activation of innovative activity at the Ukrainian enterprises is investigated, the state of use of information and communication technologies is analyzed. It is established that in the process of organization and coordination of production processes almost no specialists in the field of information and communication technologies are involved. There is a low level of digitalization of economic activity in domestic industrial enterprises, especially in the regions, which are in the top five in terms of average socio-economic development. A system of requirements is proposed, the fulfillment of which will allow maximizing the probability of attracting additional investments in the digitalization of economic processes of domestic industrial enterprises.

Keywords: digitalization, information and communication technologies, production process, optimization of marketing systems, investment and innovation technologies.

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019). [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Kraus, N. M., Holoborodko O. P. & Kraus, K. M. (2018). Tsyfrova ekonomika: trendy ta perspektyvy avanhardnoho kharakteru rozvytku [Digital economy: trends and perspectives of the abangard change of development]. *Efektivna ekonomika. – Effective economy*, Vol. 1. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=8&w=%D0%9D.+%D0%9C.+%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D1%81> [in Ukrainian].
3. Makarenko, S. M. (2020). Osoblyvosti innovatsiinoho rozvytku promyslovykh pidpriemstv v umovakh didzhitalizatsii [Features of innovative development of industrial enterprises in the conditions of the digitalization]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriya: Ekonomika. – Taurian Scientific Bulletin. Series: Economics*, Vol. 3, pp. 86-94. [in Ukrainian].
4. Makarenko, S. M., Oliinyk, N. M. & Rybachok, S. A. (2019). Udoskonalennia derzhavnoi investytsiinoi polityky yak osnovy vprovadzhennia innovatsiinykh tekhnolohii na vitchyznianykh pidpriemstvakh [Improvement of state investment policy as the basis of implementation of innovative technologies on domestic enterprises]. *Ekonomichni innovatsii. – Economic innovations*, Vol. 3 (72). pp. 62–70 [in Ukrainian].
5. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovyykh kompetentnosti ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii vid 03 bereznia 2021 roku № 167-r. [On approval of the Concept of development of digital competencies and approval of the action plan for its implementation]. *Verkhovna Rada Ukrainy. – Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
6. Rozporiadzhennia Kabinetu Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii vid 17 sichnia 2018 roku № 67-r [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the action plan for its implementation]. *Verkhovna Rada Ukrainy. – Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. Hopestone Kayiska Chavula, Abebe Chekol. (2011). Information communication technology policy. UNECA.
8. Mesenbourg, T. L. (2001). Measuring the Digital Economy. U.S. Bureau of the Census.

УДК 658.5:330.341.1

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243679

В. І. Захарченко,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародного менеджменту та інновацій,
Одеський національний політехнічний університет,
проспект Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна
e-mail: kafedra@mzeid.in

В. В. Кандєєва,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теплових електричних станцій
та енергозберігаючих технологій
Одеський національний політехнічний університет,
проспект Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна
e-mail: vkandeeva@onu.ua

С. В. Онешко,

кандидат економічних наук,
доцент, професор кафедри економіки і фінансів,
Одеський національний морський університет,
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, 65029, Україна
e-mail: osvfox1@gmail.com

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Виявлена складність взаємовідносин існуючих елементів організаційно-економічного механізму розвитку економічного потенціалу підприємства, як цілісної системи, що є наслідком того, що окремі його підсистеми і компоненти носять ймовірнісний характер. Комплексний аналіз стану елементів механізму розвитку економічного потенціалу підприємства представлено видами аналізу, об'єктами аналізу, результатами аналізу. Для визначення місця організаційно-економічного механізму розвитку економічного потенціалу, використовуючи модель Р. Солоу, досліджуються якісний і кількісний склад функцій підприємства. Факторний аналіз за моделлю Солоу показує особливу значимість сучасного науково-технологічного прогресу, а залишок Солоу у його моделі відображає низку інших факторів, у тому числі трудові ресурси. Проведений аналіз показує, що загальний економічний зріст у 2015-2019 рр. не в змозі бути скомпенсованим тільки лиш приростом праці та сукупного капіталу. В першу чергу він може бути обґрунтований тільки використанням держави. Використання в моделі Солоу виробничої функції Кобба-

Дугласа дозволяє визначити нелінійну залежність продуктивності праці від її капіталоозброєності. Також було використано модель Харрода-Домара, яка показала, що підприємства у взмозі забезпечити приріст капіталу у поточному році за рахунок інвестицій у попередньому. Це було продемонстровано на прикладі основного капіталу промисловості країни, як невід'ємного елемента виробничого потенціалу.

Ключові слова: потенціал, модель, ресурс, зріст, функція, аналіз, капітал, продуктивність, виробництво.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Складність виявлення існуючих елементів організаційно-економічного механізму розвитку економічного потенціалу підприємства, як цілісної системи, частково обумовлена тим, що окремі його підсистеми, їх компоненти та зв'язок один з одним і з середовищем носять недостатньо визначений, ймовірнісний характер. Безперервний розвиток підприємства, його структура, характер взаємовідносин між підрозділами супроводжується постійною трансформацією відносин із зовнішнім середовищем і не піддається точному, детальному аналізу і плануванню. Тому аналіз елементів механізму розвитку економічного потенціалу промислового підприємства повинен базуватися на теоретико-аналітичному матеріалі, оцінці зовнішніх і внутрішніх мотивів його функціонування.

Національною економічною стратегією-2030, яка представлена КМ України у січні 2021 р. громадськості для обговорення, визначено візію сектору промисловості як каталізатору економічного зростання та опору сталого розвитку країни. Стратегічна мета розвитку цього важливого сектору національної економіки у Стратегії-2030 визначається чотирма напрямками: (1) створити стійкий внутрішній попит на вітчизняну промислову продукцію; (2) забезпечити інтеграцію українського промислового сектору до глобальних ланцюгів вартості, створити умови для розширення експорту промислової продукції; (3) посилити конкурентоспроможність виробленої в Україні промислової продукції, впровадити ресурсо- та енергоефективні технології; (4) створити нові виробничі потужності через стимулювання інноваційної діяльності підприємств у всіх регіонах країни із використання конкурентних переваг кожного з них [10, № 17, с. 16].

Важливість вирішення таких завдань потребує ретельних досліджень розробки механізму підвищення економічного потенці-

алу вітчизняних промислових підприємств і для подальшої його реалізації.

Аналіз основних досліджень та публікацій. У процесі проведення даного дослідження авторами були проаналізовані праці слідуючих вчених: Блауга М. [1], Гуніної І. [3], Данилишина Б. [4], Замкова О. [5], Іщук С. [6], Лапіна Є. [7], Ларіонова А. [8], Лисенко Ю. та його колег [9], Петровича Й. [11], Полякова П. [12], Чаленка О. [16; 17]. Так Чаленко О стверджує: «Економічний потенціал, у силі масовості описуваних їм явищ, має широку видову класифікацію, яка побудована на визначених наукових началах». А також наводить тлумачення цього поняття як: сукупність наявних ресурсів, результат економічних і виробничих відносин між суб'єктами господарської діяльності, здібність виробничих сил до досягнення визначеного ефекту [16, с. 33-34]. І підсумовує: «... слід констатувати, що сучасне розуміння «потенціал» в економіці не є релевантним» [16, с. 35]. Лапін Є. приходить до висновку: «Окремою теоретико-методологічною задачею є задача оцінки економічного потенціалу. Під оцінкою економічного потенціалу слід розуміти визначення його величини у вартісному виразі» [7, с. 294]. Погоджуємося з Гуніною І. про необхідність уточнення елементів механізму розвитку економічного потенціалу підприємства [3, с.19]. Іщук С. наполягає на поглибленні дослідження в першу чергу виробничого потенціалу підприємства [6]. А Петрович Й., у зв'язку з переходом України на початку 2000-х рр. до інноваційної моделі розвитку економіки, досліджує ретельно інноваційних потенціал підприємства і робить наголос на «... взаємозв'язку інноваційного потенціалу кожної із функцій управління з показниками конкурентоспроможності підприємства та його становища на ринку та регулювання надійності засобів на коригування величин потенціалу кожного із функціональних підрозділів підприємства» [11, с. 156]. Поляков П. підтверджує: «Стійкість функціонування виробничої системи за різними обумовленнями, які покликані внутрішніми або зовнішніми причинами, забезпечуються необхідною кількістю резервних агрегатів або резервних потужностей діючих» [12, с. 54]. Лисенко Ю. і Мадих А.

стверджують, що основні параметри адаптаційного потенціалу економічної системи визначаються гнучким планом розвитку, який отримано на основі моделювання [9, с. 112]. Замков О. з колегами розглядають модель виробничої функції Кобба-Дугласа в об'ємному і темповому записі, так як у такому випадку її складові представляють не обсяги використаних ресурсів за визначений період часу, а інтенсивність їх використання у кожний момент часу [5, с. 171]. Ларіонов А. зі співавторами попереджають, що: «Забезпечення необхідної надійності моделі покликано гарантувати безпеку роботи з нею, достовірність отриманих результатів, розумний інтервал розбіжностей результатів моделювання з реальними показниками діючої економічної системи» [8, с. 9]. Данилишин Б. у своїй роботі констатує: «... модель майбутньої економічної системи України – варіант проявлення макроекономічних закономірностей цивілізаційного рівня» [4, с. 49].

Постановка завдання. Метою цього дослідження є проведення аналізу проблем і оцінка перспектив розвитку економічного потенціалу на основі загальних тенденцій у національній економіці та визначення застосованості для дослідження можливостей і напрямів розвитку економічного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблемам дослідження розвитку потенціалу підприємства присвячено багато праць вітчизняних науковців. До 1990-х рр. це були переважно праці з досліджень виробничого потенціалу. Починаючи з 1990-х рр. звернули увагу на економічний потенціал країни/галузі/регіону/підприємства. З проголошенням у 2002 р. переходу до інноваційної моделі розвитку національної економіки з'явилися праці на тему інноваційного потенціалу. Взагалі, слід відмічати, що у практиці економічних вимірювань потенціал ніколи не був достатньо обґрунтованою величиною. У випадку позитивного розвитку подій стверджували, що потенціал успішно реалізован. У плановій системі економіки, де економічні операції були максимально збалансовані, також неможливо було досягти наміченого рівня. Тобто, як стверджує Чаленко А., «... сучасне поняття «потенціал» в економіці не є релевантним [16, с. 35]. Але між всіма трьома згаданими видами потенціалу є суттєва різниця.

Наведемо їх словникові визначення:

– потенціал виробничий – (1) реальний об'єм продукції, який можливо

проізвести при повному використанні наявних ресурсів; (2) наявні потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його визначеними видами ресурсів [2, с. 732];

– потенціал економічний – сукупна здібність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання [2, с. 732];

– потенціал інноваційний – сукупність характеристик соціально-економічної системи (підприємство, місто, регіон, країна), що визначають її здібність зі створення, впровадження і розповсюдження нових ідей, технологій і продуктів (Вікіпедія).

На погляд авторів економічний потенціал є більш охоплюючою категорією, має більшу видову класифікацію, яка побудована на досягнутих наукових основах, Але він потребує розробки власного механізму і деталізації свого розвитку. На рис. 1 показані співвідношення і взаємозв'язок окремих видів комплексного аналізу стану основних елементів механізму розвитку економічного потенціалу підприємства.

Для визначення місця організаційно-економічного механізму розвитку економічного потенціалу підприємства досліджуємо якісний і кількісний склад функцій підприємства. Цей склад зазнавав і зазнає змін. Частину цих змін можна простежити шляхом дослідження економічних теорій, що послідовно змінюють одна одну.

За неокласичної теорії перша і основна функція підприємства – виробнича, тобто виробництво товарів, призначених для задоволення зовнішніх потреб суб'єктів ринку з наявних (залучених) ресурсів. Наступна за важливістю ціноутворююча функція – встановлення цін на свою продукцію (або на залучення ресурсів). Реалізаційно-збутова функція в рамках неокласичної теорії не має

істотного значення, що впливає з основних постулатів даної теорії, згідно з якими пропозиція визначає попит. Функція попиту в даній теорії розглядається лише з позиції залучення необхідних підприємству фінансових, трудових, матеріальних та інших ресурсів. Виникає цілком слушне запитання: чи розглянуто в даній теорії процес розвитку?

Прояв інтересу, до проблем розвитку підприємства і потенціалу що використовується, можна датувати 1957 р. (модель Солоу). Блауг М. стверджує: «З часів плідної роботи Солоу наприкінці 1950-х оцінка агрегованої виробничої функції в цілях вимірювання джерел економічного росту і формування висновків про природу технічного прогресу стала широко розповсюдженою практикою у економічних дослідженнях» [1, с. 431].

Перша модель визначала вплив різних чинників на економічний розвиток. Причому факторний аналіз економічного зростання показав особливе значення науково-технологічного прогресу:

$$\Delta y/y = ((1 - a) \cdot \Delta N/N) + a \cdot \Delta K/K + \Delta T/T, \quad (1)$$

де $(1 - a)$, a – частки праці і капіталу в доході; $\Delta T/T$ – залишок Солоу, що відображає вплив науково-технологічного прогресу на економічне зростання.

У той же час, інтерпретуючи висновки, що впливають із цієї моделі, для розвитку потенціалу підприємства, можна зробити висновок про умовність залишку Солоу. Більш логічним нам представляється під залишком розуміти вклад не тільки науково-технологічного прогресу (інновацій на підприємстві), але і ряду інших факторів, що визначають економічний потенціал підприємства і всієї економіки. Причому, незважаючи на присутність в моделі трудових ресурсів, їх також слід враховувати і в залишку.

І тут немає протиріччя, так як вираз $\Delta N / N$ характеризує лише темп зростання трудових ресурсів, в той час як в розрізі дослідження можливості розвитку потенціалу нас найбільше цікавить якісна сторона персоналу.

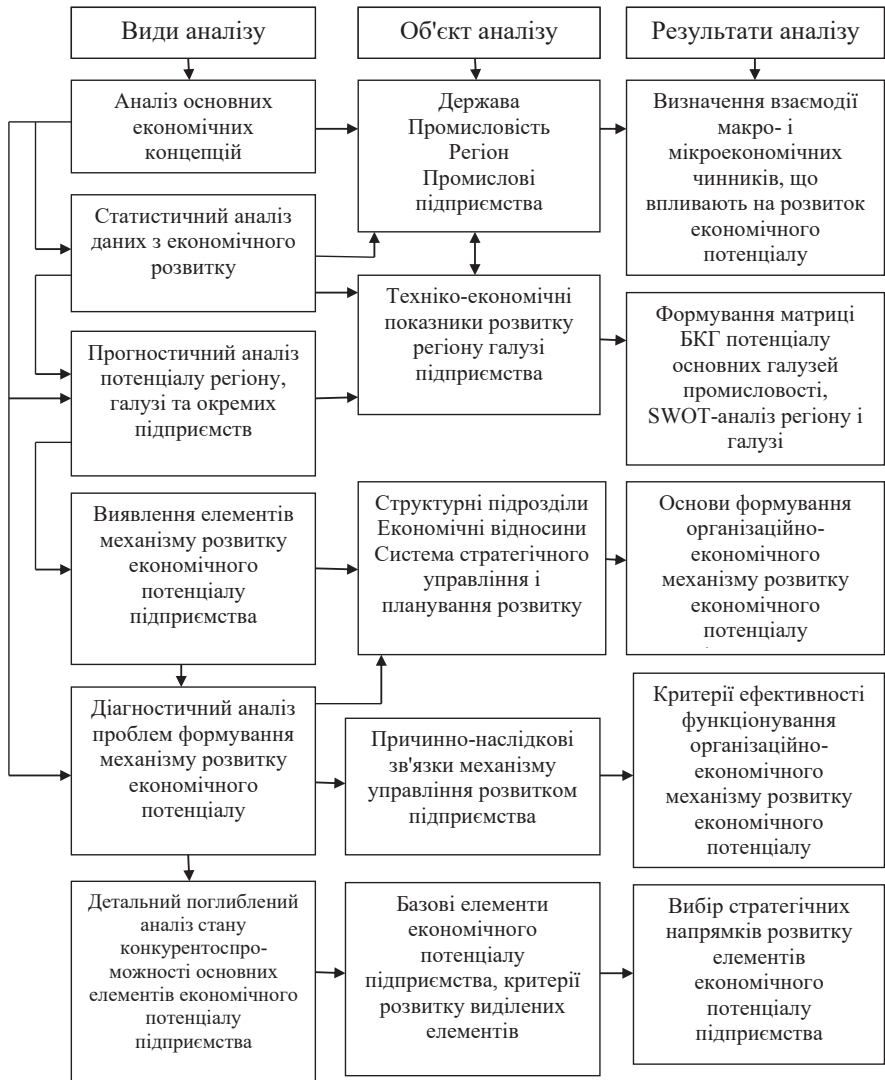

Рис. 1. Основні складові проблеми дослідження

Джерело: розробка авторів.

Слід зазначити певну закономірність зв'язку в моделі Солоу між станом економічної ситуації, темпом приросту обсягів національного виробництва і останньою складовою – національним

потенціалом. Так, на наш погляд, процес нарощування потенціалу в економіці держави може бути виражений в даній моделі негативною величиною фактора «приріст науково-технологічного прогресу». Оскільки в стабільно функціонуючій економіці промислово розвиненої держави зростання обсягів виробництва цілком може бути забезпечено першими двома факторами моделі, а саме «приростом капіталу» і «приростом чисельності», і оскільки розвиток потенціалу також вимагає додаткового залучення ресурсів перших двох складових моделі, то отже, можлива ситуація, коли сукупний приріст капіталу і праці буде більше приросту випуску. В цьому випадку можна говорити про нарощування потенціалу. З іншого боку, в період стагнації економіки використання наявних у держави ресурсів (накопиченого потенціалу) може забезпечити позитивну величину приросту обсягу виробництва, що виражається знаком і величиною останньої складової – «науково-технологічний прогрес» (потенціал).

Зроблені нами висновки ілюструються результатами аналізу, які відображені на діаграмі (рис. 2). Наведені на діаграмі дані свідчать про те, що загальне економічне зростання в період з 2015 р. по 2019 р. не могло компенсуватися лише приростом праці і сукупного капіталу. Подібне зростання могло бути викликано тільки використанням потенціалу держави. І хоча в функції Солоу мова йде про збільшення (приріст) всіх основних складових, в даному випадку, і особливо після кризи 2014 р., позитивне економічне зростання могло бути забезпечено тільки використанням потенціалу, зважаючи на негативний приріст зайнятих в економіці і незначного приросту сукупного капіталу промисловості.

Таким чином, в теорію економічного зростання і його динаміки слід внести цілком певні корективи, розглядаючи збільшення виробничої потужності держави не тільки як результат використання праці і капіталу (його приросту), а й єдиного потенціалу економіки. Тобто в залежності від зовнішньоекономічної обстановки, обраної державної стратегії розвитку, комплексу чинників попиту і пропозиції роль держави може полягати у визначенні пріоритетності нарощування або використання наявного потенціалу.

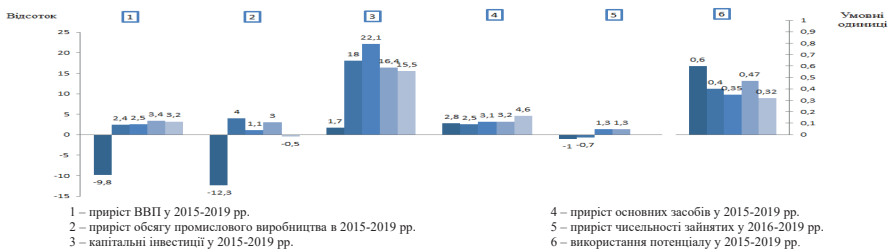

Рис. 2. Діаграма співвідношення основних елементів виробничої функції у 2015-2019 рр.

Джерело: складено авторами на основі [15, с. 26, 52, 233, 234, 246].

Відносно такого показника як капіталоємність Блауг М. наводить слова самого Солоу Р.: «Нема ніяких основ покладатися, що будь-який окремо узятий об'єкт, що іменується «капіталом», можливо визначити так, щоб у одному числі відобразити усю різноманітність факторів про часові лаги, строках «дозрівання» інвестицій, про запаси матеріалів, незавершеної та готової продукції, про старе і нове обладнання, будинки і споруди з різними строками служби, про меліорацію землі, яка дає порівняно довготерміновий ефект. Тільки той, хто наївно отожднює всю множинну аспектів капіталістичного виробництва з якимсь одним з цих аспектів, не важливо навіть з яким, можливо думати, що теорію капіталу вдасться виразити однією формулою, якщо визначити щось, що іменується «капіталом», і назвати граничну продуктивність цього «щось» нормою відсотка» [1, с. 479].

Згідно з концепцією Солоу, необхідною умовою динамічної рівноваги є достатній рівень капіталоозброєності. Для забезпечення капіталоозброєності на певному рівні необхідно, щоб питомі заощадження в кожен момент часу були повністю розподілені між приватними інвестиціями (що йдуть на приріст капіталу) і питомими реноваційними інвестиціями на оновлення капіталу. Таким чином, не зачіпаючи проблеми підприємства, неокласична теорія визначає необхідність оновлення та нарощування ресурсів (капіталу) для забезпечення економічного зростання.

$$\Delta \varphi_t = S y q_t - (n + d) \varphi_t, \quad (2)$$

де $\Delta\varphi_t$ – зміна капіталоозброєності праці в момент часу t ; $Syqt$ – питомий об'єм заощаджень на одного зайнятого в період t ; $(n + d)\varphi t$ – питомий об'єм валових інвестицій на одного зайнятого в період t .

Використання в моделі Солоу продуктивної функції Кобба-Дугласа [1, с. 410] дозволяє визначити нелінійну залежність продуктивності праці від його капіталоозброєності:

$$g_t = f(\varphi_t), \quad (3)$$

де $g_t = y_t / N_t$ – продуктивність праці в період t ; $\varphi_t = K_t / N_t$ – капіталоозброєність праці в період t ; N_t – чисельність трудових ресурсів в період t .

За даними таблиць 1 та 2 можна простежити нелінійну залежність продуктивності праці від капіталоозброєності, що пояснюється деякою інертністю подібних величин в масштабах переробної та всієї промисловості держави. Помітне зниження капіталоозброєності праці в промисловості в 2017-2018 рр., все ж супроводжується відносно невеликим зростанням продуктивності праці.

Таблиця 1

Характеристика продуктивності та капіталоозброєності праці у переробній промисловості (за моделлю Солоу Р.)

Показники	Період			
	2015	2016	2017	2018
Зайнятість у переробній промисловості, тис. чол.	1839,3	1791,7	1774,9	1786,3
Обсяг реалізованої продукції у переробній промисловості, млн. грн	1139213,2	1312729	1627504,3	1872387,2
Основні засоби у переробній промисловості (на початок року), млн. грн	756277	1656971	1792101	1168230
Капіталоозброєність праці, тис. грн	411,2	924,8	1009,7	654
Продуктивність праці, тис. грн	619,4	732,7	917	1048,2

Джерело: розрахунки авторів на основі даних Державної служби статистики України [13, с. 267; 14, с. 52, 237, 257].

Таблиця 2

Характеристика продуктивності та капіталоозброєності праці у промисловості України (за моделлю Солоу Р.)

Показники	Період			
	2015	2016	2017	2018
Зайнятість у переробній промисловості, тис. чол.	2573,9	2494,8	2440,6	2426
Обсяг реалізованої продукції у промисловості, млн. грн	1776603,7	2158030	2625862,7	3018087,5
Основні засоби у промисловості (на початок року), млн. грн	1937821	3842517	3072954	2454483
Капіталоозброєність праці, тис. грн	752,9	1540	1259,1	1011,8
Продуктивність праці, тис. грн	690,2	865	1075,9	1244,1

Джерело: розрахунки авторів на основі даних Державної служби статистики України [13, с. 267; 14, с. 52, 237, 257].

Подібний факт може бути пояснений лише використанням резервів накопиченого раніше потенціалу. Причому подібна тенденція спостерігалася як у переробній промисловості, так і в усій промисловості України.

Кейнсіанська теорія, подібно неокласичної, також важливу роль відводила економічному розвитку на макрорівні і заощаженню ресурсів. Однак тут можна виділити деякі передумови для формування механізму розвитку як на загальнодержавному рівні, так і в конкретній галузі і на рівні підприємства.

Зробимо додаткові пояснення. Неможливість експоненціального зростання інтуїтивно уявляється досить очевидною так, що більшість дослідників вражається, коли пізнає про експоненціальний зріст збережень, інвестицій і доходу на протязі довготривалого часу. Інвестиції дійсно збільшують виробничі потужності, але це не обов'язково спричиняє за собою кризу будь-коли у майбутньому. Завжди існує деяка норма інвестицій, достатньо висока

для створення попиту на додаткову – завдяки інвестуванню у попередній період – продукцію. Це можливо продемонструвати за допомогою моделі Харрода-Домара [1, с. 153]. Макроекономічна рівновага потребує порівняння запланованих збережень S і запланованих інвестицій I . Розподілив на $Y =$ дохід, маємо:

$$\frac{S}{Y} = \frac{I}{Y} \equiv \frac{\Delta K}{Y}, \quad (4)$$

Виходячи з моделі Харрода-Домара підприємства у взмозі забезпечити приріст капіталу у поточному періоді за рахунок інвестицій у попередньому періоді:

$$\Delta K_t = I_{t-1}. \quad (5)$$

Проілюструємо дану модель на прикладі основного капіталу промисловості України як невід’ємного елементу виробничого потенціалу. Як показали проведені дослідження і статистичні дані, в 2015-2016 рр. спостерігався негативний приріст основного капіталу (рис. 2), в той час як інвестований у основні фонди капітал мав тенденцію до збільшення. І тільки в наступні роки приріст основного капіталу був співставленим з інвестиціями та надав невелику позитивну тенденцію зросту ВВП і зайнятості населення. Однак вкладені інвестиції не покривають необхідний мінімум для оновлення основного капіталу, про що свідчать показники його стану (табл. 3). Низькі обсяги інвестицій є тільки однією з причин низької продуктивності праці в Україні. Вкладення коштів в основні засоби є важливим для країн із низькою капіталонасиченістю, адже гранична продуктивність кожної додаткової одиниці капіталу є дуже високою, а тому здатна значно пришвидшити темпи економічного зростання. Відношення інвестицій в основні засоби до ВВП в Україні є хронічно нижчим, ніж у країнах Центральної Європи. Навіть попри те, що в окремі роки частка інвестицій у ВВП країни майже досягла європейської, після криз 2008 р. і 2014 р. різниця між накопиченням капіталу в країнах посилилась. Як наслідок, у 2019 р. частка інвестицій у

ВВП в Україні була більш ніж на 20% нижчою, ніж у Центральній Європі [10, № 13, с. 21].

Таблиця 3

Основні показники стану основних засобів, %

Вид економічної діяльності	Показник							
	Ступінь зносу основних засобів				Коефіцієнт оновлення		Коефіцієнт вибуття	
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Промисловість	60,3	76,9	69,4	59,1	1,5	1,6	1,2	1,1
Переробна промисловість	56,9	75,8	76,4	64,6	0,7	0,9	1,1	1,2
Будівництво	54,4	53	36	45,7	1,1	1,3	1,7	2
Торгівля	37,3	44,7	39,3	40,4	2,1	2,5	1,6	1,5
Транспорт і логістика	97,9	51,7	50,6	47,6	0,8	1,4	1,8	1,9
Інформація та телекомунікація	57,4	57,9	55,6	61,1	2,1	2,2	1,9	2
Державне управління та оборона	45,9	50,1	59,4	51	1,1	1,8	1,6	1,7
Сільське, лісове та рибне господарство	38,8	38,9	37,3	35,7	2,7	3,1	1	1,1

Джерело: дані Державної служби статистики України [14] і власні розрахунки авторів.

Загальна сучасна характеристика переробної промисловості України, наступна: вона забезпечує 22% ВВП України (791 млрд. грн ВВП у 2018 р.), при цьому характеризується низькою продуктивністю; 22,7 млрд. дол. валютних надходжень від зовнішньої торгівлі товарами та 2,46 млн. зайнятих осіб у 2019 р. [10, №17, с. 17]. У 2019 р. продуктивність праці в промисловості України була на рівні країн Африки та Середньої Азії. Як правило, країни

з вищою продуктивністю праці в промисловості демонструють вищі показники ВВП на душу населення. Промисловість продовжує забезпечувати функціонування ключових секторів економіки. Частка промисловості в проміжному споживанні таких секторів як державне управління та оборона, транспорт, видобувна промисловість, торгівля та агросектор становить 21-48%.

Сьогодні вплив промисловості на гравців ринку наступний:

- розвинена промисловість є необхідною умовою реалізації функції та
- завдань держави в процесі регулювання економічної та соціальної сфер. Також сектор (зокрема машинобудування) відіграє стратегічну роль у формуванні оборонного комплексу України;
- промисловість одночасно забезпечує як постачання товарів
- промислового споживання для транспорту (39% від сукупного проміжного споживання), так і створює попит на транспортні послуги (перевезення сировини для виробництва та готової продукції складає 22% від вантажних перевезень);
- розвинена переробна промисловість забезпечує
- ефективне функціонування видобувної промисловості, а також створює попит на продукцію видобутку, стимулюючи його ріст;
- продукція промисловості складає третину проміжного споживання в агросекторі, другому секторі економіки за валютними надходженнями в Україні.

Найбільшу увагу проблемам виробництва та розвитку приділяла теорія менеджеризму – теорія управління сучасним виробництвом, що виникла в 1950-1970 рр. Представники даної теорії (Дейвіс Р., Дракер П., Уорик Л. та ін.) концентрували свою увагу переважно на поліпшенні організації та управлінні великим виробництвом, для чого вишукували нові форми організації виробництва і збуту продукції.

Крім розробки загальної теорії управління, представники даної школи брали участь в конкретних проектах з раціоналізації виробництва. В результаті в рамках основних функцій підприєм-

ства теорія менеджеризму виділяла організаційну і збутову функції підприємства.

Висновки та пропозиції. Аналіз проблем і оцінку перспектив розвитку економічного потенціалу неможливо проводити, абстрагуючись від загальних тенденцій в економіці держави та конкретної галузі. Більшість висновків макроекономічної теорії цілком можна застосувати для дослідження можливостей і напрямків розвитку економічного потенціалу підприємства.

Також, на основі проведеного дослідження, можливо зробити більш узагальнюючі висновки. Вплив промисловості на національну економіку загалом наступний: розвиток промисловості стимулюватиме зростання інших секторів економіки через збільшення попиту на їхню продукцію і це стане основним катализатором розвитку економіки України та дозволить збільшити ВВП; зростання сектору промисловості дозволить підвищити конкурентоспроможність українських працівників на глобальному ринку праці та зменшити рівень безробіття; розвиток промисловості збільшить роль України на міжнародному економічному ринку та дозволить збільшити обсяг валютних надходжень; модернізація промисловості та впровадження високотехнологічного виробництва дозволить підвищити потенціал економіки в цілому.

Представлене дослідження виконано у межах роботи над НДР «Конкурента розвідка в безпекоорієнтованому управлінні інноваційно-інвестиційним розвитком підприємств стратегічного значення для національної економіки і безпеки держави (№ ДР 0119U002005).

Список використаної літератури

1. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. 4-е изд. Москва : Дело Лтд, 1994. 720 с.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. 5-е изд. Москва : ИНЭ, 2002. 1280 с.
3. Гунина И. А. Взаимовлияние общеэкономических проблем и проблем развития экономического потенциала предприятия в современных условиях. *Машиностроитель*, 2004. С. 19-23.
4. Данилишин Б. Новейшие измерения современной практики социально-экономических преобразований в государстве. *Экономика Украины*, 2010. № 8. С. 40-50.

5. Замков О. О., Толстопятенко А. В., Черемных Ю. Н. Математические методы в экономике: учебник. Москва : ДИС. 1998. 368 с.
6. Щук С. О. Виробничий потенціал промислових підприємств: проблеми формування і розвитку: монографія. Львів : ІРД НАНУ, 2006. 278 с.
7. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия: монография. Сумы : ИТД «Университетская книга», 2003. 310 с.
8. Ларионов А. И., Юрченко Т. И., Новоселов А. Л. Экономико-математические методы в планировании: учебное пособие. Москва : Высшая школа, 1991. 240 с.
9. Лысенко Ю. Г. и др. Методология моделирования жизнеспособных систем в экономике: монография. Донецк : Юго-Восток, 2009. 350 с.
10. Національна економічна стратегія – 2030. *Урядовий кур'єр*, 2021. № 13-21.
11. Петрович Й. М., Прокопишин-Рашкевич Л. М. Інноваційний потенціал управління організацією: монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. 184 с.
12. Поляков П. И. Экономико-математические модели развития промышленных предприятий. Киев : Вища школа, 1984. 168 с.
13. Статистичний щорічник України за 2017 рік. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 540 с.
14. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Житомир : ТОВ «БУК-ДРУК», 2019. 481 с.
15. Статистичний щорічник України – 2019 рік. Київ : Державна служба статистики України, 2020. 463 с.
16. Чаленко А. О неопределенности понятия «потенциал» в экономических исследованиях. *Економіка України*, 2012. № 5. С. 32-40.
17. Чаленко А. Ю. Методика определения экономического потенциала. *Економіка України*, 2013. № 8. С. 40-54.

Стаття надійшла 25.02.2021 р.

В. И. Захарченко,

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры международного менеджмента и инноваций,
Одесский национальный политехнический университет,
проспект Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, Украина
e-mail: kafedra@mzeid.in

В. В. Кандеева,

кандидат экономических наук,
доцент, доцент кафедры тепловых электрических станций
и энергосберегающих технологий
Одесский национальный политехнический университет,
проспект Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, Украина
e-mail: vkandeeva@onu.ua

С. В. Онешко,

кандидат экономических наук, доцент,
профессор кафедры экономики и финансов,
Одесский национальный морской университет,
улица Мечникова, 34, г. Одесса, 65029, Украина
e-mail: osvfox1@gmail.com

КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ОСНОВНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Выявлена сложность взаимоотношений существующих элементов организационно-экономического механизма развития экономического потенциала предприятия, как целостной системы, которая является следствием того, что отдельные ее подсистемы и компоненты носят вероятностный характер. Комплексный анализ состояния элементов механизма развития экономического потенциала предприятия представлен видами анализа, объектами анализа, результатами анализа. Для определения места организационно-экономического механизма развития экономического потенциала, используя модель Р. Солоу, исследуются качественный и количественный состав функций предприятия. Факторный анализ по модели Солоу показывает особую значимость современного научно-технологического прогресса, а остаток Солоу в его модели отражает ряд других факторов, в том числе трудовые ресурсы. Проведенный анализ показывает, что общий экономический рост в 2015-2019 гг. не может быть скомпенсирован только лишь приростом труда и совокупного капитала. В первую очередь он может быть обоснован только использованием государства. Использование в модели Солоу производственной функции Кобба-Дугласа позволяет определить нелинейную зависимость производительности труда от ее капиталовооруженности. Также была использована модель Харрода-Домара, которая показала, что предприятия в состоянии обеспечить прирост капитала в текущем году за счет инвестиций в предыдущем. Это было продемонстрировано на примере основного капитала промышленности страны, как неотъемлемого элемента производственного потенциала.

Ключевые слова: потенциал, модель, ресурс, рост, функция, анализ, капитал, производительность, производство.

V. I. Zakharchenko,

Doctor of economic sciences, professor,
professor of Department of International Management and Innovation
Odessa National Polytechnic University,
Shevchenko ave.,1, Odesa, 65044, Ukraine
e-mail: kafedra@mzeid.in

V. V. Kandieieva,

PhD (Economics), associate professor,
associate professor of Department of Thermal Power Plants
and Energy Saving Technologies
Odessa National Polytechnic University,
Shevchenko ave.,1, Odesa, 65044, Ukraine
e-mail: vkandeeva@opu.ua

S. V. Oneshko,

PhD (Economics), associate professor,
professor of Department of Economics and finance,
Odessa National Maritime University,
Mechnykov str., 34, Odessa, 65029, Ukraine
e-mail: osvfox1@gmail.com

COMPLEX ANALYSIS OF THE STATE OF THE MAIN ELEMENTS OF THE MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

The complexity of the relationship between the existing elements of the organizational and economic mechanism for the development of the economic potential of an enterprise, as an integral system, is revealed, which is a consequence of the fact that its individual subsystems and components are of a probabilistic nature. A comprehensive analysis of the state of the elements of the mechanism for the development of the economic potential of an enterprise is represented by types of analysis, objects of analysis, and the results of analysis. To determine the place of the organizational and economic mechanism for the development of economic potential, using the model of R. Solow, the qualitative and quantitative composition of the enterprise's functions is investigated. Factor analysis according to the Solow model shows the special importance of modern scientific and technological progress, and the Solow remainder in his model reflects a number of other factors, including labor resources. The analysis shows that the overall economic growth in 2015-2019 cannot be compensated for only by an increase in labor and total capital. First of all, it can only be justified by the use of the state. The use of the Cobb-Douglas production function in the Solow model allows one to determine the nonlinear dependence of labor productivity on its capital-labor ratio. The Harrod-Domar model was also used, which showed that enterprises are able to provide capital gains in the current year through investments in the previous year. This was demonstrated by the example of the fixed capital of the country's industry as an integral element of production potential.

Also, on the basis of the research, more generalizing conclusions can be drawn. The influence of industry on the national economy as a whole is as follows: the development of industry will stimulate the growth of other sectors of the economy through

an increase in demand for their products and this will become the main catalyst for the development of the Ukrainian economy and will increase GDP; the growth of the industrial sector will increase the competitiveness of Ukrainian workers in the global labor market and reduce the unemployment rate; industrial development will increase the role of Ukraine in the international economic market and will increase the volume of foreign exchange earnings; industrial modernization and the introduction of high-tech production will increase the potential of the economy as a whole.

Key words: potential, model, resource, growth, function, analysis, capital, productivity, production.

References

1. Blaug, M. (1994). *Ekonomicheskaja mysľ v retrospektive* [Economic thought in retrospect]. Moskva : Delo Ltd. [in Russian].
2. Azrylian, A. N. (eds.). (2002). *Bolshoi ekonomicheskii slovar* [Big Dictionary of Economics]. Moskva : INE. [in Russian].
3. Gunina, I. A. (2004). *Vzaimovliianie obshcheekonomicheskikh problem i problem razvitiya ekonomicheskogo potentsiala predpriyatiya v sovremennykh usloviyakh* [Mutual influence of general economic problems and problems of development of the economic potential of the enterprise in modern conditions]. *Mashinostroitel. – Machine builder*, Pp. 19-23. [in Ukrainian].
4. Danilishin, B. (2010). *Noveishie izmereniia sovremennoi praktiki sotsialno-ekonomicheskikh preobrazovaniĭ v gosudarstve* [The latest dimensions of modern practice of socio-economic transformations in the state]. *Ekonomika Ukrainy. – Economy of Ukraine*, Vol. 8, pp. 40-50. [in Russian].
5. Zamkov, O. O., Tolstopiatenko, A. V. & Cheremnykh, Yu. N. (1998). *Matematicheskie metody v ekonomike: uchebnik* [Mathematical methods in economics: textbook]. Moskva: DIS. [in Russian].
6. Ishhuk, S. O. (2006). *Vyrobnychyi potentsial promyslovykh pidpryemstv: problemy formuvannia i rozvytku: monohrafiia* [Production potential of industrial enterprises: problems of formation and development]. Lviv: IRD NANU. [in Ukrainian].
7. Lapin, E. V. (2003). *Ekonomicheskii potentsial predpriatiia: monohrafiia* [The economic potential of the enterprise]. Sumy: ITD «Universitetskaia kniga». [in Russian].
8. Larionov, A. I., Yurchenko, T. I. & Novoselov, A. L. (1991). *Ekonomiko-matematicheskie metody v planirovanii: uchebnoe posobie* [Economic and mathematical methods in planning]. Moskva: Vysshiaia shkola. [in Russian].
9. Lysenko, Yu. G. et al. (2009). *Metodologiiia modelirovaniia zhiznesposobnykh sistem v ekonomike: monografiia* [Methodology for Modeling Viable Systems in Economics]. Donetsk: Yugo-Vostok. [in Russian].
10. *Natsionalna ekonomichna stratehiia – 2030. (2021). [National Economic Strategy - 2030] Urjadovyy kurier. – Government courier*, Vol. 13-20.
11. Petrovych, Y. M. & Prokopyshyn-Rashkevych, L. M. (2010). *Innovatsiinyi potentsial upravlinnia orhanizatsiei: monohrafiia* [Innovative potential of organization

- management]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki. [in Ukrainian].
12. Poliakov, P. I. (1984). Ekonomiko-matematicheskie modeli razvitiia promyshlennykh predpriatii [Economic and mathematical models for the development of industrial enterprises]. Kiev: Vyshcha shkola. [in Russian].
 13. Statystychnyi shhorichnyk Ukrainy za 2017 rik (2018). [Statistical Yearbook of Ukraine for 2017]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [in Ukrainian].
 14. Statystychnyi shhorichnyk Ukrainy za 2018 rik (2019). [Statistical Yearbook of Ukraine for 2018]. Zhytomyr: TOV «BUK-DRUK». 481 p. [in Ukrainian].
 15. Statystychnyi shhorichnyk Ukrainy – 2019 rik (2020). [Statistical Yearbook of Ukraine - 2019]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [in Ukrainian].
 16. Chalenko, A. (2012). O neopredelennosti poniatia «potentsial» v ekonomicheskikh issledovaniakh [On the uncertainty of the concept of “potential” in economic research]. *Ekonomika Ukrainy. – Economy of Ukraine*, Vol. 5, pp. 32-40. [in Russian].
 17. Chalenko, A. Yu. (2013). Metodika opredeleniia ekonomicheskogo potentsiala [Methodology for determining economic potential]. *Ekonomika Ukrainy. – Economy of Ukraine*, Vol. 8, pp. 40-54.

УДК 331.56(477)

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243681

О. М. Головченко,

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет,
Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна
e-mail: olenagolovchenko2907@gmail.com

Є. О. Сокірба,

аспірантка I курсу кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет,
Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна
e-mail: lizasokir@gmail.com

БЕЗРОБІТТЯ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕЦИ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ І СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

У статті розглядаються проблеми безробіття як ключової загрози економічній безпеці держави, виконаний аналіз сучасного стану безробіття в умовах пандемії коронавірусу. Досліджено особливості ринку робочої сили в сучасних умовах, виділені основні причини безробіття в Україні. Розглянуто теоретичні аспекти регулювання державної політики в галузі зайнятості населення. Запропоновано концепцію регулювання ринку праці в Україні.

Ключові слова: економічна безпека, загроза, безробіття, зайнятість, робоча сила, рівень безробіття, економічно активне населення, пандемія коронавірусу, дистанційна робота, ринок праці

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічна безпека держави є сьогодні одним з ключових пріоритетів політики урядів всіх країн. Тому аналіз економічної безпеки, її складових і загроз є важливим напрямком економічних досліджень. Перелік загроз економічній безпеці досить значний, причому в залежності від стану економіки, в різні періоди часу найбільшу небезпеку представляють різні загрози. Сьогодні однією з основних загроз економічній безпеці України є безробіття. Рівень безробіття впливає на економічне зростання, соціальну напруженість в суспільстві і рівень життя громадян. Існує пряма залежність між

рівнем безробіття і криміногенною обстановкою в державі, тобто рівень злочинності безпосередньо залежить від рівня безробіття.

Ситуація з безробіттям посилюється пандемією коронавіруса і карантинном, які викликали небачену за останнє сторіччя економічну кризу не тільки в Україні але й в усьому світі. Безробіття в Україні досягло критичного рівня і перетворилося на реальну загрозу для економічної безпеки держави

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями проблем економічної безпеки і загроз, які знижують її рівень, займалися такі відомі українські та зарубіжні вчені-економісти, як Л. Абалкін, О. Ареф'єва, І. Білько, І. Богданов Є. Бухвальд, З. Варналій, О. Власюк, А. Гальчинський, В. Геєць, С. Глазьев, А. Гриценко, З. Живко, С. Ілляшенко, П. Кінг, А. Козаченко, Д. Ламбер, Д. Лук'яненко, О. Ляшенко, В. Мунтіян, Р. Нолан, Є. Олейников, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, В. Сенчагов, Н. Сисоліна, О. Тамбовцев, В. Ткачук, Є. Човушян, Л. Шевченко, С. Шкарлет, В. Шлемко та ін.

Однак незважаючи на велику кількість наукових розробок в області загроз економічній безпеці, ступень впливу різних загроз на економічну безпеку держави, а також залежність інтенсивності тієї чи іншої загрози від зовнішніх факторів вимагають подальших досліджень і наукового опрацювання.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сучасного безробіття як загрози економічній безпеці та виявлення можливостей зниження рівня даної загрози з урахуванням сучасних тенденцій трансформації ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека – це такий стан економічного механізму, якому відповідає певний стан економічної системи та держави, що забезпечує зовнішню незалежність, внутрішню стабільність та динамічний розвиток економіки, захист економічних і життєвих інтересів країни тасоціальний захист громадян [7].

На думку Л. І. Абалкіна, економічна безпека – це сукупність умов і факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і здатність до постійного відновлення і самовдосконалення [1, с. 5].

І. Я. Богданов вважає, що економічна безпека – це стан економіки, який забезпечує державі політичний і соціально-економічний розвиток, який не залежить від зовнішнього тиску, а також можливість підтримувати рівень легальних доходів, що забезпечує більшості населення гідний рівень життя [2, с. 37].

Г. А. Пастернак-Таранушенко, визначає економічну безпеку як «стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [9, с. 29].

В. І. Мунтіян вважає, що економічна безпека – це загально-національний комплекс заходів, спрямований на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що включає протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам [8, с.41].

Є. А. Олейников розглядає економічну безпеку як стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально-спрямований розвиток держави в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал держави, навіть при розвитку не досить бажаних сценаріїв. Матеріальною основою економічної безпеки автор вважає незалежний рівень розвитку продуктивних сил [15, с. 29].

З. Б. Живко, визначає економічну безпеку, як таку, яка «створює можливість і готовність економіки забезпечити достатні умови життя і розвитку особи, соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз» [4, с. 15].

Аналіз публікацій вчених-економістів, які спеціалізуються в області економічної безпеки держави, дозволяє зробити висновок, що вони виділяють безробіття в якості однієї з ключових загроз економічній безпеці.

Так, Н. І. Кобзар, С. О. Геращенко, О. М. Кірієнко, вважають, що серед основних сучасних загроз економічній безпеці можна виділити: зростаюче падіння виробництва і втрату як внутрішніх, так і зовнішніх ринків збуту; руйнування науково-технічного потенціалу, деіндустріалізацію економіки (зростання сировинних

галузей при скороченні машинобудування, хімічної, легкої і харчової галузей), спрямування прямих іноземних інвестицій саме в сировинні галузі або в галузі зі швидким оборотом капіталу; загрозу втрати продовольчої незалежності країни; зростання безробіття і послаблення мотивації до праці; суттєве зростання зовнішнього боргу; тінізацію і криміналізацію економіки [6, с. 49].

Крім того, що безробіття саме по собі є ключовою загрозою економічній безпеці будь-якої держави, воно породжує і ряд похідних загроз, таких як зниження рівня доходів населення, купівельної спроможності, як наслідок, падіння виробництва та ін. Тому аналіз рівня безробіття з позицій загрози економічній безпеці України і дослідження можливостей мінімізації впливу цієї загрози є досить актуальним, особливо в нинішніх умовах, коли пандемія коронавіруса в першу чергу негативно вплинула на ринок праці і зайнятість населення.

Безробіттям називається соціально-економічна ситуація в суспільстві, за якою частина активних працездатних громадян не може знайти роботу яку вони здатні виконувати, що обумовлена переважанням пропозиції робочої сили над її попитом на ринку праці [12, с. 85]. Рівень безробіття – кількісний показник, який визначається як відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного працездатного населення країни (регіону, соціальної групи), та вимірюється у відсотках. Безробіття – це соціально-економічне явище, при якому частина працездатного населення всупереч бажанню не знаходить застосування своєї праці [10, с. 31].

Динаміка рівня безробіття в Україні подана в таблиці 1.

Аналізуючи дані таблиці 1 можна зробити такі висновки: навіть без урахування окупованих територій офіційний рівень безробіття на кінець 2019 року склав 8,6 %. Дані статистики не враховують приховане безробіття і той фактор, що далеко не всі безробітні офіційно зареєстровані, що є дуже поширеним явищем сьогодні в Україні.

Таблиця 1

Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2019 рр.
(кільк. населення в тис.)

Роки	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття	Зареєстрованих безробітних
2000	48923,2	21150,7	18520,7	2630,0	12,4%	1178,7
2001	48457,1	20893,6	18453,3	2440,3	11,7%	1063,2
2002	48003,5	20669,5	18540,9	2128,6	10,3%	1028,1
2003	47622,4	20618,1	18624,1	1994,0	9,7%	1024,2
2004	47280,8	20582,5	18694,3	1888,2	9,2%	975,5
2005	46929,5	20481,7	18886,5	1595,2	7,8%	891,9
2006	46646,0	20545,9	19032,2	1513,7	7,4%	784,5
2007	46372,7	20606,2	19189,5	1416,7	6,9%	673,1
2008	46143,7	20675,7	19251,7	1424,0	6,9%	596,0
2009	45962,9	20321,6	18365,0	1956,6	9,6%	693,1
2010	45778,5	20220,7	18436,5	1784,2	8,8%	452,1
2011	45633,6	20247,9	18516,2	1731,7	8,6%	505,3
2012	45553,0	20393,5	18736,9	1656,6	8,1%	467,7
2013	45426,2	20478,2	18901,8	1576,4	7,7%	487,6
2014*	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7%	458,6
2015	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,5%	461,1
2016	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7%	407,2
2017	42386,4	17193,2	15495,9	1697,3	9,9%	352,5
2018	42153,2	17296,2	15718,6	1577,6	9,1%	341,7
2019	41902,4	17381,8	15894,9	1486,9	8,6%	338,2

*з 2014 р. – без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу).

Джерело: [13].

Для розрахунку рівня безробіття береться відношення чисельності безробітного населення, розрахованого за методологією МОП, та економічно активного працездатного населення.

На рисунку 1 представлена динаміка показника рівня безробіття за період з 2000 по 2019 рр.

За даними офіційної статистики, спостерігається зниження рівня даного показника в 2018-2019 рр. Якщо порівняти дані тієї ж таблиці по безробітному населенню і безробітними, які офіційно зареєструвалися (то очевидний розрив між зареєстрованими безробітними і безробітним населенням.

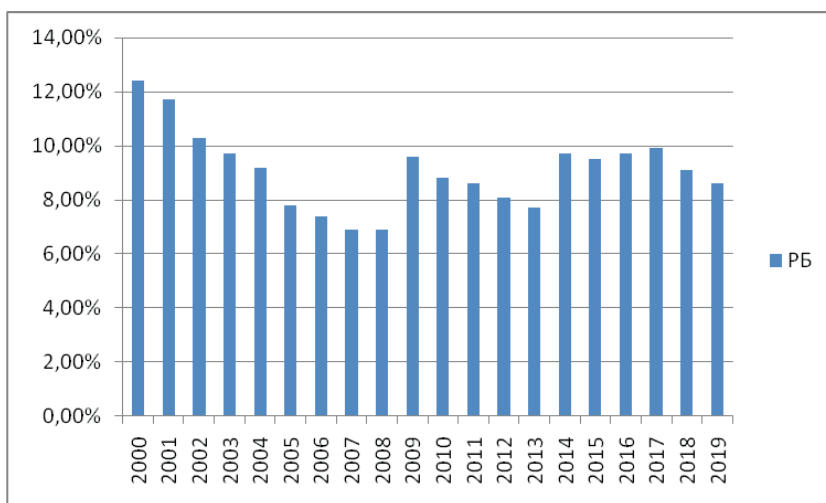

Рис. 1. Рівень безробіття в Україні

Джерело: складено за джерелом [11].

Чисельність безробітного населення розраховується за методологією МОП (Міжнародної організації праці). Відповідно до цієї методології людина визнається безробітною, якщо вона протягом чотирьох тижнів: не мала роботи, шукала роботу, була готова стати до роботи [5, с. 125].

Істотно змінюється ситуація в I-III кварталах 2020 року. У I кварталі 2020 року економічно активне населення 17329,9 тис., безробітне населення – 1548,6 тис., причому зареєстровані безробітні – 349,4 тис. Рівень безробіття склав 8,9 %. У II кварталі, відповідно економічно активне населення 16992,1 тис., безробітне населення – 1630,1 тис., причому зареєстровані безробітні – 517,7 тис. Рівень безробіття склав 9,6 %. У III кварталі 2020 року економічно активне населення – 16949,8 тис., безробітне населення – 1643,0 тис., причому зареєстровані безробітні – 433,4 тис. Рівень безробіття склав 9,7 % [11].

Міжнародна організація праці представила невтішні дані: пандемія коронавірусу може спричинити гірші наслідки для світового ринку праці, ніж фінансова криза 2008-2009 років. За прогнозами карантинні обмеження призведуть до скорочення 25 мільйо-

нів робочих місць у світі. Водночас як у період фінансової кризи 2008-2009 років безробітних у світі побільшало на 22 мільйони осіб. Український ринок праці теж відчув на собі ці негативні наслідки [14].

Основними негативними наслідками карантину виявилися зростання безробіття і зменшення зарплат. Але не тільки ці наслідки слід враховувати, вважаючи, що по закінченню карантину все повернеться на свої місця. Робота в віддаленому режимі змусила багатьох підприємців по-новому поглянути на питання оптимізації витрат. Наприклад, наскільки доцільно оплачувати оренду і комунальні платежі офісного приміщення, наскільки потрібні ті чи інші фахівці і чи можна їх функції передати іншим, зменшивши тим самим штатну чисельність працівників. Слід також очікувати значного посилення конкуренції з боку пропозиції на ринку праці, що, як наслідок, спричинить за собою зменшення оплати праці та інших мотиваційних факторів. Крім того, на ринку праці спостерігається нерівномірність попиту і різка зміна пріоритетів. У деяких сферах кількість вакансій різко зменшується, в інших – в рази збільшується. Крім того, і в рамках однієї спеціальності попит на неї може коливатися в залежності від тимчасового періоду. Наприклад, на початку карантину, активно шукали ІТ-фахівців – тоді кількість вакансій збільшилася на 125 %. Це досить очікувана ситуація, пов'язана з переходом компаній на дистанційну роботу. А ось через місяць динаміка відчутно сповільнилася: в порівнянні з березнем вакансій тут стало більше лише на 32%. Ще через місяць в загальному обсязі вакансій кількість пропозицій про роботу ІТ знизилася ще більше [3].

Звичайно, робити прогнози з приводу стану ринку праці в Україні за даними в період пандемії важко. Але кадрові агентства відзначають, що кількість вакансій зменшилася на чверть, порівняно з аналогічним періодом в 2019 році. На передові позиції в пропозиції вакансій виходять підприємства оптової і роздрібною торгівлі, логістичні та транспортні фірми [3]. Найбільш постраждали від кризи, викликані поширенням коронавірусу і, відповідно, значно (більш, ніж на 50 %) скоротили кількість ва-

кансій готелі, ресторани, туристичні оператори, салони краси, взагалі можна стверджувати, що, крім транспорту, постраждала майже вся сфера послуг [3]. Слід звернути увагу на те, що зазнала деяких трансформацій і пропозиція робочої сили. Це було викликано наступними змінами. До пандемії відносно незначна частина населення у світі працювала дистанційно на постійній основі. За оцінками МОП, 8 % світової робочої сили, або приблизно 260 мільйонів працівників, постійно працювали вдома до пандемії.

У розпал пандемії (березень-квітень) дистанційно працювали вже дві третини (62 %) всіх працюючих у США. У країнах ЄС ці показники були дещо меншими, проте різниця із ситуацією до пандемії є значною. Так, в аналогічний період у Німеччині та Угорщині в тій чи іншій мірі роботу вдома виконувала чверть усього зайнятого населення, а в Чехії та Польщі таких працівниць була майже третина. У Російській Федерації, у квітні 14 % компаній працювали віддалено, ще 15 % перевели на віддалену роботу окремі відділи; у Білорусі наприкінці березня в тій чи іншій мірі віддалено почали працювати 30 % компаній, повністю на дистанційну працю перейшли близько 9 % [3].

За даними дослідження Соціологічної групи «Рейтинг», станом на березень 29 % дорослого населення України працювали дистанційно; серед користувачів інтернету частка працюючих удома була дещо вищою – 31 %. У квітні серед жителів українських міст із населенням понад 50 тис. працювали з дому неповний чи повний робочий день уже 40 % [14].

Зрозуміло, що дистанційна робота вимагає певної технічної підготовки, втім, як показує практика, при необхідності працівник дуже швидко опановує потрібними навичками. Звичайно, мова йде про ті види діяльності, які можна виконувати і дистанційно і сидячи в офісі, але з високим ступенем ймовірності можна стверджувати, що частка працюючих дистанційно навряд чи повернеться до докарантинних показників.

Можна виділити наступні форми безробіття: структурне, що з'являється в країні під впливом будь-яких структурних змін або зрушень в економіці, коли виникає попит не нові професії, що ра-

ніше не існували або відмову від а їхня пропозиція не відповідає попиту; фрикційне, пов'язане з пошуком або очікуванням роботи, тобто відсутністю роботи на короткий термін; приховане, тобто неповна зайнятість населення; сезонне, пов'язане з сезонним характером деяких видів діяльності (сільське господарство, курортний бізнес) і циклічне, що характеризується загальним падінням попиту не робочу силу, незалежно від її якості, кваліфікації та інших характеристик [16, с. 753].

Загрозою економічній безпеці держави є, перш за все, циклічне безробіття, яка зростає в період економічного спаду, не залежно від тих. причин, які цей спад викликають. Говорячи про безробіття, як загрозу економічній безпеці, слід розуміти, що від неї залежать такі життєво важне показники економічної безпеки, як рівень життя населення, рівень злочинності, рівень еміграції, і якість життя населення в цілому. Тут повинні використовуватися макроекономічні регулятори, такі, як бюджетна, податкова і грошово-кредитна політика.

Висновки та пропозиції. Будь-який уряд зацікавлений у підвищенні рівня економічної безпеки своєї країни. Тому уряди різних країн по різному намагаються подолати таку істотну загрозу економічній безпеці держави, як безробіття. Методи цієї боротьби визначаються в залежності від тих факторів, які впливають на формування попиту і пропозиції на ринку робочої сили. Тільки в разі, якщо всі ці фактори будуть враховані, то на державному рівні можливий ефективний вплив на мінімізацію безробіття в країні. Рішення проблеми подолання безробіття залежить від комплексу законодавчих, соціальних, організаційних та економічних заходів. Звичайно, для різних типів безробіття мають бути розроблені різні заходи, які враховують причини, що впливають на різні типи безробіття. Однак можна виділити стратегії, які дозволять вплинути на зниження рівня безробіття незалежно від її типу. Тут слід виділити три основні напрями діяльності, а також визначити відповідальних за розвиток кожного напрямку і функції, які в рамках цього напрямку будуть виконуватися.

Перший напрямок – це надання доступу до наявної інформації про можливість працевлаштування та систематизація даної інфор-

мації; другий напрямок – формування необхідних навичок у претендентів на робочі місця; і третє – створення нових робочих місць. Зрозуміло, що деякі дії в рамках виділених напрямків може взяти на себе держава, деякі – та ж держава повинна делегувати певним структурам, природно, залишаючи за собою право контролю за діями цих структур, а деякі дії під силу тільки приватному бізнесу.

Наприклад, дії, які може взяти на себе держава, за допомогою тієї ж державної служби зайнятості як централізованої системи державних установ, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством соціальної політики України, це:

- створення умов для зростання самозайнятості;
- реалізація програм підтримки працевлаштування молоді;
- збільшення кількості спеціальних центрів зайнятості, де кожен матиме змогу пройти курси перенавчання або підвищення кваліфікації;
- забезпечення доступу до бази даних вакансій, своєчасне оновлення бази даних та підвищення якості вакансій;
- збільшення можливостей для самостійного пошуку вакансій для осіб працездатного віку;
- посилення взаємодії та координації роботи державних та приватних служб зайнятості;
- організація стажування незайнятих на підприємстві;
- бронювання робочих місць на діючих підприємствах;
- надання субсидій випускникам курсів перекваліфікації.

Знову таки в рамках компетенції держави доручити науковим установам НАН України наукові дослідження за наступними напрямками:

- моніторинг ринку праці з метою дослідження відповідності фахівців, яких випускають заклади вищої освіти потребам ринку праці;
- дослідження ступеня сформованості ключових компетенцій у фахівців, які вони набувають в процесі навчання в закладах вищої освіти;
- розвиток прогресивних технологій, що можуть забезпечити підвищення якості праці.

Закладам вищої та професійної освіти в рамках підготовки майбутніх фахівців зробити акцент на:

- приведення у відповідність ключових компетенцій майбутніх фахівців потребам ринку праці;
- здійснення підготовки фахівців за тими спеціальностями, які користуються попитом в Україні;
- розвиток професійної технічної освіти.

Підприємницькі структури за підтримки держави можуть збільшити кількість робочих місць по регіонах України.

При цьому держава має впроваджувати систему пільгового оподаткування з метою стимулювання роботодавців, які працевлаштовують молодь, або створюють додаткові робочі місця.

Усі запропоновані заходи повинні бути об'єднані в рамках комплексної державної програми по боротьбі з безробіттям на основі продуманої концепції, яка буде спиратися на всебічне дослідження безробіття, як загрози економічній безпеці держави.

Тільки в цьому випадку на державному рівні може бути створена ефективна система боротьби з цією ключовою загрозою економічній безпеці держави, яка дозволить мінімізувати не тільки негативні наслідки безробіття, а й підвищити рівень і якість життя населення в цілому.

Список використаної літератури

1. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение. *Вопросы экономики*. 1994. № 12. С. 4-16.
2. Богданов И. Я. Экономическая безопасность России: теория и практика. Москва : ИСПИ РАН, 2001. 348 с.
3. Горбань Ю. Як пандемія COVID-19 змінила ринок праці в Україні. *Укрінформ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> (дата звернення 20.01.2021).
4. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління: монографія. Львів : Ліга-Прес, 2012. 256 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/433/1/Живко_економ_безпека_монограф.pdf (дата звернення 21.02.2021).
5. Зайцева І. С. Задорожко Г. Р. Проблеми зайнятості та безробіття в Україні та країнах Європейського Союзу. *Управління розвитком*. 2016. № 11. С. 125-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2016_2_20 (дата звернення 23.02.2021).
6. Кобзар Н. І., Герашенко С. О., Кірієнко О. М. Економічна безпека України: аналіз стану в сучасних умовах. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2016. № 2. С. 49-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2016_2_8 (дата звернення 12.02.2021).

7. Мартин О. М. Економічна безпека як складова національної безпеки. *Наукові записки. Серія «Економіка»: зб. наук. пр. Острог: «Острозька Академія».* 2013. № 22. С. 68-74. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n22/14.pdf> (дата звернення 10.02.2021).
8. Мунтян В. І. Економічна безпека України. Київ: КВІЦ. 1999. 462 с.
9. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія. Київ : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. 320 с.
10. Полуяктова О. В. Проблеми безробіття в Україні. *Економіка і суспільство.* 2016. № 2. С. 31-35.
11. Рівень безробіття в Україні. *Мінфін. Індекси* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення 20.01.2021).
12. Слюсар С. Т. Аналіз рівня безробіття в Україні: проблеми і шляхи його подолання. *Економіка АПК.* 2018. № 5. С. 85-92.
13. Статистичні дані Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 20.01.2021).
14. Філіпчук Л. Ломоносова Н. Коронавірус і дистанційна робота: що зробила держава. Аналітичний центр SEDOS. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-i-dystantsiina-robota-shcho-zrobyla-derzhava> (дата звернення 20.01.2021).
15. Экономическая и национальная безопасность: учебник / под ред. Е. А. Олейникова. Москва : «Экзамен», 2005. 768 с.
16. Ярова Л. Г. Аналіз рівня безробіття в Україні та напрямки його подолання. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2015. Вип. 4. С. 752-755.

Стаття надійшла 17.03.2021 р.

Е. Н. Головченко,

доктор экономических наук, профессор,
заведующая кафедрой экономики и
международных экономических отношений
Международный гуманитарный университет,
Фонтанская дорога, 33, г. Одесса, 65009, Украина
e-mail: olenagolovchenko2907@gmail.com

Е. А. Сокирба,

аспирантка I курса кафедры менеджмента
Международный гуманитарный университет,
Фонтанская дорога, 33, г. Одесса, 65009, Украина
e-mail: lizasokir@gmail.com

БЕЗРАБОТИЦА КАК УГРОЗА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ: ПРИЧИНЫ И СПОСОБЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ

В статье рассматриваются проблемы безработицы, как ключевой угрозы экономической безопасности государства, выполнен анализ современного состояния безработицы в условиях пандемии коронавируса. Исследованы особенности рынка рабочей силы в современных условиях, выделены основные причины безработицы в Украине. Рассмотрены теоретические аспекты регулирования государственной политики в области занятости населения. Предложена концепция регулирования рынка труда в Украине.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угроза, безработица, занятость, рабочая сила, уровень безработицы, экономически активное население, пандемия коронавируса, удаленная работа, рынок труда

E. N. Golovchenko,

Doctor of Economics, Professor,

Head of the Department of Economics and international economic relations

International Humanitarian University,

Fontanskaya road, 33, Odessa, 65009, Ukraine

e-mail: olenagolovchenko2907@gmail.com

E. A. Sokirba,

1st year Graduate student

of the Department of Management

International Humanitarian University,

Fontanskaya road, 33, Odesa 65009 Ukraine

e-mail: lizasokir@gmail.com

UNEMPLOYMENT AS A THREAT TO THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE: REASONS AND WAYS TO OVERCOME

In this article the problem of unemployment is considered as a key threat to the economic security of the state, in the context of the COVID pandemic, an analysis of the current state of unemployment was carried out. In modern conditions, the features of the labor market were investigated, the main reasons for unemployment in Ukraine were identified in the field of employment, the theoretical aspects of state policy regulation are considered. The concept of labor market regulation in Ukraine is proposed.

Keywords: economic security, threat, unemployment, employment, labor force, unemployment rate, economically active population, coronavirus pandemic, distant work, labor market

References

1. Abalkin, L. I. (1994). Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii: ugrozy i ikh otrazhenie [Economic security of Russia: threats and their reflection]. *Voprosy ekonomiki. – Economic issues*, 12. pp. 4-16. [in Russian].
2. Bogdanov, I. Ya. (2001). Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii: teoriia i praktika [Economic security of Russia: theory and practice]. Moskva: ISPI RAN. [in Russian].
3. Horban, Yu. (2020). Yak pandemiia COVID-19 zminyla rynek pratsi v Ukraini [How the COVID-19 pandemic changed the labor market in Ukraine] *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> [in Ukrainian].
4. Zhyvko, Z. B. (2012). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, mekhanizm zabezpechennia ta upravlinnia: monohrafiia [Economic security of the enterprise: essence, mechanism of provision and management: monograph]. Lviv: Liha-Pres. Retrieved from: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/433/1/Жулько_економ_безпека_монограф.pdf [in Ukrainian].
5. Zaitseva, I. S. (2016). Problemy zainiatosti ta bezrobbittia v Ukraini ta krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Problems of employment and unemployment in Ukraine and countries of the European Union]. *Upravlinnia rozvytkom. – Management of development*, 11, pp. 125-130. [in Ukrainian].
6. Kobzar, N. I., Herashchenko, S. O. & Kirienko, O. M. (2016). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: analiz stanu v suchasnykh umovakh [Economic security of Ukraine: analysis of the situation in modern conditions]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu. – Economic Bulletin of the National Mining University*, 2. pp. 49-56. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2016_2_8 [in Ukrainian].
7. Martyn, O. M. (2013). Ekonomichna bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky [Economic security as a component of national security]. *Naukovi zapysky. Seriya «Ekonomika»: zb. nauk. pr. Ostroh: «Ostroz'ka Akademiya». – Scientific Proceedings. Series “Economics”: Coll. Science. Ostrog Avenue: Ostroh Academy*, 22. pp. 68-74. Retrieved from: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n22/14.pdf> [in Ukrainian].
8. Muntiiian, V. I. (1999). Ekonomichna bezpeka Ukrainy [Economic security of Ukraine]. Kiev [in Ukrainian].
9. Pasternak-Taranushenko, H. A. (2003). Ekonomichna bezpeka derzhavy. Metodolohiia zabezpechennia: monohrafiia [Economic security of the state. Support methodology: monograph]. Kiev [in Ukrainian].
10. Poluiaktova, O. V. (2016). Problemy bezrobbittia v Ukraini [Problems of unemployment in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo. – Economy and society*, 2, pp. 31-35. [in Ukrainian].
11. Riven bezrobbittia v Ukraini. *Minfin. Indeksy*. [Unemployment rate in Ukraine. Ministry of Finance. Indices.]. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> [in Ukrainian].
12. *Sliusar, S. T.* (2018). Analiz rivni bezrobbittia v Ukraini: problemy i shliakhy yoho

- podolannia. [*Analysis of unemployment level in Ukraine: problems and ways of its solving*] *Ekonomika APK. – Economy of agricultural sector*, 5, pp. 85-92. [in Ukrainian].
13. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
 14. Filipchuk, L. & Lomonosova, N. (2020). Koronavirus i dystantsiina robota: shcho zrobyla derzhava. Analitichnyi tsentr SEDOS. [Coronavirus and remote work: what the state has done. SEDOS Analytical Center]. Retrieved from: <https://www.cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-i-dystantsiina-robota-shcho-zrobyla-derzhava> [in Ukrainian].
 15. Oleinikov, E. A. (eds). *Ekonomicheskaiia i natsionalnaia bezopasnost: uchebnik* (2005) [Economic and national security: manual]. Moskva. [in Russian].
 16. Yarova, L. H. (2015). Analiz rinvnia bezrobittia v Ukraini ta napriamky yoho podolannia [Analysis of the unemployment rate in Ukraine and directions for its overcoming]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – Global and national economic problems*, 4, pp. 752-755. [in Ukrainian].

УДК [330.34+330.336] (063)

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243682

О. В. Садченко,

доктор економічних наук, професор
завідувачка кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,
професор, prof. dr hab.

Вища школа економіко-гуманітарна
вул. В. Сікорського, 4, м. Бельсько-Бяла, Польща, 43-300
e-mail: esadchenko@gmail.com

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядаються основні питання управління фінансовими потоками між підприємствами і між державою та підприємствами з урахуванням технології блокчейн. Розглянуто три важливі функції сектора фінансових послуг на основі технології блокчейн: на підприємстві реєстрація угод, підтвердження автентичності особистості (юридична адреса) і укладання контрактів. Описано операції на ринку криптовалют які здійснюються їх учасниками на власний ризик. Досліджено підходи формування поведінки суб'єктів підприємницької діяльності в контексті сталого розвитку, які можуть бути використані як ефективний інструмент підвищення конкурентоспроможності товарів (послуг і умов) України.

Ключові слова: управління, фінансові потоки, підприємства, держава, ринок криптовалют, сталий розвиток, поведінка суб'єктів, блокчейн, віртуальні активи.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Метою прийняття проекту Закону України [1] є встановлення основних правових та організаційних засад здійснення їх діяльності в Україні, стимулювання розвитку платіжної та цифрової інфраструктури, що забезпечують добування та обіг криптовалют, забезпечення прав і законних інтересів осіб, що здійснюють видобування криптовалют, та інвесторів.

Якщо говорити про стан справ з криптовалютами на сьогодні, то поки вони зарекомендували себе не як повноцінні гроші, а скоріше як високоліквідний інвестиційний актив.

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу постіндустріального суспільства прискорює економічні процеси, видозмінюючи і знаходячи нові технології блокчейн, що сприяють підвищенню ефективності виробничо-господарської діяльності з урахуванням принципів сталого розвитку. Тому інноваційні підходи формування поведінки суб'єктів соціоекономічної діяльності є актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку інноваційних підходів формування поведінки суб'єктів соціоекономічної діяльності в контексті сталого розвитку присвячені наукові праці [1-15] та інші. Становище, у якому на даний час перебуває діяльність суб'єктів в контексті сталого розвитку, потребує нових комунікаційно-інформаційних підходів і пошуку нових інноваційних інструментів.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз проблеми управління фінансовими потоками між підприємствами і державою в сучасних умовах з урахуванням технологій блокчейн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільші фінансові інститути вивчають блокчейн, щоб інтегрувати технологію в свої системи і знизити витрати.

За даними Банку Англії, випуск власної криптовалюта дозволить Великобританії збільшити ВВП на 3% за рахунок того, що вони не будуть мати потребу в посередниках. Інвестиційний банк *Goldman Sachs* вклав \$ 50 млн в компанію *Circle*, яка впроваджувала використання біткойнов для споживчих платежів. Австралійський Банк Співдружності уклав партнерство з розробником відкритого інтернет-протоколу *Ripple*, щоб створити систему на основі блокчейна для проведення платежів між філіями банку [3].

Зараз існують сотні проектів, заснованих на технології блокчейн. Наприклад, біржа біткоіни опціонів *Coinut* допомагає заробити при хеджуванні ризиків на зростаючих і падаючих ринках. У минулому році *Visa* спільно з блокчейн стартапом *Chain* оголосила про запуск платіжного сервісу *B2B Connect*. Система повинна забезпечити більшу захищеність платежів і при

цьому прозорість, так як залучені сторони будуть бачити всю інформацію про транзакції.

Незважаючи на активне використання криптовалют вже кілька років поспіль, правового регулювання не передбачалося. Другого грудня 2020 року Верховна Рада в першому читанні проголосувала за законопроект 3637 «Про віртуальні активи», що, в свою чергу, легалізує ринок цифрових валют в Україні. *Загальними принципами державного регулювання обігу віртуальних активів є [1]:*

- створення сприятливих умов для розвитку ринку віртуальних активів;
- забезпечення прозорості державного регулювання ринку віртуальних активів, залучення учасників ринку до обговорення змін у державному регулюванні ринку віртуальних активів;
- забезпечення прозорості, чесності і добросовісності ведення діяльності усіма учасниками ринку віртуальних активів з метою уникнення і протидії шахрайству та іншим видам протиправної діяльності;
- забезпечення всебічних, ефективних механізмів захисту прав та інтересів усіх учасників ринку віртуальних активів;
- забезпечення рівності всіх учасників ринку віртуальних активів;
- забезпечення захисту добросовісної конкуренції на ринку віртуальних активів;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з учасниками ринку віртуальних активів;
- забезпечення технологічної нейтральності державного регулювання.

Віртуальний актив – особливий вид майна, який є цінністю в електронній формі, існує в системі обігу віртуальних активів, та може знаходитись у цивільному обігу. Віртуальні активи можуть бути забезпеченими і незабезпеченими.

Криптовалюта використовується не тільки як платіжна система, але і як інструмент для інвестицій. Довгий час правовий статус цифровий валюти залишався невизначеним, сьогодні

ж її поступово піддають новим нормам і правилам. Біткоїн з легкістю замінює фіатні гроші, його можна обміняти на будь-яку з існуючих валют. І тому податкові служби деяких країн уже пропонують конкретні заходи оподаткування.

Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом. Іншими словами так називають грошові знаки, емісія та облік яких здійснюється за допомогою асиметричного шифрування з використанням криптографічних засобів захисту.

Під цифровою економікою розуміють виробництво, продажі і постачання продуктів через комп'ютерні мережі.

Криптообмінні операції – операції з обміну національної валюти на криптовалюту, криптовалюту на національну валюту, а також одного виду криптовалюту на інший. Згідно з цим документом, на державні органи покладається обов'язок контролювати криптобіржі. Криптобіржі повинні будуть отримувати ліцензію на свою діяльність. Вони мають право відкривати рахунки в криптовалюті як громадянам України, так і нерезидентам. Всі операції на цьому ринку здійснюються на страх і ризик його учасників – держава не відповідає за зобов'язаннями учасників цього ринку. При цьому державі приписуються і дивні функції, як визначення пріоритетних напрямків та шляхів підтримки розвитку діяльності по майнінгу криптовалют з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування. Хоча, можливо, мова йде про можливість платити податки в бюджет біткоіни як в Швейцарії. З продажу і покупки криптовалюту на криптобіржах останні повинні будуть сплачувати додатковий збір на пенсійне страхування і звітувати про це до Пенсійного фонду.

У нормативно-правовому полі України термін «валюта» класифікується як національна та іноземна і трактується як грошові знаки в різних формах, що є законними платіжними засобами. Форми валют є різними, і електронний вид валют (електронні гроші), є, як відомо, сучасною формою їх представлення [1].

Історія найпопулярнішою криптовалюта – біткоіни, почалася задовго до того, як безпосередньо сама грошова одиниця з'явилася

на світло. З 1983 року різними вченими проводилися досить масштабні дослідження, які стосувалися шифрованих транзакцій. Метою всіх досліджень було забезпечити власникам електронних грошей конфіденційність, безпеку і відсутність інфляції.

У 2000-х роках даними напрацюваннями скористався якийсь Сатоши Накамото. Є припущення, що це не реальна людина, а могла бути група осіб, яких об'єднала одна мета і загальний псевдонім. В ході копіткої роботи в 2008 році, *Bitcoin* побачив світло. Спочатку було опубліковано технічний опис валюти і первинна кодова версія. За транзакційної основу взяли систему *blockchain*, в основу якої лягли напрацювання вчених минулого століття. Була розроблена база даних, в якій зберігаються всі транзакції проводяться коли-небудь, однак при цьому інформація про осіб, які вчинили їх, не розголошується і залишається анонімною.

Криптовалюти мають захист у вигляді криптографічного коду, що дозволяє емітувати їх будь-яким користувачем-оператором в обхід дій і позиції центробанку. Технологія блокчейну (від англ. «*Blockchain*» – ланцюг блоків крипто-транзакцій) базується на спеціальних алгоритмах шифрування, що потребує відповідного ІТ-забезпечення.

Зараз існують сотні проектів, заснованих на технології блокчейн. Наприклад, біржа біткоіни опціонів *Coinut* допомагає заробити при хеджуванні ризиків на зростаючих і падаючих ринках. У минулому році *Visa* спільно з блокчейн стартапом *Chain* оголосила про запуск платіжного сервісу *B2B Connect*. Система повинна забезпечити більшу захищеність платежів і при цьому прозорість, так як залучені сторони будуть бачити всю інформацію про транзакції [3; 11].

Таким чином, для роботи з блокчейн не потрібно бути фахівцем в програмуванні, все реалізується за допомогою графічної системи і програмних модулів.

Розробник програм в сфері авіаперевезень *SITA* працює над можливістю підтвердження особи пасажирів при перетині кордонів на основі технології блокчейн. Якщо створити спеціальні коди для смартфонів, які відкриють доступ до зашифрованих даних

пасажирів, для ідентифікації знадобиться тільки зробити фотографію особи мандрівника і відсканувати код на його мобільному пристрої. Австралійська компанія *Power Ledger* і багато інших компаній в різних країнах тестують технологію, яка дозволяє домовласникам, у яких є власні джерела електроживлення (сонячні панелі, як правило) торгувати електроенергією без посередників [3]. Завдяки прозорості блокчейна продавець і покупець можуть відслідковувати рух електрики так само як рух грошей. Вже відомі випадки, коли власник сонячних батарей продав частину відновлюваної енергії свого сусіда.

Державні органи покладають обов'язок контролювати криптобіржі. Криптобіржі повинні будуть отримувати ліцензію на свою діяльність. Вони мають право відкривати рахунки в криптовалюті як громадянам України, так і нерезидентам.

Кожна людина може розмістити в Інтернеті інформацію, а потім інші люди можуть отримати до неї доступ з будь-якої точки світу. Ланцюжки блоків дозволяють відправляти в будь-яку точку світу, де буде доступний файл блокчейна, будь-які цінності. Але у вас повинен бути закритий ключ, створений за криптографічним алгоритмом, щоб дозволити вам доступ тільки до тих блокам, якими ви «володієте».

Сьогодні ми вже всі звикли ділитися інформацією через децентралізовану інтерактивну платформу Інтернету. Але коли мова заходить про пересилання цінностей (грошей), ми зазвичай змушені знову користуватися послугами старих централізованих фінансових установ (банків). Так, методи платежів через Інтернет з'явилися відразу ж в момент народження цієї мережі (найбільш очевидний приклад – це *PayPal*), але вони, як правило, вимагають інтеграції з банківським рахунком або кредитною картою, інакше їх не можна реально використовувати [11].

Технологія блокчейн пропонує привабливу можливість позбутися від цього «зайвої ланки». Вона може взяти на себе всі три важливі ролі, які традиційно відіграє сектор фінансових послуг: реєстрація угод, підтвердження автентичності особистості та укладання контрактів.

Це буде мати величезне значення, оскільки в усьому світі ринок фінансових послуг – найбільший за ринковою капіталізацією. Переклад хоча б частини цієї системи на технологію блокчейн призведе до розриву великого числа зв'язків у сфері фінансових послуг, але одночасно дозволить значно підвищити ефективність цих послуг.

Класична база даних зберігається на спеціально для неї призначених серверах, які контролюються організацією, що володіє цією базою даних. Блокчейн не контролюється будь-яким однією особою або організацією, і його безпека забезпечується саме його розподіленою архітектурою. Якщо частина комп'ютерів, на яких зберігається блокчейн, буде зламана, це ніяк не позначиться на роботі всієї системи, що немислимо для класичної бази даних.

Також можна зустріти приклади, коли цифрова валюта використовувалася для дорогих придбань: будинки, машини і яхти. Нарешті, багато ентузіастів розглядають біткоіни в якості привабливою довгострокову інвестицію і трейдингу.

Крім *bitcoin* також існують і інші криптовалюти, найбільш популярними з яких вважаються лайткоіни (LTC) та догікоіни.

Лайткоін – це по своїй суті покращена і спрощена версія біткоін з тими ж плюсами і мінусами. За винятком того, що угоди в лайткоін проходять в 4 рази швидше, а її база даних вимагає в рази менше місця.

Dogecoin – це одна з новітніх криптовалют, яка відрізняється від інших відсутністю обмеження на сумарну кількість цих грошей, яка характерна для інших криптовалют. Розрахунки в даній грошовій системі робляться дуже швидко і з мінімальною комісією [11].

У протоколі біткоіни є ще цікаві речі, які можливі в принципі, але поки ніде не реалізовані. наприклад:

- multi-signature транзакції – можливість створювати транзакції, в яких буде обов'язковий підпис більш ніж одним приватним ключем. Тобто в простому випадку – вбудована прямо в протокол двофакторна авторизація, коли для відправки біткоіни треба, наприклад, одночасно ввести пароль і авторизуватися на телефоні. Більш складний варіант – створення рахунків з множинним володінням, тобто коли гроші належать відразу

декільком різним людям і тільки їх загальна згода на переклад може цей переклад здійснити;

- proof of existence – при відправці транзакції є можливість вбудувати в блокчейн кілька будь-яких даних. Наприклад, відправивши транзакцію самому собі, можна вбудувати хеш певного файлу, і цей хеш буде надійно збережений в блокчейне, прив'язаний до певної адреси і дати. Це фактично буде підтвердженням факту існування цього файлу в зазначений момент часу, а також доступності файлу власнику гаманця з якого йшла транзакція;
- time limited deposit – можливість створити транзакцію, яка буде видна всім зацікавленим, але при цьому до певного моменту буде неможливо її витратити, тобто перевести гроші, передані цією транзакцією, кудись далі. Тобто гроші будуть надійно і безпечно заморожені всередині блокчейна, добре видно, але недоступні за бажанням окремим учасникам процесу. Аварійний доступ до грошей буде як і раніше можливий, але за згодою власників усіх приватних ключів, якими підписана транзакція;
- розумне майно – специфічний додаток блокчейна до RL. Якщо прив'язати до об'єкта RL (наприклад, вбудувати всередину машини) публічний ключ, а власнику передати відповідний приватний ключ, то буде можливо створити транзакцію, в якій за допомогою деякої криптографічного магії публічний ключ машини буде переданий новому власнику, а в протилежну сторону буде переведена сума біткоіни. Тобто, простіше кажучи, акт купівлі-продажу, всі сторони процесу, унікальний ID власності та сплачена сума будуть надійно і незалежно підтвержені блокчейном. І операція купівлі-продажу не буде вимагати ніяких довірених посередників і оформлення - обдурити або підробити блокчейн технічно надзвичайно складно, а весь процес купівлі-продажу можна автоматизувати, і все, що буде потрібно продавцю і покупцю, – зустрітися зі смартфонами у машині. Від викрадень та інших способів привласнення чужого майна, зрозуміло, це не захищає [2].

При використанні усіх макроекономічних факторів стимулювання криптовалют в Україні призведе до інтенсивного зростання при оптимістичному прогнозі розвитку цифрової економіки [1].

На відміну від більшості валют, *bitcoin*, швидше за все, буде піддаватися поступовій дефляції з плином часу, з огляду на його обмежену емісію в 21 млн. монет. Це число було відомо з самого початку проекту, і швидкість їх генерації теж залишається передбачуваною.

Крім того, в системі *bitcoin* є небезпека, яка не загрожує іншим валютам: якщо користувач *bitcoin* втрачає свій гаманець, то гроші на ньому пропадають назавжди, якщо гаманець не знаходиться знову. Пропадають із загального обігу в тому числі. Тобто, у міру втраті користувачами своїх гаманців, число *bitcoin* буде не просто не збільшуватися або залишатися незмінним, а повільно зменшуватися.

В результаті, за законами попиту та пропозиції, передбачається, що вартість монет буде постійно зростати. Але насправді, ніхто точно не знає, що буде відбуватися з валютою, яка піддається постійній дефляції. Однак *bitcoin* має гарне рішення даної ситуації: він може ділитися до дуже малих величин. Таким чином, навіть якщо люди втратять більшу частину біткоіни, то система все одно повинна функціонувати як і раніше нормально. Нікому достеменно не відомо, що буде відбуватися в міру втрати монет з користування, але схоже, що це не представить такою страшною загрози, як багато хто вважає.

Податкове управління США визнає біткоіни не як валюту, а майно. Усі транзакції оподатковуються за схемою оподаткування власності. Власників криптовалют зобов'язують повідомляти управління про всі свої угоди. Будь-яка реалізація товарів і послуг в обмін на біткоіни підкріплюється включенням кількості отриманої з угоди криптовалют в щорічну податкову декларацію. Розрахунок проводиться на основі обмінного курсу долара США на поточний день. Біткоіни, як інвестиційний інструмент, прирівнюються до капітального активу, тому прибутки і збитки вра-

ховуються при обчисленні оподаткованої бази. Працюючий на власному обладнанні майнер також піддається оподаткуванню. Він зобов'язаний внести актуальну ринкову вартість видобутих біткоїнів в річний валовий дохід.

Прибутковий податок і інші збори, на кшталт внесків до фонду соціального страхування, утримуються з заробітної плати, що видається в біткоіни. Всі підрахунки в податковій базі ведуться з урахуванням курсу криптовалюти на момент платежу. Тих, хто ховається від податків на криптовалюту, так само штрафують.

Загальна капіталізація ринку Bitcoin оцінюється в 130 млрд. дол. США, а сукупний обсяг торгів такими цифровими активами сягає 2,6 млрд. дол. США. Європейський суд Євросоюзу в 2015 році уклав, що транзакції в біткоіни звільняються від ПДВ, прирівнявши криптовалюта до законного платіжного засобу. Це означає, що біткоіни тут розцінюються як повноцінна валюта. Купівля / продаж біткоіни не обкладається податком, а ось інші операції цілком можуть. Фіскальний (службовець інтересам державної скарбниці) статус біткоіни варіюється в залежності від країни Євросоюзу [2].

У Великобританії біткоіни розцінюються як іноземна валюта. Всі податкові правила застосовуються до криптовалюти за аналогією з інвалютою. Однак так звані спекулятивні операції не оподатковуються. Податкова служба Великобританії не дає точної інформації про те, який податковий статус мають транзакції з цифровими валютами. Відомо лише, що будь-яка операція з біткоіни розглядається в індивідуальному порядку.

У Німеччині вже з 2013 року біткоіни прирівнюється до приватних грошей. Цифрова валюта оподатковується в 25 %, при цьому він утримується в тому випадку, коли прибуток отримана протягом 1 року з моменту отримання біткоїнів. У підсумку, якщо продати біткоїнів більше, ніж через рік після їх покупки, вони не будуть обкладатися податком, і транзакція буде розцінюватися як приватна продаж. Також в Німеччині біткоіни прирівнюються до інвестиційних інструментів.

В Японії біткоін визнаний офіційним платіжним засобом. З 1 липня 2017 року продажі цифрової валюти від податку

на споживання звільняються. Криптовалюта розцінюється як прирівняний до активів носій вартості. Прибуток від операцій з біткоїни в Японії прирівнюється до доходів від ведення бізнесу і оподатковується на приріст капіталу.

В Австралії операції з криптовалюта потрапляють під визначення бартерних угод. З точки зору оподаткування біткоїни розглядаються як актив. Компанії, що працюють з криптовалютою, повинні вести облік транзакцій по датах і змістом. Біткоїни, отримані у вигляді платежів, оцінюються в австралійських доларах і прирівнюються до звичайного доходу.

Якщо біткоїни розплачуються за товари або сервіс в особистих цілях, і якщо розмір угоди не перевищує 10 000 австралійських доларів, то операції звільняються від оподаткування. Майнінг і обмін біткоїни в комерційних цілях визначається в Австралії як біржова торгівля і обкладається відповідним податком. Парламент Австралії офіційно прийняв закон, який скасовує в країні подвійне оподаткування біткоїни. Нові правила почнуть діяти з 1 липня 2018 року.

Південна Корея, Сеул прийняв рішення підготувати оподаткування криптовалюта після того, як денний обсяг торгівлі криптовалюти значно перевищив обсяг торгівлі фондової біржі *Kosdaq*. У Південній Кореї почнуть стягувати податок з проведення криптовалютних операцій. Таке рішення було прийнято після того, як обсяг торгівлі криптовалюти злетів вище позначок торгівлі фондової біржі *Kosdaq*. Про пошук різних варіантів оподаткування біткоїни повідомив комісар Національної податкової служби країни Хан Син Хі. Під час слухання з цього питання комісар відповів на ряд питань, пов'язаних з оподаткуванням. Хан Син Хі уточнив, що Національна податкова служба, як і раніше оподатковує дохід від підприємницької діяльності, однак відомство також розмірковує про доцільність запровадження податку на додану вартість і податку на приріст капіталу щодо криптовалюти, зокрема, біткоїни. Податок на дарування цифрових активів. За словами Хана, відомство співпрацює з Міністерством стратегії і фінансів з цього питання. Він підкреслив, що по-

даток на дарування щодо цифрових активів буде переглянутий, тому що він потребує поправок. За словами комісара, використання біткоіни може привести до ухилення від сплати податків, саме тому методи оцінки повинні бути реалізовані в відношенні оподаткування на дарування цифрових активів. Хан Син Хі додав, що відомство в даний час контролює стан всіх транзакцій по криптовалюті і робить успіхи в цьому напрямку. Комісар підсумував, що Південна Корея буде регулювати це питання з оглядкою на досвід США і Японії в цьому питанні.

Консалтингова компанія *Accenture* запропонувала відслідковувати ліки за допомогою тимчасових міток, які реєструє блокчейн. Система показує, коли і де справили ліки. За задумом, це дозволить позбутися від нелегальних препаратів і допоможе відстежити відповідність рецептами.

Компанія *Chronicled* запустила відкритий реєстр для інтернету речей, який зберігає ідентифікатори існуючих предметів. За словами віце-президента напрямки інтернету речей в *Silicon Labs* Деніела Кулі, «один з основних факторів, що стримують зростання ринку *IoT* – відсутність сумісності між різними типами пристроїв. Тепер у покупців чіпів є можливість реєструвати і підтверджувати ідентичність в публічному блокчейне». *Cisco, Bosch, Foxconn* і інші компанії створили консорціум, який займеться питаннями використання технології блокчейн для підвищення безпеки і поліпшення продуктів інтернету речей. Учасники планують розробити на основі блокчейна розподілену базу даних і протокол обміну інформацією між пристроями *IoT* [3].

Незважаючи на активне використання криптовалют вже кілька років поспіль, правового регулювання не передбачалося. Логіка в цьому є, так як випробування часом на міцність криптоактивів дає розуміння доцільності починань по легалізації. Але вже 2 грудня 2020 року Верховна Рада в першому читанні проголосувала за законопроект 3637 «Про віртуальні активи», що, в свою чергу, легалізує ринок цифрових валют в Україні.

Центральним органом виконавчої влади України, який не тільки формує і реалізує державну політику в сфері обігу віртуальних

активів, але і покликаний контролювати все, що пов'язано зі зверненням цифровий валюти є Міністерство цифрової трансформації України. Пропонується також реєструвати діяльність постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів. При цьому, особа, яка планує здійснювати діяльність в якості постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів повинно відповідати наступним вимогам [4]:

- керівники та засновники постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, повинні мати бездоганну ділову репутацію в розумінні законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів;
- розкрити інформацію про структуру власності, яка дозволяє встановити кінцевих бенефіціарів власників;
- розробити внутрішні процедури фінансового моніторингу та інші процедури, спрямовані на запобігання відмиванню грошей, отриманих злочинним шляхом, а також правила обробки персональних даних з урахуванням вимог Закону України «Про захист персональних даних».

Сумнівно, що нинішній ринок віртуальних активів реально готовий до таких змін. Як мінімум, для цього потрібен хороший додатковий ресурс у вигляді аналітичних потужностей для визначення чистоти походження активів, фахівці з верифікації, використання політик *AML*. До впровадження цих базових вимог доведеться працювати з порушеннями.

В Україні ринок віртуальних активів уже сформувався за останні п'ять років, але перебуває повністю поза правовим полем держави. Експерти оцінюють обсяг транзакцій в Україні з ними близько 150-200 млн доларів на день, а капіталізація – становить понад 2 млрд доларів. При цьому вся галузь перебуває у тіні.

Якщо парламентарії підтримають законопроект вдруге, в Україні з'явиться можливість відкривати та використовувати для проведення операцій з віртуальними активами рахунки в банках. Законопроект передбачає, що опікуватись ринком буде Міністерство цифрової трансформації. Усі постачальники послуг, пов'язані із обігом віртуальних активів в Україні, повинні

пройти державну реєстрацію та звітувати відповідно до порядку та стандартів, які має розробити Мінцифри [5].

Висновки та пропозиції. Особливого значення набуває необхідність організації діяльності щодо забезпечення суспільством зростаючих потреб людини як в реальному так і віртуальному ринковому просторі. Фінансові інститути будуть активніше інтегрувати блокчейн в свої процеси.

Прийняття проекту Закону України [1] створить передумови для розвитку економіки на базі новітніх технологій в Україні, що призведе до надходження додаткових високотехнологічних інвестицій, підвищить конкурентоспроможність країни на світовому ринку та сприятиме зростанню ВВП. Завданням прийняття цього проекту є створення умов для стимулювання розвитку діяльності криптовалют в Україні та їх видобування, використання криптовалют у повсякденному житті при здійсненні товарообмінних операцій суб'єктами господарювання, захист прав, законних інтересів професійних учасників ринку та кваліфікованих інвесторів. Вплив біткоіна на світову економіку важко передбачити. Втім, експерти схиляються до того, що віртуальні гроші все-таки не замінять паперових, а ось безготівкова система розрахунків може докорінно змінитися.

На сьогоднішній день маркетингом широко використовуються такі технології в рекреаційно-туристичному бізнесі, аграрному секторі, освітньому та ін. Адже головним завданням сталого розвитку є розробка принципів загальних закономірностей організації життя з урахуванням сучасних технологій – блокчейн. В таких умовах активно розвивається як реальний, так і віртуальний ринковий простір товарів і послуг в контексті сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. Про віртуальні активи: Проект Закону України від 11.06.2020 № 3637. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI02365A.html (дата звернення: 24.03.2021).
2. Bitcoin. URL: <http://lurkmore.to/Bitcoin#.D0.9F>. (дата звернення: 24.03.2021).
3. Як зміниться світ з технологією блокчейн. URL: <https://parasol.ua/ua/news/kak-izmenitsya-mir-s-tehnologiey-blokcheyn> (дата звернення: 24.03.2021).

4. Як в Україні врегулюють ринок криптовалют. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/201513_yak-v-ukran-vregulyuyut-rinok-kriptovalyut (дата звернення: 24.03.2021).
5. Ринок криптовалют: як в Україні та інших країнах регулюють віртуальні активи. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2020/12/09/infografika/biznes/rynok-kryptovalyut-yak-ukrayini-ta-inshyx-krayinax-rehulyuyut-virtualni-aktyvy> (дата звернення: 24.03.2021).
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України в ред. від 01.08.2021 № 2664-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 24.03.2021).
7. Садченко О. В. Технология блокчейн в сфере финансовых услуг предприятия. Экономичні інновації: зб. наук. праць. Одеса, 2017. Вип. 65. С. 145-154.
8. Про інноваційну діяльність : Закон України в ред. від 05.12.2012 № 40-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 24.03.2021).
9. Про телекомунікації : Закон України в ред. від 24.10.2020 № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text> (дата звернення: 24.03.2021).
10. Sadchenko O. V. Theoretical foundations of environmental marketing management. MIND JOURNAL. 2018. № 6. URL: <https://mindjournal.wseh.pl/ru/articles/number-62018.html> (дата звернення: 24.03.2021).
11. Що таке блокчейн? URL: <http://e-bookua.org.ua/stat/1292-scho-take-blokcheyn-rozprovmo-prostimi-slovami.html> (дата звернення: 24.03.2021).
12. Sadchenko O., Davydova I, Yakymyshyn L., Kovalchuk S., Chernenko D, Zaitseva A. Modern Marketing To Scale The Business. International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET). Volume 11. Issue 4, April 2020. Pp. 361-370. URL: <http://www.iaeme.com/IJARET/issues.asp?JType=IJARET&VType=11&IType=4> (дата звернення: 24.03.2021).
13. Sadchenko E. Odpowiedzialność biznesu za środowisko jako instrument kształtowania gospodarki marketingowej na Ukrainie. Innowacje a dobrostan społeczeństwa, gospodarki i przedsiębiorstw Próba pomiaru / Malara Zbigniew, Tutaj Jerzy (red.). Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław, 2019. С. 197-207. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25676> (дата звернення: 24.03.2021).

Стаття надійшла 27.03.2021 року

Е. В. Садченко,

доктор экономических наук, профессор
заведующая кафедрой маркетинга и бизнес-администрирования,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, г. Одеса, 65058, Украина,
профессор, prof. dr hab. Wyższa szkoła ekonomiko-gumanitarna
ул. В. Сикорского, 4, г. Бельско-Бяла, Польша, 43-300
e-mail: esadchenko@gmail.com

УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЙ И ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассматриваются основные вопросы управления финансовыми потоками между предприятиями и между государством и предприятиями на базе технологии блокчейн. Рассмотрены три важные функции сектора финансовых услуг на основе технологии блокчейн: на предприятии регистрация сделок, подтверждение подлинности личности (юридический адрес) и заключение контрактов. Описаны операции на рынке криптовалюты, которые осуществляются их участниками на свой риск. Исследуются подходы формирования поведения субъектов предпринимательской деятельности в контексте устойчивого развития, которые могут быть использованы как эффективный инструмент повышения конкурентоспособности товаров (услуг и условий) Украины.

Ключевые слова: управление, финансовые потоки, предприятия, государство, рынок криптовалюты, устойчивое развитие, поведение субъектов, блокчейн, виртуальные активы.

O. V. Sadchenko,

Dr. Sc. (Economics), professor

head of the Department of Marketing & Business Administration

Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine

Frantsuzkyi bulvar, 24/25, Odesa, Ukraine

Prof. dr hab. Higher School of Economics and Humanities

Ul. V.Sikorsky, 4, Bielsko-Biala, Poland, 43-300

e-mail: esadchenko@gmail.com

FINANCIAL FLOW MANAGEMENT OF ENTERPRISES AND STATE IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONDITIONS

The article examines the main issues of managing financial flows between enterprises and between the state and enterprises based on blockchain technology. Three important functions of the financial services sector based on blockchain technology are considered: at the enterprise, the registration of transactions, confirmation of the personal identity (legal address) and the conclusion of contracts. The operations on the cryptocurrency market, carried out by their participants at their own risk, are described. The article studies approach to the formation of the behavior of business entities in the context of sustainable development, which can be used as an effective tool for increasing the competitiveness of goods (services) in Ukraine.

Key words: management, financial flows, enterprises, government, cryptocurrency market, sustainable development, behavior of subjects, blockchain, virtual assets.

References

1. Proekt Zakonu Ukrainy Pro virtualni aktyvy vid 11.06.2020 № 3637 [Draft Law of Ukraine On virtual assets from 11.06.2020 № 3637]. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI02365A.html [in Ukrainian].
2. Bitcoin [Bitcoin]. Retrieved from: <http://lurkmore.to/Bitcoin#.D0.9F> [in Ukrainian].
3. Yak zminytsia svit z tekhnolohiiieu blokchein [How the world will change with blockchain technology]. Retrieved from: <https://parasol.ua/ua/news/kak-izmenit-sya-mir-s-tehnologiyev-blokcheyn> [in Ukrainian].
4. Yak v v Ukraini vrehuliuuiut rynek kryptovaliut [How the cryptocurrency market is regulated in Ukraine]. Retrieved from: https://biz.ligazakon.net/analitics/201513_yak-v-ukran-vregulyuyut-rinok-kriptovalyut [in Ukrainian].
5. Rynek kryptovaliut: yak v Ukraini ta inshykh krainakh rehuliuuiut virtualni aktyvy [Cryptocurrency market: how virtual assets are regulated in Ukraine and other countries]. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2020/12/09/infografika/biznes/rynek-kriptovalyut-yak-ukrayini-ta-inshyx-krayinax-rehuliyuyut-virtualni-aktyvy> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuivannia rynkiv finansovykh posluh v red. vid 01.08.2021 № 2664-III [Law of Ukraine On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets from 01.08.2021 № 2664-III]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> [in Ukrainian].
7. Sadchenko, O. V. (2017). Tekhnologiiia blokchein v sfere finansovykh uslug predpriiatia [Blockchain technology in enterprise financial services]. *Ekonomichni innovatsii. – Economic Innovation*, Issue 65, pp. 145-154. [in Russian].
8. Zakon Ukrainy Pro innovatsiinu diialnist vid 05.12.2012 № 40-IV [Law of Ukraine On Innovation from 05.12.2012 № 40-IV]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15> [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy Pro telekomunikatsii vid 24.10.2020 № 1280-IV [Law of Ukraine On Telecommunications from 24.10.2020 № 1280-IV] Retrieved from: <https://urist-ua.net> [in Ukrainian].
10. Sadchenko, O. V. (2018). Theoretical foundations of environmental marketing management. *MIND JOURNAL*, № 6. Retrieved from: <https://mindjournal.wseh.pl/ru/articles/nomer-62018.html>
11. Shcho take blokchein? [What is a blockchain?]. Retrieved from: <http://e-bookua.org.ua/stat/1292-scho-take-blokcheyn-rozpovmo-prostimi-slovami.html> [in Ukrainian].
12. Sadchenko, O., Davydova, I., Yakymyshyn, L. et al. (2020). Modern marketing to scale the business. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET)*, Vol. 11, Issue 4, pp. 361-370. Retrieved from: <http://www.iaeme.com/IJARET/issues.asp?JType=IJARET&VType=11&IType=4>
13. Sadchenko, E. (2019). Odpowiedzialność biznesu za środowisko jako instrument kształtowania gospodarki marketingowej na Ukrainie. *Innowacje a dobrostan społeczeństwa, gospodarki i przedsiębiorstw Próba pomiaru - Innovatsiyyi ta dobrobut suspil'stva, ekonomiky ta pidpryyemstv. Sproba vymiryuvannya*, pp. 197-207. Retrieved from: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25676> [in Polish]

УДК 658.5:330.341.1

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243683

О. В. Балахонова,

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки і менеджменту,
Вінницький соціально-економічний інститут
університета «Україна»,
Хмельницьке шосе, 23а, м. Вінниця, 210000, Україна
e-mail: lbalachonova@gmail.com

УЗАГАЛЬНЕННЯ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА І МЕХАНІЗМ ЙОГО РОЗВИТКУ

У статті запропоновано узагальнене бачення сучасного формування і розвитку економічного потенціалу промислового підприємства. Проведено порівняння понять «виробничий потенціал» і «економічний потенціал». Зроблено висновок, що сьогодні більш актуальним є дослідження економічного потенціалу, як найбільш узагальнюючого показника стійкості промислового підприємства у сучасному економічному середовищі. Узагальнюючи існуючі підходи до поняття «потенціал», виділено економічні потенціали країни, галузі, підприємства. Дослідження окремих складових економічного потенціалу підприємства і розробка заходів з його розвитку не може дати позитивний результат вже тому, що не досліджено та необґрунтовано вплив його складових у складі цілісної системи. Є розуміння, що економічний потенціал може входити на правах елемента у систему більш високого порядку – у сукупний потенціал підприємства. При цьому він може оцінюватися за двома групами показників: що характеризують безпосередньо сам економічний потенціал і виробничо – господарську діяльність підприємства. Визначення економічного потенціалу підприємства безпосередньо пов'язано з цілями підприємства та включає наступні етапи: оцінка структури, динаміки та ефективності використання виробничих ресурсів; визначення рівня конкурентоспроможності основних видів продукції; аналіз наявних виробничих резервів і втрат економічних ресурсів підприємства; вибір основної стратегії та тактики розвитку потенціалу підприємства; планування розвитку потенціалу підприємства; здійснення запланованих заходів. Основними компонентами економічного потенціалу підприємства визначено: фінансовий потенціал, кадровий потенціал, науково-технологічний потенціал. Розвиток кожної складової економічного потенціалу необхідно розглянути у сукупності з потенціалами внутрішнього і зовнішнього ринків, конкурентів, країни в цілому. Розуміння такого розподілу складових економічного потенціалу передбачає також розділення на більш дрібні складові.

Ключові слова: потенціал, виробництво, показник, ресурс, фактор, конкурентоспроможність, оцінка, ефект, інформація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогоднішній день однією з глобальних проблем для сучасних українських підприємств є збереження конкурентоспроможності та підтримка активності в умовах безперервно мінливого зовнішнього середовища. Дана проблема в сукупності з цілим спектром подібних проблем не є для сучасних підприємств новою. Однак, незважаючи на більш ніж тридцятилітню спробу формування ринкових відносин, цілий комплекс підприємств, і особливо підприємств важкого машинобудування, до сих пір не може повернутися до обсягів виробництва часів директивної економіки. Однією з найголовніших причин такого становища, на наш погляд, є невміння оцінювати економічний потенціал, що знаходиться в розпорядженні підприємства, і управляти його розвитком.

У Національній економічній стратегії – 2030 відмічається: «Високотехнологічне виробництво стабільно зросло протягом 10 років у всьому світі. Технології Індустрії 4.0 вже приносять економічну та суспільну користь для значної частини населення світу і їх вага тільки зростатиме. Частка високотехнологічних галузей у ВДВ України становить 30,4%, що значно менше, ніж у країнах-сусідах (Чехія – 59%). Проте в Україні є конкурентоспроможний сектор інформаційних технологій (90% програмістів України працює на експорт, а 70% – в аутсорсингу, при цьому лише 5% працюють для промислових застосувань), який може стати базою для випуску та експорту високотехнологічної промислової продукції» [8, № 13, с.27].

Питанню дослідження потенціалу, і зокрема виробничого потенціалу підприємства, приділялося чимало уваги, особливо до 1990 р. Але, незважаючи на те що розвитку саме виробничої бази було присвячено безліч робіт, а саме нарощування обсягів виробництва входило до складу найбільш пріоритетних завдань державної політики, комплексний підхід до розгляду як економічного, так і виробничого потенціалу не був сформульований і опрацьований в належній мірі.

Те ж можна сказати і щодо формування та посилення конкурентного статусу підприємства, безпосередньо пов'язаного

з раціональним використанням і розвитком потенціалу. Ефективне вивчення проблеми розвитку і максимального використання економічного потенціалу підприємства, безумовно, повинно передувати чіткою конкретизацією цього поняття і структури, що входять до його складу елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час підготовки цієї статті авторка використовувала праці наступних фахівців даної проблематики: Гохан П. [1], Гуніна І. [2], Захарченко В. [3], Ковтун О. [4], Колосов А. [5], Лапін Є. [6], Макконнелл К. і Брю С. [7], Петрович Й. [9], Пітерс Т. [10], Фляйшер К. і Бенсуссан Б. [11], Чаленко А. [12], Чухрай Н. [13]. Так, Чаленко А., аналізуючи переваги ринкової методики визначення економічного потенціалу робить наголос на наступному: «Критерії розробляються на основі аналізу попиту і пропозиції самими учасниками ринка (покупцями і продавцями акцій)» [12, с. 41]. Лапін Є. рахує, що, використовуючи поняття «економічний потенціал підприємства», «...слід розуміти сукупні можливості підприємства визначати, формувати і максимально задовольняти потреби споживачів в товарах і послугах в процесі оптимальної взаємодії з оточуючим середовищем і раціональним використанням ресурсів» [6, с. 28]. Чухрай Н. вказує: «Поняття потенціалу тісно пов'язано зі структурою цілей і визначається як «сукупність можливостей» підприємства. Під потенціалом підприємства прийнято розуміти сукупність показників або чинників, що характеризують його силу, джерела, можливості, засоби, запаси, здібності, ресурси та інші виробничі резерви, які можуть бути використані в економічній діяльності» [13, с. 32]. Ковтун О. пов'язує потенціал суб'єкта господарювання з представленням стратегії «... як системного засобу у вигляді комплексу взаємопов'язаних вікон-меню, які визначають і задають логіку управління за допомогою інвестиційних і ресурсних потоків на підприємстві як відкритої системи» [4, с. 33]. Петрович Й. також, звертаючись до системного підходу до визначення потенційних можливостей промислового підприємства, наполягає: «Забезпечення ефективного організування виробництва можливе за дотримання

системного підходу до розгляду всіх процесів, які відбуваються на підприємстві, у взаємозв'язку як єдиного інтегрованого цілого, і з урахуванням вимог мінливого ринкового середовища» [9, с. 281]. Колосов А. стверджує: «Виробничу стійкість уявляють як здатність до підтримки й розвитку сучасного рівня технології» [5, с. 16]. Захарченко В. пропонує «...подання системи управління у вигляді ієрархії підсистем, які відображають процес прийняття рішень в основних центрах управління» [3, с. 9]. Пітер Т., зі звичайною для нього емоційністю, приходить до фундаментальної ідеї: «Ми знаходимося у розпалі переосмислення основних ідей про сутність підприємства, а також людського існування... також про створення цінностей і розвитку «кар'єри»» [10, с. 26]. Фляйшер К. і Бенсуссан Б. наполягають: «В області конкурентного і бізнес-аналізу дуже важливо мати чітке уявлення про цілі або масштаб зусиль, що прикладаються» [11, с. 34]. Гохан П. звертає увагу: «Компанії, що намагаються до розширення, стоять перед вибором між внутрішнім ростом і ростом через злиття і поглинання» [1, с. 149].

Постановка завдання. Метою цього дослідження є узагальнення наукових поглядів на сучасне бачення поняття «економічний потенціал підприємства» та визначення основних складових самого потенціалу з ціллю розробки напрямів стійкого розвитку промислового підприємства у мінливому ринковому середовищі.

Виклад основного матеріалу. До недавнього часу проблема визначення змісту і сутності потенціалу зводилася лише до дослідження виробничого потенціалу підприємства, однак і в даному конкретному випадку відсутність єдиного підходу до складу елементів, що входять в виробничий потенціал, а також системності в його дослідженні – зводило нанівець ефективність процесу оцінки потенціалу виробництва. Узагальнюючи існуючі дослідження, можна виділити кілька підходів до трактування поняття «виробничий потенціал». Найбільш чітко виділяються декілька підходів. Серед них умовно можна виділити два ресурсних підходи, перший з яких зводиться до розгляду вироб-

ничого потенціалу як певної сукупності ресурсів безвідносно до виробничого процесу і кінцевого результату-виробництву певної продукції. До числа прихильників так званої «першої ресурсної позиції» можна віднести Абалкіна Л., Лукінова І. [6, с. 14], що розглядаючи потенціал як узагальнену, збірну характеристику ресурсів, а також Лапіна Є., який, беручи за основу при характеристиці виробничого потенціалу сукупність ресурсів, підкреслює відсутність обліку реальних взаємозв'язків, що складаються в рамках виробничого процесу [6, с. 29-30].

В рамках «другого ресурсного підходу», якого дотримували такі автори, як Анчішкін А., Фігурнов Е. та ін. [6, с. 15-17], вся сукупність ресурсів, що входять до складу виробничого потенціалу, розглядається в контексті їх здатності до виробництва матеріальних благ. Таким чином, можна говорити не тільки про розширення поняття «виробничий потенціал», а й про його системне трактування.

Наступні два підходи розглядають виробничий потенціал відповідно або як синонім виробничої потужності, або як складову одного з найважливіших макроекономічних показників функціонування національної економіки. Ці підходи, подібно першим двом, схожі між собою, оскільки як на рівні підприємства, так і на рівні держави в цілому інтерес зводиться до тієї кількості продукції (робіт, послуг), яку може забезпечити підприємство або держава при повному використанні наявних ресурсів.

Автори, котрі займають позицію, що розкриває сутність виробничого потенціалу через оцінку виробничої потужності, перш за все спираються на економічну сутність виробничої потужності як здатності закріплених за підприємством засобів праці (машин, устаткування, встановлених виробничих площ) до максимального випуску продукції за рік у відповідності зі встановленими спеціалізацією, кооперацією виробництва і режимом роботи [9, с. 276-277]. І за даним трактуванням це, безумовно, характеризує потенціал виробничих фондів підприємства.

Макконнелл К. і Брю С., даючи скоріше макроекономічне трактування виробничого потенціалу, тим не менш беруть до

уваги саме рівень виробничої потужності, тобто виробничий потенціал (potential output) – реальний обсяг продукції (ВНП або ВВП), який економіка в змозі зробити при повному використанні наявних ресурсів [7, т. 2, с. 85]. При цьому вони додають: «... економічно відсталі країни потребують технології, які б відповідали їх ситуації з ресурсами, що характеризується надміром некваліфікованої робочої сили і дуже обмеженими запасами інвестиційних товарів. Товаромісткі та капіталозберігаючі технології – найбільш пристосовані технології для економічно відсталих країн. Це означає, що більшість передових технологій, що використовуються в індустріально розвинених країнах, у економічно відсталих країн не уживаються. Тому останні повинні розробляти свої власні технології» [7, т. 2, с. 372].

Відповідно до логіки висловлюваних з даного питання суджень можна відзначити певну тенденцію до змішання понять «потенціал підприємства», «виробничий потенціал» і «потенційний обсяг валового національного або внутрішнього продукту», з тією лише різницею, що в останньому випадку конкретизується результат (ВНП), на виробництво якого спрямовані всі наявні в державі ресурси. Тракткування економічного потенціалу в державному масштабі не представляється нам дуже відірваною від суті економічного потенціалу підприємства, оскільки рівень розвитку держави так чи інакше впливає на стан і можливість розвитку підприємства. Подібну взаємозалежність можна проілюструвати рис. 1.

Таким чином, до недавнього часу потенціал підприємства зводився виключно, і в кращому випадку, до дослідження виробничого потенціалу. Тим часом, на наш погляд, неможливо ототожнювати виробничий потенціал з економічним або сукупним потенціалом підприємства, так само, як і функціонування сучасного підприємства – тільки з виробництвом продукції і наданням послуг.

Економічний потенціал (країни) – сукупна здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати інноваційні

продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток високотехнологічного виробництва і сучасного рівня споживання. Економічний потенціал країни визначається її природними ресурсами, засобами виробництва, трудовим і науково-технологічним потенціалом, накопиченим національним багатством.

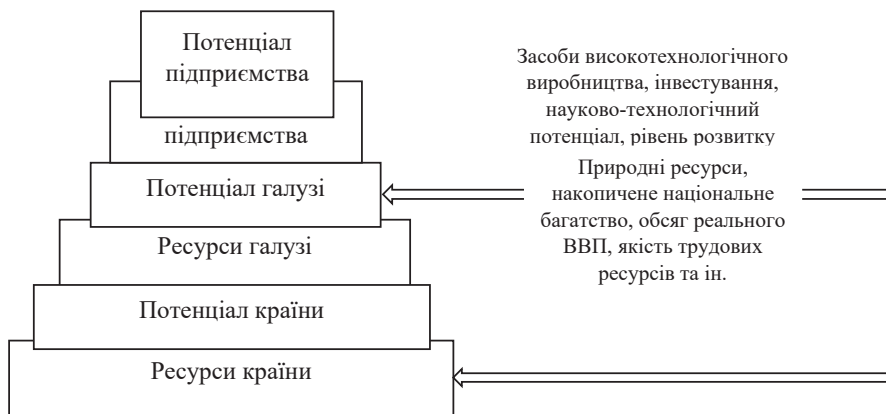

Рис. 1. Утворюючі фактори і позиціонування підприємства у загальноекономічній системі (розробка автора)

Під потенціалом підприємства прийнято розуміти сукупність показників або факторів, що характеризують його силу, джерела, можливості, засоби, запаси, можливості, ресурси і багато інших виробничих резервів, які можуть бути використані в економічній діяльності.

Подібно до того як на підприємстві, крім виробничих, протікає цілий спектр інших процесів, безумовно, пов'язаних з виробництвом, розглядати і досліджувати такі процеси лише через призму виробництва неможливо, так само, як неможливо вивчити і охарактеризувати колектив через дослідження тільки характеру трудової діяльності кожного його члена.

Існувало уявлення (властиве в основному механістичному підходу до дослідження об'єктів), яке базувалося на тому, що

розуміння об'єкта відбувається через уявний або фізичний поділ його на частини. Розуміння частин, в свою чергу, також передбачає поділ на більш дрібні складові, і так до нескінченності. І оскільки такому процесу не буде завершення, для проведення аналізу конкретного об'єкта необхідно усвідомити можливість його дослідження як цілого.

У зв'язку з цим можна припустити, що дослідження окремих складових економічного потенціалу підприємства та розробка заходів по їх розвитку не можуть дати позитивного ефекту вже тому, що не досліджено і не обгрунтовано вплив таких складових один на одного і на цілісну систему, під якою ми маємо на увазі економічний потенціал. Висловимо також гіпотезу про те, що економічний потенціал може входити на правах елемента в систему більш високого порядку – в «сукупний потенціал підприємства».

Слід зазначити, що зарубіжна практика активно використовує термін «потенціал», характеризуючи як окреме підприємство, так і галузь, і державу в цілому [7;10;11]. Перевага подібного досвіду полягає в тому, що інвестори отримують всю необхідну інформацію про доцільність вкладення коштів. Виходячи з цього у друці публікуються спеціальні звіти, і в залежності від конкретних цілей аналізу використовуються різні економічні показники або їх поєднання, які дають кількісну і якісну оцінку діяльності підприємства. За цими принципами їх можна класифікувати наступним чином:

- показники, що характеризують економічний потенціал підприємства;
- показники, що характеризують виробничо-господарську діяльність підприємства.

Відзначимо, що поняття «економічний потенціал» в теорії і практиці зарубіжного бізнесу застосовується порівняно недавно. Це пояснюється тим, що раніше пріоритет був за основним капіталом (машинами, обладнанням та ін.), і тільки після вичерпання можливості підвищувати ефект від технологічного чинника пріоритетність була закріплена за здібностями

працівників, тобто людським потенціалом. Подібна тенденція довгий час зберігалася і продовжує зберігатися у вітчизняній практиці. У той же час від традиційно існуючого часткового обліку людського потенціалу в формі витрат на заробітну плату в складі оборотного капіталу намітився перехід до обліку прибутковості і підвищення конкурентоспроможності через зроблені витрати на зростання кваліфікації співробітників, освіти, охорону здоров'я, дозвілля за рахунок підприємства.

В даний час у зв'язку зі складностями економічної ситуації в Україні подібну тенденцію важко спостерігати на вітчизняних підприємствах, однак найбільш успішні українські підприємства вкладають гроші в будівництво житла, відпочинок, медичне обслуговування для своїх співробітників.

Окремі українські промислові підприємства пов'язують свій розвиток, наприклад, з впровадженням такого інструмента як реструктуризація. Про це свідчить позитивний досвід ТДВ «Первомайськдизельмаш» [3, с. 111-112]. На цьому підприємстві процес реструктуризації основного виробництва було пов'язано з переходом на нову продукцію – когенераційні установки, які були створені на базі суднових дизельних двигунів. Така продуктова диверсифікація дозволила суттєво підвищити економічний потенціал підприємства і розширити його експортні можливості.

Аналізуючи економічний потенціал конкретного підприємства в ряду одногалузевих підприємств за основними його елементами, можна виявити рівень його конкурентоспроможності та таким чином звести аналіз економічного потенціалу підприємства в ринкових умовах до аналізу його конкурентоспроможності. Отже, можна говорити про конкурентоспроможність потенціалу підприємства, під якою розуміється порівняльна комплексна оцінка стану найважливіших параметрів його потенціалу щодо обраних стандартів (схожого підприємства, галузі, світових аналогів).

У той же час не можна певний рівень економічного потенціалу розглядати як константу. Стосовно до конкурентоспроможності підприємства потенціал безпосередньо пов'язаний з цілями розвитку, і тому планування розвитку потенціалу підприємства передбачає включення цілого ряду таких етапів, як:

- 1) оцінка структури, динаміки та ефективності використання виробничих ресурсів і можливостей підприємства, його частки або положення, що займає на ринку;
- 2) визначення рівня конкурентоспроможності основних видів продукції, самого підприємства і його сукупного потенціалу;
- 3) аналіз наявних виробничих резервів і втрат економічних ресурсів на підприємстві;
- 4) вибір основної стратегії і тактики розвитку потенціалу підприємства;
- 5) планування розвитку потенціалу підприємства з урахуванням обраних перспективних цілей і наявних обмежень ресурсів;
- 6) здійснення запланованих заходів, пов'язаних із забезпеченням економічного зростання і розвитком потенціалу підприємства.

Таким чином, конкурентоспроможність підприємства безпосередньо пов'язана з підвищенням рівня розвитку його потенціалу і його основних складових.

Розглянемо в зв'язку з цим основні види або складові компоненти економічного потенціалу підприємства.

Економічний потенціал підприємства являє собою систему, що включає в себе сукупність кадрових, фінансових, виробничих, інноваційних, інформаційних та інших потенціалів (можливостей), спрямованих на забезпечення довгострокового економічного розвитку підприємства на основі прийнятих до реалізації стратегій (рис. 2).

Виходячи із запропонованого автором визначення, дослідження економічного потенціалу проводиться за допомогою дослідження основних складових, що входять до його складу. У той же час, оскільки автор наполягає на тому, що економічний потенціал підприємства – це перш за все система, логічним буде також і твердження про те, що дослідженню необхідно піддати також взаємовплив і взаємодію зазначених елементів.

Економічний потенціал (як і елементи, що входять до його складу), а також механізм його розвитку, який необхідний для підтримки конкурентоспроможності підприємства, на відміну від сукупного потенціалу підприємства відповідає за дослідження

і розвиток підприємства з економічних позицій. У той же час в рамках сукупного потенціалу підприємства можуть бути досліджені (крім економічного) правовий, екологічний та інші види потенціалу.

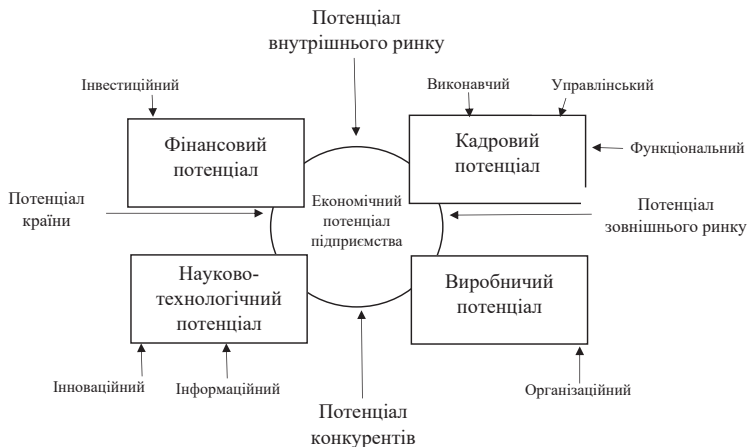

Рис. 2. Структура економічного потенціалу підприємства (розробка автора)

В ряду основних складових економічного потенціалу слід виділити наступні.

1. Потенціал трудовий (кадровий) – основна частина економічного потенціалу, що характеризується кількісним і якісним складом трудових ресурсів підприємства, їх відповідністю рівню використовуваної техніки і технології, а також здатністю до перспективного розвитку відповідно до цілей підприємства.

2. Фінансовий потенціал – розкривається через дослідження кількості і якості фінансових ресурсів, що визначають можливості функціонування і розвитку підприємства. Ряд чинників, що характеризують фінансовий потенціал підприємства, до яких відносяться: достатність оборотних коштів на підприємстві, вартість майна підприємства, норма накопичення прибутку, розмір зовнішнього і внутрішнього боргу і т. д., багато в чому визначає інвестиційну конкурентоспроможність підприємства, кредитоспроможність, економічну незалежність.

Не варто також забувати, що рівень фінансового потенціалу, крім впливу безпосередньо на рівень економічного потенціалу підприємства, також надає опосередкований вплив на інші складові.

3. Під виробничим потенціалом слід розуміти наявні та потенційні можливості виробництва до випуску конкурентоспроможної продукції при ефективному використанні основних факторів виробництва на основі забезпеченості основними видами ресурсів.

Кожен з елементів економічного потенціалу може оцінюватися з різним ступенем деталізації. Вважаємо за можливе для оцінки виробничого потенціалу використовувати окремі методики, які були розроблені в 1980-1990 рр. [6; 12]. Сутність таких методик зводиться переважно до дослідження завантаження устаткування, технічного рівня окремих його видів, оцінці окремих елементів застосовуваної технології тощо. Крім цього, для оцінки виробничого потенціалу необхідний аналіз існуючих на підприємстві умов для випуску продукції, а саме будівель, споруд, системи комунікацій, виробничих площ. Необхідно також враховувати і ринкову вартість основного капіталу.

Рівень виробничого потенціалу багато в чому визначається потенціалом ринку, тобто абсолютним (відносним) обсягом товарів, які можуть бути закуплені або спожиті тим чи іншим сегментом ринку за певний часовий період.

4. Науково-технологічний потенціал являє собою сукупність кадрових, матеріально-технічних, інформаційних, інноваційних та організаційних ресурсів, призначених для досягнення поставлених перед підприємством цілей стратегічного розвитку та підтримки конкурентоспроможності.

Сукупність інноваційного та інформаційного потенціалів характеризується в основному своєчасністю періодичного поновлення виробництва, зміною або удосконаленням технологій, розробкою нових продуктів, а також можливістю якісної обробки і аналізу інформації, що проходить.

Оцінка інноваційного потенціалу підприємства покликана визначити ступінь забезпеченості конкурентоспроможності

продукції або послуг підприємства з науково-технічним показником конкурентоспроможності підприємства в цілому. При цьому оцінка проводиться на основі рівня наявних на підприємстві розробок і виконуваних інженерних досліджень, стану конструкторської та технологічної підготовки виробництва, застосування екологічних технологій і т. д. Також важливим моментом в оцінці інноваційного потенціалу можна вважати оцінку інноваційного заділу, який представляє собою готові до впровадження у виробництво науково-технічні розробки, і в тому числі розробки нових видів продукції. Тим самим оцінка інноваційного потенціалу враховує не тільки інтенсивність проведених на підприємстві розробок, але і їх конкретну віддачу.

Інформаційний потенціал підприємства виражається в раціональності використання та швидкості проходження інформаційних потоків на підприємстві. Інформація сама по собі має цілий комплекс специфічних властивостей: вона не витрачається в процесі споживання, не обмежена споживанням. Разом з тим ступінь налагодженості інформаційного механізму безпосередньо впливає на виробничий процес. Крім цього, швидкість реакції на зовнішню інформацію і здатність ефективно і своєчасно її використовувати в даний час дозволяє не тільки підприємствам вижити, але і значно зміцнити свої позиції.

І нарешті, було б неправомірно зводити дослідження економічного потенціалу підприємства виключно до окремих функціональних потенціалів, зазначених автором. Оскільки підприємство функціонує в ринковій макросистемі, то очевидно, що розвиток кожної складової економічного потенціалу необхідно розглядати разом з потенціалом ринку (який характеризується ємністю, налагодженістю, рівнем і темпами розвитку), потенціалом конкурентів і державним потенціалом.

Висновки і пропозиції. Науково обґрунтована початкова стратегічна орієнтація і сприятливі вихідні умови (забезпеченість матеріальними, фінансовими, трудовими та інформаційними ресурсами) є заставою успішного функціонування будь-якого підприємства. При цьому однією з найважливіших характеристик

підприємства є величина його економічного потенціалу. Так, саме економічний потенціал виступає основою прийняття стратегічних рішень, визначає напрям його розвитку, формує програму дій на перспективу, є базовим критерієм позитивного управління. Особливої уваги потребує дослідження його складових, які визначають: процеси технологічного оновлення підприємства, механізм розробки стратегічних напрямів розвитку в умовах мінливого ринкового середовища, розвиток і оптимізацію організаційних структур управління, напрями і джерела інвестування. Недостатньо вирішеними в теорії є питання наукової атрибуції понять, проблеми оцінки і моделювання економічного потенціалу. Все це стримує розробку ефективного механізму управління економічним потенціалом підприємства. У дослідженні, на основі проведеного аналізу підходів до уточнення цього поняття, показано, що стосовно до окремого підприємства поняття «економічний потенціал» характеризується не стільки його виробничими можливостями, скільки інтегральною здібністю окремих складових максимально задовольняти потреби споживачів, при цьому раціонально використовувати наявні ресурси і враховувати інтереси зовнішніх господарюючих суб'єктів. Економічний потенціал підприємства залежить від оптимального співполучення окремих видів економічних ресурсів, які залучені у виробничому процесі, рівня організації виробництва і праці, ефективності системи управління.

Список використаної літератури

1. Гохан П. А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2004. 741 с.
2. Гунина И. А. Экономический потенциал предприятия: сущность, содержание, структура. Машиностроитель, 2004. № 11. С. 24-28.
3. Захарченко В. І., Аль-Шаргі Ф. М. Розвиток промислового підприємства на основі моделювання процесу диверсифікації виробництва : монографія. Одеса : Атлант, 2015. 124 с.
4. Ковтун О. И. О методологии формирования стратегии предприятия. Экономика Украины, 2014. № 9. С. 19-34.
5. Колосов А. М., Колосова К. А., Штапаук Г. П. Управление стійкістю підприємства : монографія. Старобільськ : Видавництво ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2016. 336 с.

6. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия : монография. Сумы : ИТД “Университетская книга”, 2002. 310 с.
7. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2 т. Москва : Республика, 1992. Т.1. 399 с.; Т.2. 400 с.
8. Національна економічна стратегія – 2030. Урядовий кур’єр, 2021. №№ 13-21.
9. Петрович Й. М. Організування промислового виробництва : підручник. Київ : Знання, 2009. 328с.
10. Питерс Т. Представьте себе! Превосходство в бизнесе в эпоху разрушений. Санкт-Петербург : Стокгольмская школа экономики, 2005. 352 с.
11. Фляйшер К., Бенсуссан Б. Стратегический и конкурентный анализ. Методы и средства конкурентного анализа в бизнесе. Москва : БИНОМ, 2017. 541с.
12. Чаленко А. Ю. Методика определения экономического потенциала. Экономика Украины, 2013. № 8. С. 40-54.
13. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення : монографія. Львів : Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2002. 316 с.

Стаття надійшла 15.02.2021 р.

О. В. Балахонова,

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры экономики и менеджмента,
Винницкий социально-экономический
институт университета «Украина»
Хмельницьке шоссе, 23а, г. Винница, Украина, 210 000
e-mail: lbalachonova@gmail.com

ОБОБЩЕНИЕ СОСТАВЛЯЮЩИХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ И МЕХАНИЗМ ЕГО РАЗВИТИЯ

Предложено обобщенное видение современного формирования и развития экономического потенциала промышленного предприятия. Проведено сравнение понятий «производственный потенциал» и «экономический потенциал». Пришли к выводу, что сегодня более актуальным в исследованиях является использование понятия экономического потенциала, как наиболее обобщающего показателя стабильности промышленного предприятия в современной экономической среде. Обобщая существующие подходы к понятию «потенциал», выделены экономические потенциалы страны, отрасли, предприятия. Исследование отдельных составляющих экономического потенциала предприятия и обоснование мероприятий по его развитию не может дать положительный результат уже потому, что не исследовано и не обосновано влияние его составляющих в составе

целостной системы. Есть понимание, что экономический потенциал может входить на правах элемента в систему более высокого порядка – в совокупный потенциал предприятия. При этом он может оцениваться двумя группами показателей: которые непосредственно характеризуют сам экономический потенциал и производственно-хозяйственную деятельность предприятия. Определение экономического потенциала непосредственно связано с целями предприятия и включает следующие этапы: оценка структуры, динамика и эффективность использования производственных ресурсов; определение уровня конкурентоспособности основных видов продукции; анализ реальных производственных резервов и утрат экономических ресурсов предприятия; выбор основной стратегии и тактики развития потенциала предприятия; планирование развития потенциала предприятия; осуществление запланированных мероприятий. Основными компонентами экономического потенциала предприятия определены: финансовый потенциал, кадровый потенциал, производственный потенциал, научно-технологический потенциал. Развитие каждой составляющей экономического потенциала необходимо рассматривать в совокупности с потенциалами внутреннего и внешнего рынков, конкурентов, страны в целом. Понимание такого разделения составляющих экономического потенциала предусматривает также разделение на более мелкие составляющие.

Ключевые слова: потенциал, производство, показатель, ресурс, фактор, конкурентоспособность, оценка, эффект, информация.

O. V. Balakhonova,

Doctor of economic sciences, professor,
Professor of the Department of Economics
and Management,
Vinnitsa Social and Economic Institute
«Ukraine» University, Ukraine
e-mail: lbalachonova@gmail.com

GENERALIZATION OF THE COMPONENTS OF ECONOMICAL POTENTIAL ENTERPRISE AND MECHANISM OF ITS DEVELOPMENT

A generalized vision of the modern formation and development of the economic potential of an industrial enterprise is proposed. Comparison of the concepts of “production potential” and “economic potential” is carried out. We came to the conclusion that today it is more relevant in research to use the concept of economic potential, as the most generalizing indicator of the stability of an industrial enterprise in the modern economic environment. Summarizing the existing approaches to the concept of “potential”, the economic potentials of the country, industry, enterprise are highlighted. The study of individual components of the economic potential of an enterprise and the justification of

measures for its development cannot give a positive result, if only because the influence of its components as part of an integral system has not been studied and substantiated. There is an understanding that economic potential can be included as an element in a system of a higher order – in the aggregate potential of an enterprise. Moreover, it can be assessed by two groups of indicators: which directly characterize the economic potential itself and the production and economic activity of the enterprise. The definition of an economic enterprise is directly related to the objectives of the enterprise and includes the following stages: assessment of the structure, dynamics and efficiency of the use of production resources; determination of the level of competitiveness of the main types of products; analysis of real production reserves and loss of economic resources of the enterprise; selection of the main strategy and tactic for developing the potential of the enterprise; planning the development of enterprise potential; implementation of planned activities. The main components of the economic potential of the enterprise are determined: financial potential, human resources, production potential, scientific and technological potential. The development of each component of the economic potential must be considered in conjunction with the potentials of the domestic and foreign markets, competitors, and the country as a whole. Understanding such a division of the components of economic potential also provides for the division into smaller components, and so on. The study, based on the analysis of approaches to clarify this concept, shows that in relation to an individual enterprise, the concept of “economic potential” is characterized not so much by its production capacity as the integrated ability of individual components to meet consumer needs, while rationally using available resources and take into account interests of external economic entities. The economic potential of the enterprise depends on the optimal combination of certain types of economic resources that are involved in the production process, the level of organization of production and labor, the effectiveness of the management system.

Key words: potential, production, index, resource, factor, competitiveness, assessment, effect, information.

References

1. Gokhan, P. A. (2004). Sliianiia, pogloshcheniia i restrukturizatsiia kompanii [Mergers, acquisitions and company restructuring]. Moskva: Alpina Biznes Buks. [in Russian].
2. Gunina, I. A. (2004). Ekonomicheskii potentsial predpriiatiia: sushchnost, sodержanie, struktura [Economic potential of the enterprise: essence, content, structure]. Mashinostroitel. [in Russian].
3. Zakharchenko, V. I. & Al-Sharhi, F. M. (2015). Rozvytok promyslovoho pidpriemstva na osnovi modeliuvannia protsesu dyversyfikatsii vyrobnytstva: monohrafiia [Development of an industrial enterprise based on modeling the process of production diversification: a monograph]. Odesa: Atlant. [in Ukrainian].
4. Kovtun, O. I. (2014). O metodologii formirovaniia strategii predpriiatiya [About the methodology of formation of strategy of the enterprise]. Ekonomika Ukrainy. [in Russian].
5. Kolosov, A. M., Kolosova, K. A. & Shtapauk, H. P. (2016). Upravlinnia stiikistiu

- pidpryiemstva: monohrafiia [Enterprise sustainability management: monograph]. Starobilsk: Vydavnytstvo LNU imeni Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian].
6. Lapin, E. V. (2002). Ekonomicheskii potentsial predpriatiia: monografiia [The economic potential of the enterprise: monograph]. Sumy: ITD «Universitetskaia kniga». [in Russian].
 7. Makkonnell, K. R. & Briu, S. L. (1992). Ekonomika: printsipy, problemy i politika [Economics: principles, problems and politics]. (Vols.1-2). Moskva: Respublika. [in Russian].
 8. National economic strategy – 2030. (2021). Uryadovyi kur'er. №№ 13-21. [in Ukrainian].
 9. Petrovych, Y. M. (2009). Orhanizuvannia promysloвого vyrobnytstva: pidruchnyk [Organization of industrial production: a textbook.]. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].
 10. Pitera, T. (2005). Predstavte sebe! Prevoskhodstvo v biznese v epokhu razrusheniia [Imagine! Business excellence in an age of disruption]. Sankt-Peterburg: Stokgolmskaia shkola ekonomiki. [in Russian].
 11. Fliaiser, K. & Bensussan, B. (2017). Strategicheskii i konkurentnyi analiz. Metody i sredstva konkurentnogo analiza v biznese [Strategic and competitive analysis. Methods and tools of competitive analysis in business]. Moskva: BINOM. [in Russian].
 12. Chalenko, A. Yu. (2013). Metodika opredeleniia ekonomicheskogo potentsiala [Methodology for determining the economic potential]. Ekonomika Ukrainy. [in Russian].
 13. Chukhrai, N. (2002). Formuvannia innovatsiinoho potentsialu pidpryiemstva: marketynhove ta lohistychno zabezpechennia: monohrafiia [Formation of innovative potential of the enterprise: marketing and logistics: a monograph]. Lviv: Vydavnytstvo NU «Lvivska politekhnikha». [in Ukrainian].

УДК 004.7/.9:005.4:330.3:364-1

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243684

І. М. Інєнно,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та інновацій,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
пр. Шевченка, 21-Б, кв.19, м. Одеса, Україна, 65015
e-mail: inyenno@onu.edu.ua

ЦИФРОВІ СУСПІЛЬНІ БЛАГА ЯК ОСНОВА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Дослідження присвячено визначенню місця та ролі цифрового суспільного блага у державному регулюванні економіки. Виявлено актуальний стан наявності цифрових суспільних благ в науці та освіті відповідно до реєстру публічних благ ООН. Встановлені форми надання освітньо-наукових благ через віртуальні навчальні фабрики. Зафіксовано перспективні методи освіти в умовах впливу четвертої промислової революції. Встановлено, що фінансування суспільних благ потребує гібридних форм управління та розвитку із залученням державного та приватного капіталу.

Ключові слова: цифрове суспільне благо, цілі сталого розвитку ООН, освіта, наука, стейкхолдери, Індустрія 4.0, віртуальна реальність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Університети майбутнього це ті навчальні заклади, які здатні вирішити існуючий і потенційно зростаючий розрив між промисловістю та вищою освітою шляхом розробки нових, інноваційних та мультидисциплінарних підходів до викладання та навчання для підвищення кваліфікації та підвищення кваліфікації нинішніх працівників, стимулювання підприємницьких та цифрових навичок викладацького персоналу вищої освіти та персоналу компаній. Необхідність актуалізації освіти та науки в умовах впливу четвертої промислової революції стає проблематикою державного регулювання та міжнародного фокусу. Питання цифровізації суспільних благ знаходять своє відображення у цілях сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційну основу цього дослідження складають фундаментальні положення

таких іноземних та вітчизняних учених з теорії та практики цифровізації освіти та науки, як Баена Ф., Гуарін А., Мора Дж., Ретат С. [3], Еберхард А., Метерніх Дж, Тіш М., Хрісолуріс Г., Сіхн В., Елмарахі Х, Хаммел В, Ранц Ф. [6], Секе С., Бестер А., Адамс Д. [7], Тіш М., Хертл С., Абель Е. [8], Йін Й., Донг Ю., Ванг К., Ванг Д., Джонс Б.Ф. [9], Йошино Р. Т., Пінто ММА, Понтес Дж., Трейнта Ф. Т., Хусто Дж. Ф., Сантос М. М. [10]. Поняття суспільного блага розглядається відповідно до підходу П. Самуельсона.

Для проведення дослідження було застосовано: структурно-функціональний підхід; логіко-порівняльний метод; емпіричний метод; абстрактно-логічний метод, функціональний метод.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення концепції та форми трансформації освіти і науки як суспільних благ в умовах державного регулювання процесів цифровізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впровадження взаємодії що стимулює коригування та зміну навчальних планів та сприяє обміну, потоку та спільному створенню знань на сучасному етапі можливе за допомогою втілення нової дидактичної концепції навчання – «Віртуальних навчальних фабрик». Сучасне розуміння терміну навчальної фабрики – це ідеалізоване відображення ланок ланцюга доданої вартості чи доданої цінності, в якому відбувається інформальне, неформальне та формальне навчання [7, с. 5].

Дизайн параметрів організації таких фабрик націлений на досягнення основних компетентностей щодо цілісності мислення та можливості адаптації поведінки організацій, вміння співпрацювати та досягати міждисциплінарних результатів, скорочувати розриви між інформаційними потоками та спроможність швидко навчатися; вміння взаємодіяти з новими різноманітними інтерфейсами; комунікація та трансформувати ідеї в конкретні проекти; творчі навички та навички діджиталізації; можливість доступу та використання знань доменів (методологій, мов, інструментів) для конкретної роботи чи завдання; організація; вміння комунікувати та формувати сталі соціальні

зв'язки, в тому числі за допомогою штучного інтелекту; здатність до високо інтелектуальної діяльності; навички програмування та ІТ-знання; глибоке розуміння взаємозв'язків між електричними, механічними та комп'ютерними компонентами; мислення на організаційному рівні [6; 7].

Для набуття таких компетентностей ефективними є чотири групи методів навчання: пасивне навчання (змішане та дистанційне навчання); активне навчання (евристичне навчання та негативне знання); конструктивне навчання (навчання на власних відкриттях, метод кейсів, перегорнутий клас, гібридні технології, доповнена реальність у викладанні, інтегроване експериментальне навчання, проблемно-орієнтоване навчання, навчальні ігри, сценарно-орієнтоване навчання, навчання, засноване на практиці); інтерактивне навчання (спільна робота, мультидисциплінарна командна робота, проектно-орієнтоване навчання, «університет-підприємство») [10].

Створення таких навчальних фабрик відбувається в Європі, Україні та Грузії в рамках проекту ERASMUS+ «Посилення ролі ЗВО у промисловій трансформації до парадигми «Індустрія 4.0» у Грузії та Україні». Викладачі та дослідники інженерного фаху обізнані про сучасні тенденції розвитку промисловості, однак викладання та наукові дослідження, а також співпраця з промисловістю зазвичай зосереджуються на окремих аспектах технології та спрямовуються на досягнення традиційних цілей, але ж бракує цілісного підходу, що дозволив би вповні скористатися революційними перевагами промислової трансформації. У той же час методологічні підходи у сфері економіки та менеджменту щодо викладання, проведення наукових досліджень та організації співпраці з промисловістю залишається досить традиційною з точки зору планування, управління персоналом, ведення бізнесу. Втім, втілення концепції віртуальних навчальних фабрик дозволяє впроваджувати нові підходи до горизонтальної та вертикальної інтеграції виробничих систем, керованого обміну даними в режимі реального часу та гнучкої технології виробництва, що дозволяє структурувати виробництво відповідно до потреб окремих клієнтів та робити його керованим [4].

Вже беззаперечним є природне використання технологій штучного інтелекту в систематизації (Big Data), нагляду та контролю (дрони) та контактах з клієнтами (боти). Потребує визначення того, якою є наука майбутнього, що предметно втілюється в технологіях створення майбутнього світу. Одніє з форм залучення фінансування – є проектне фінансування міжнародних програм, зокрема ERASMUS+. Університети майбутнього переворюються на віртуальні навчальні фабрики (*Virtual Learning Factories*). У навчально-науковій діяльності активно застосовуються програми та додатки віртуальної та доповненої реальності (virtual and augmented reality). Починаючи з розробки додатку Google Earth втілення прогресу щодо бізнес-менеджменту навчання цікаво прослідити у Посібнику «*Boosting Virtual Reality Learning within Higher Business Management Education*» [4].

В рамках проекту www.hein4.net в ОНУ ім. І. І. Мечникова сьогодні створюємо «Віртуальну навчальну фабрику *Industry 4.0*», опановуємо програми, розроблені інженерами ІТ для навчання менеджменту. Концепція навчальних фабрик [3, с. 74] була запропонована групою представників університетів США. Після численних варіантів пропозицій вона була офіційно схвалена Європейським урядом. Сучасне визначення навчальної фабрики – це ідеалізоване відтворення ланок ланцюга доданої вартості, в якому відбувається інформальне, неформальне та формальне навчання [8].

Одним зі таких додатків є *VR Chat*. В ньому наявні програми для тренерів, які дозволяють побудувати свій власний світ і запрошувати до нього людей, взаємодіяти разом у в місті, яке вони обирають. Зміст навчання залежить від змісту, який створений користувачами або хостами / тренерами, як вони можуть налаштувати все (від середовища VR / світу, до аватарів, об'єкти тощо).

Щодо програми аналізу архітектури та системи збалансованих показників в менеджменті – обрали *Business Studio*. Ці додатки віртуальної та доповненої реальності можна використовувати для роботи та навчання саме управління, системному аналізу, управління змінами в епоху четвертої промислової революції.

Процеси науково-технічного прогресу та соціально-економічного розвитку обумовлюються четвертою промисловою революцією та все більше пов'язані із діджиталізацією. Сучасні розвинуті країни позиціонують діджиталізацію як ядро реформ. Проте, цікавим є питання, яким чином четверта промислова революція впливає на можливість споживання суспільних благ. Суспільні блага, розглядаємо як такі, «вигоди від використання яких нероздільно розподілені по всьому суспільству, незалежно від того, хочуть чи ні окремі його представники купувати ці блага. При цьому споживання такого блага кожним індивідумом не применшує його споживання будь-яким іншим індивідумом».

Наука та освіта, як суспільні блага [*Science as a public good*] має певні особливості у своєму споживанні. Це обумовлено роллю науки у людському суспільстві. У дослідженні визначено, що доки наука є повністю залежною від державного фінансування, наукові дослідження є ізольованими та мають слабкий зв'язок із громадськістю. Якість дослідження, його публічна апробація та впровадження є трудно вимірюваними та невизначеними. Тому дуже важливим є визнання науки як суспільного блага в контексті виявлення основних форм взаємодії так званого інтерфейсу науки і суспільства, що стає можливим в умовах прискорення діджиталізації. Якість наукового дослідження як форми суспільного блага, може бути визначена через різноманітне суспільне використання в трьох напрямках: безпосередньо державою, у винаходах ринку та через популяризацію науково-технічного прогресу та покращення якості життя суспільства.

В такому разі наука може спричинити значний вплив за межами наукової спільноти, задовольняючи попит суспільства та держави. Саме це пояснює побудову інституційних структур, які дозволяють підтримувати науки за допомогою інвестицій та надавати науковцям вільний доступ до цих структур. Прикладом можуть бути наукові та технічні парки, створені на базі закладів вищої освіти без залучення приватного капіталу. Така архітектура інвестування заснована на положенні про те, що державні витрати на науку та інтереси суспільства співпадають (рис. 1). Проте

інтереси науковців, політичних діячів та громад мають значні відмінності. Тому нобелівський лауреат Мілтон Фрідман вважав, що науку має фінансувати приватний сектор.

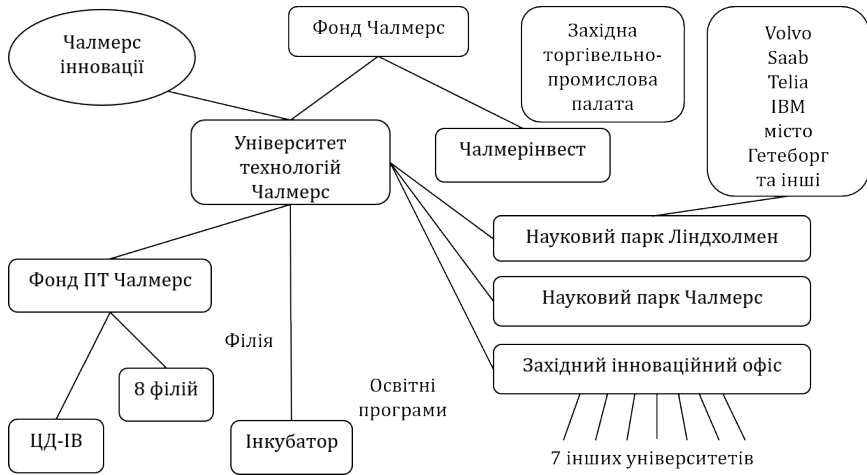

Рис. 1. Структура трансферу знань та технологій Університету Чалмерс, Швеція

Джерело: розроблено автором.

Програмне забезпечення, що може використовуватись в навчальному процесі:

- 1). Онлайн платформи: *Microsoft Exchange Online, Office 365, AI for faculty, Microsoft Power Automate Free, Google Workspace for Education Fundamentals.*
- 2). Перелік вільного програмного забезпечення для використання в навчальному процесі, яке може використовуватись: *Ubuntu Debian, Linux Mint, Libre Office, Writer, Libre Office Calc, Libre Office Impress, 7Zip, Evince, Mozilla Firefox, Libre Office Draw, Gimp.*

У 2019 р. Генеральним Секретарем ООН було введено визначення цифрових суспільних благ [5], стандартом яких є «програмне забезпечення з відкритим кодом, відкриті дані, відкриті моделі ліцензій, відкриті стандарти та відкритий зміст, який

відповідає конфіденційності та іншим передовим практикам, не завдає шкоди і є надзвичайно важливим для досягнення цілей сталого розвитку ООН до 2030 р. Це визначення міститься у Дорожній карті цифрового співробітництва до 2020 року, і служить основою реєстру цифрових суспільних благ.

Університети майбутнього перетворюються на віртуальні навчальні фабрики (*Virtual Learning Factories*). В Одеському національному університеті імені Іллі Мечникова в рамках проекту [1] створено спеціалізовану аудиторію «Віртуальна навчальна фабрика *Industry 4.0*» для навчання в умовах віртуальної та доповненої реальності.

Наявність двох мультимедійних комплексів: лекторію та простору для роботи в малих групах в *lounge*-зоні, застосування спеціалізованого програмного забезпечення для побудови бізнес-архітектури, використання програм та додатків віртуальної та доповненої реальності дозволяють впроваджувати актуальні в *Industry 4.0* методи навчання. Це – проектно-орієнтоване навчання, мультидисциплінарна команда робота, симуляції, навчальні ігри, метод кейсів, колаборації, гібридні технології у викладанні.

Втілення прогресу щодо бізнес-менеджмент освіти засновано на посібнику проекту «*Boosting Virtual Reality Learning within Higher Business Management Education*» [4]. В ньому для викладачів представлено технології, які дозволяють побудувати свій власний світ і запрошувати до нього студентів, взаємодіяти разом у просторі, який вони обирають. Зміст навчання залежить від змісту, який створений користувачами або тренерами, де вони можуть налаштувати середовище *VR* / світу, власні аватари, об'єкти, тощо).

Електронне суспільне благо розглядається як рішення відкритого доступу у технічно оснащену світлі. Таким чином, виникнення цифрового суспільного блага потребує інвестицій у доступне програмне забезпечення, відкриті дані, штучний інтелект.

Відповідно до дорожньої карти Організації Об'єднаних Націй [9] інструментами досягнення цілей сталого розвитку стають:

– Платформи цифрових суспільних благ, які розповсюджують

їх, залучають таланти та акумулюють дані;

- Просувають відповідні права людини та рамки управління такими благами;
- Підтримують цифрові суспільні блага, в тому числі через збільшення обсягу інвестицій, підтримку зусиль та посилення координації;
- Розгортають цифрові суспільні блага як частину їхньої миттєвої відповіді та підходу для досягнення цілей сталого розвитку.

Для виконання цих завдань створено реєстр цифрових суспільних благ, для включення в який блага проходять етап номінації та моніторингу щодо відповідності сімнадцяти цілям сталого розвитку по стандарту. На сучасному етапі із поданих 589 номінантів відібрано 39 таких, які визнані цифровими суспільними благами [5]. Сама реєстрація відбувається базуючись на відповідності досягнення сімнадцяти цілей сталого розвитку ООН:

Ціль 1. Подолання бідності – 28;

Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства – 30;

Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя – 199;

Ціль 4. Якісна освіта – 116;

Ціль 5. Гендерна рівність – 25;

Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови – 13;

Ціль 7. Доступна та чиста енергія – 23;

Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання – 28;

Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура – 73;

Ціль 10. Скорочення нерівності – 73;

Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад – 65;

Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво – 21;

Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату – 48;

Ціль 14. Збереження морських ресурсів – 5;

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші – 19;

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути – 96;

Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку – 93.

Глобальні Цілі сталого розвитку були затверджені у 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку. За ініціативи Уряду

України та за сприяння системи ООН в Україні протягом року тривав відкритий та інклюзивний процес адаптації ЦСР. Беручи до уваги принцип «нікого не залишити осторонь» та використовуючи широкий спектр інформаційних, статистичних та аналітичних матеріалів, була розроблена національна система ЦСР (86 завдань розвитку та 172 показники для моніторингу їх виконання) [2].

Зупинимося детальніше на аналізі наявних цифрових благ щодо досягнення четвертої цілі сталого розвитку «Якісна освіта». Із 155 номінантів 14 визначено як цифрові суспільні блага. Блага належать до однієї із чотирьох категорій: програмне забезпечення, дані, зміст чи стандарт. ООН наголошується, що цифрові технології та форми візуалізації можуть прискорити процес досягнення цілей сталого розвитку за умови, якщо вони присутні у вільному доступі із мінімальними обмеженнями щодо їхнього розповсюдження, адаптації, використання.

Висновки та пропозиції. Сучасні тенденції впливу четвертої промислової революції вимагають визначення тенденцій та результатів процесів цифровізації. Дослідження показало, що державне фінансування науки та освіти, засноване на дослідженнях як суспільних благ виявляється ефективним за умови узгодження інтересів політичних діячів та суспільства. Врахування очікувань приватного сектору від науки має базуватися на гібридних формах управління та інвестування, однією з яких є холдингові корпоративна структура. Водночас, синергія міжнародної спільноти у прагненні досягти цілей сталого розвитку призвела до виникнення поняття «цифрове суспільне благо», яке є основою розвитку науково-технічної думки в контексті цифровізації. В осередках прогресивної освітньо-наукової діяльності виникають фізичні та віртуальні простори, прикладом яких є віртуальні навчальні фабрики.

Перспективами подальших досліджень в цьому напрямку є виявлення переваг та ризиків розповсюдження цифрових суспільних благ.

Список використаної літератури

1. Проєкт ERASMUS+ «Посилення ролі ЗВО у промисловій трансформації до парадигми «Індустрія 4.0» у Грузії та Україні». URL: <http://www.hein4.net>

(дата звернення: 21.12.2020).

2. *Цілі сталого розвитку* – Офіційний сайт ПРООН в Україні. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html> (дата звернення: 21.01.2021).
3. Baena F., Guarin A., Mora J., Sauza J., Retat S. Learning Factory: The Path to Industry 4.0. *Procedia Manufacturing*. 2017. Vol. 9. Pp. 73-80. doi: <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.04.022>.
4. Boosting Virtual Reality Learning within Higher Business Management Education. URL: www.vrinsight.org (дата звернення: 21.12.2020).
5. Digital Public Goods Definition – Офіційний сайт Digital Public Goods Alliance. URL: <https://digitalpublicgoods.net/registry/> (дата звернення: 21.12.2020).
6. Eberhard A., Metternich J., Tisch M., Chryssolouris G., Sihn W., ElMaraghy H., Hummel V., Ranz F. Learning Factories for Research, Education, and Training. *Procedia CIRP*. 2015. Vol. 32. Pp. 1-6. doi: <https://doi.org/10.1016/j.procir.2015.02.187.2015>.
7. Sackey S. M., Bester A., Adams D. Industry 4.0 Learning Factory Didactic Design Parameters for Industrial Engineering Education in South Africa. *South Africa Journal for Industrial Engineering*. 2017. Vol. 28. No. 1. Pp. 114-124.
8. Tisch M., Hertle C., Abele E., Metternich J., Tenberg R. Learning factory design: a competency-oriented approach integrating three design levels. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*. 2015. Pp. 1-21.
9. Yin Y., Dong Y., Wang K., Wang D., Jones B.F. Science as a Public Good: Public Use and Funding of Science. 2021. April. URL: https://www.researchgate.net/publication/351298734_Science_as_a_Public_Good_Public_Use_and_Funding_of_Science/citations (дата звернення: 21.12.2020).
10. Yoshino R. T., Pinto M. M. A., Pontes J., Treinta F. T., Justo J. F., Santos M. M. D. Educational Test Bed 4.0: a teaching tool for Industry 4.0. *European Journal of Engineering Education*. 2020. Vol. 45. No. 6. Pp. 1002-1023. doi: [10.1080/03043797.2020.1832966.2020](https://doi.org/10.1080/03043797.2020.1832966.2020).

Стаття надійшла 12.01.2021 р.

И. М. Ненно,

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры менеджмента и инноваций,
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
пр. Шевченко, 21-Б, кв.19., г. Одесса, Украина, 65015
e-mail: iyenko@onu.edu.ua

ЦИФРОВЫЕ ОБЩЕСТВЕННЫЕ БЛАГА КАК ОСНОВА ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА

Исследование посвящено определению места и роли цифрового общественного блага в государственном регулировании экономики. Выявлено актуальное состояние наличия цифровых общественных благ в науке и образовании в соответствии с реестром публичных благ ООН. Установленные формы предоставления образовательно-научных благ через виртуальные учебные фабрики. Зафиксировано перспективные методы образования в условиях воздействия четвертой промышленной революции. Установлено, что финансирование общественных благ требует гибридных форм управления и развития с привлечением государственного и частного капитала.

Ключевые слова: цифровое общественное благо, цели устойчивого развития ООН, образование, наука стейкхолдеры, Индустрия 4.0, виртуальная реальность.

I. M. Nyenko,

Doctor of Economics, Professor,

Professor of the Department of Management and Innovations,

Odessa National Mechnikov University,

Shevchenko av., 21-B, apt. 19, Odessa, Ukraine, 65015

e-mail: inyenno@onu.edu.ua

DIGITAL PUBLIC GOODS AS A BASIS TO REACH SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS BY THE STATE

The study is devoted to determining the place and role of digital public goods in state regulation of the economy. Revealed the current state of the availability of digital public goods in science and education in accordance with the UN register of public goods. Established forms of providing educational and scientific benefits through virtual educational factories. Prospective methods of education are fixed under the influence of the fourth industrial revolution. It has been established that the financing of public goods requires hybrid forms of management and development with the involvement of public and private capital.

Key words: digital public good, the UN Sustainable Development Goals, education, science stakeholders, Industry 4.0, a virtual reality.

References

1. Projekt ERASMUS+ «Posylenia roli ZVO u promyslovii transformatsii do paradyhmy «Industriia 4.0» u Hruzii ta Ukraini». (2020). [HEIn4 Boosting the

- role of HEIs in the industrial transformation towards the Industry 4.0 paradigm in Georgia and Ukraine]. Retrieved from: <http://www.hein4.net>. [in Ukrainian].
2. Tsili staloho rozvytku – Ofitsiynyi sait PROON v Ukraini [Sustainable Development Goals – Official web-site UNDP in Ukraine]. Retrieved from: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>. [in Ukrainian].
 3. Baena, F., Guarin, A., Mora, J., Sauza, J., & Retat, S. (2017). Learning Factory: The Path to Industry 4.0. *Procedia Manufacturing*, 9, 73-80.
 4. Boosting Virtual Reality Learning within Higher Business Management Education. Retrieved from: www.vrinsight.org.
 5. Digital Public Goods Definition – Official web-site Digital Public Goods Alliance. Retrieved from: <https://digitalpublicgoods.net/registry/>.
 6. Eberhard, A., Metternich, J., Tisch, M., Chryssolouris, G., Sihm, W., ElMaraghy, H., Hummel, V., & Ranz, F. (2015). Learning Factories for Research, Education, and Training. *Procedia CIRP*, 32, 1-6.
 7. Sackey, S.M., Bester, A., & Adams, D. (2017). Industry 4.0 Learning Factory Didactic Design Parameters for Industrial Engineering Education in South Africa. *South Africa Journal for Industrial Engineering*, 28(1), 114-124.
 8. Tisch, M., Hertle, C., Abele, E., Metternich, J., & Tenberg, R. (2015). Learning factory design: a competency-oriented approach integrating three design levels. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 1-21.
 9. Yin, Y., Dong, Y., Wang, K., Wang, D., & Jones, B.F. (2021). Science as a Public Good: Public Use and Funding of Science. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/351298734_Science_as_a_Public_Good_Public_Use_and_Funding_of_Science/citations.
 10. Yoshino, R.T., Pinto, M.M.A., Pontes, J., Treinta, F.T., Justo, J.F., & Santos, M.M.D. (2020). Educational Test Bed 4.0: a teaching tool for Industry 4.0. *European Journal of Engineering Education*, 45(6), 1002-1023.

УДК 005.8:656.615.04

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243685

С. О. Крамський,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Одеський інститут Міжрегіональна академія
управління персоналом
Чорноморського козацтва, 19, м. Одеса, 65003, Україна
e-mail: morns@i.ua

Н. Ю. Ширяєва,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і маркетингу
Одеська державна академія будівництва та архітектури
Дідріхсона 4, м. Одеса, 65029, Україна
e-mail: n.shyriaieva@ogasa.org.ua

О. В. Захарченко,

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і маркетингу
Одеська державна академія будівництва та архітектури
Дідріхсона 4, м. Одеса, 65029, Україна
e-mail: robin_a@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗМІСТОМ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ПРОЄКТНО- ОРІЄНТОВАНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сьогодні у глобальній Світовій економічній кризі і пандемії Covid/SARS-19, питання розвитку та функціонування бізнес компаній є актуальними як ніколи. Криза Covid-19 окрім Світової пандемії завдала нищівного удару по економіці і бізнес компанії, підприємства постраждали найсерйознішим фінансовим чином. Розвиток в рамках проактивного управління компаніями ґрунтується на слідуванні необхідному рівню їх конкурентоспроможності. Даний підхід адаптовано для бізнес компаній і пов'язує воедино динаміку зовнішнього і внутрішнього бізнес середовища, рівень конкурентоспроможності, рівень інноваційного розвитку, систему цілей бізнес компанії і систему цілей програм розвитку бізнесу.

Проаналізовано концептуальну модель управління контентом програми розвитку бізнесу, яка встановлює відповідність цілей програми основним факторам конкурентоспроможності компаній та визначає цінність проєктів як забезпечення досягнення даних цілей, враховує можливість внеску кожного проєкту в досягнення кількох цілей, а також вплив системних ефектів при формуванні цінності програми

і обґрунтуванні необхідної кількості ресурсів для її забезпечення. Методи оцінки цінностей компаній як міри відповідності їх результатів поставленим цілям бізнесу. Метод заснований на операціях і властивостях компаній, що дозволяє врахувати невизначеність умов і результатів реалізації бізнес-організацій, формуючи двопараметричну оцінку цінності проекту – внесок бізнесу в досягнення кожної цілі і ступінь даного внеску. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволяє більшою мірою врахувати досягнення цілей в наступних процедурах визначення контенту бізнесу. Встановлено, що синергізм в програмах розвитку бізнесу проявляється в економії на витратах і збільшенні підсумкової цінності проектів компаніями.

Авторами визначено основні джерела формування ефекту бізнес синергізму, які пов'язані з витратами. Формалізовано формування ефекту синергізму в термінах теорії проектів компаній, що виникає при спільній реалізації проектів в рамках програми, що дозволяє з більшим ступенем достовірності оцінювати досягнення цілей бізнес компаній і необхідні ресурси в умовах невизначеності.

Ключові слова: проектно-орієнтовані компанії, моделі, програми, проекти, система управління бізнесом, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На теперішній час увесь Світ переживає кризи і локдаун на тлі пандемії коронавірусу COVID-19. Основним змістом управління бізнес компаніями, є вибір форми їх організації, що сприяє його найскорішому, більш якісному та менш витратному виконанню. Особливо велике значення мають структура та послідовність виконання різноманітних дій, що включені у складні бізнес-проекти. Дане дослідження виконано відповідно до методології системного підходу з менеджменту і базових положень міжнародних стандартів з управління проектами (P2M, PMBOOK, PRINCE2). Використана структуризація і встановлення взаємозв'язків досліджуваних об'єктів і процесів на основі методів аналізу і синтезу.

Розвиток в рамках проактивного управління ґрунтується на дотриманні необхідного рівня конкурентоспроможності організації. Дана економічна концепт модель адаптована для компаній і пов'язує воєдино динаміку зовнішньої і стан внутрішнього середовища, рівень конкурентоспроможності організації, рівень інноваційного розвитку, системи цілей компанії і систему цілей програм розвитку.

Основним результатом даного дослідження має бути моделі і підходи управління змістом програм розвитку проектно-

орієнтованих організацій на базисі системи «цілі – цінність – конкурентоспроможність – організація – людина» в компаніях.

Метою дослідження є підвищення ефективності управління розвитком проектно-орієнтованих організацій за рахунок розробки та практичного використання моделей і підходів управління змістом відповідних програм на базисі ціннісного підходу організацій.

Задачі дослідження:

1. Розробити концептуальну модель розвитку проектно-орієнтованих компаній на базі ціннісного підходу і адаптувати її для організацій.
2. Сформувати концептуальну модель управління контентом програм розвитку і відповідний метод оцінки цінності проектів на базі системи «цілі – цінність – конкурентоспроможність – організація – людина» в умовах невизначеності бізнесу.
3. Формалізувати формування ефекту синергізму в програмах за рахунок спільної реалізації проектів в умовах невизначеності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як раніше було зазначено, відмінною рисою проектно-орієнтованих організацій є те, що вони реалізують заходи з розвитку за допомогою проектів і програм, а також можуть використовувати проектний підхід до функціонування (тобто до здійснення поточної виробничої діяльності). Незважаючи на те, що цілей розвитку може бути сформовано значну кількість, тим не менше, більшість сучасних авторів наприклад: Бойко Е. Г., Кулінський Я. В., Захарченко О. В., Онищенко С. П., Пітерська В. П., Тернер Р. Д., Колодинський С. Б. [1-6; 19] вони вважають, що інтегральною метою розвитку є конкурентоспроможність організацій, причому із урахуванням сутності цілепокладання, конкретний рівень конкурентоспроможності організації.

Інтегральність конкурентоспроможності організації полягає в тому, що вона включає в себе і рівень використовуваних інноваційних технологій виробництва, маркетингову політику і політику в області персоналу, інформаційних технологій, змісту, комунікацій, якості, ризиків тощо.

З урахуванням того, що дослідження сутності і структури конкурентоспроможності виходить за рамки даної роботи, то в

подальшому будемо вважати, що суть конкурентоспроможності організації відповідає загальноприйнятому розумінню на сьогодні, а структуру конкурентоспроможності будемо розглядати в загальному вигляді без чіткої конкретизації всіх складових. Тим паче, що структура конкурентоспроможності і значимість чинників, що її обумовлюють, знаходяться в тісній залежності від специфіки діяльності організації [7].

Таким чином, маючи поточний рівень конкурентоспроможності, проектно-орієнтована організація в якості основної мети свого розвитку передбачає певний рівень конкурентоспроможності, до якого вона прагне і забезпечує це досягнення за допомогою реалізації проектів і / або програм розвитку на рис.1. Сформовано концептуальну модель управління змістом програми розвитку, яка встановлює відповідність цілей програми основних факторів конкурентоспроможності і визначає цінність проектів як забезпечення виконання таких завдань, враховує можливість вкладу кожного проекту досягнення кількох цілей, а також вплив системних ефектів при формуванні цінності програми і необхідної кількості ресурсів для її забезпечення [8; 11].

Рис. 1. Цінність проектів і програм розвитку проектно-орієнтованих компаній

Джерело: [9].

Розроблена концептуальна модель управління змістом програми розвитку на базисі «образу програми», який служить шаблоном програми і враховує технологічний взаємозв'язок проєктів. У якості критерію оптимізації і основної групи обмежень прийнято відповідність інтегральних результатів реалізації проєктів цілям програми з урахуванням формування ефекту синергізму. Оцінка відповідності результатів поставленим цілям здійснюється на базисі теорії нечітких множин [10]. Розроблено аналогічна модель для ситуації відсутності технологічного взаємозв'язку проєктів. При цьому місія (генеральна мета) проєкту / програми повинна відповідати меті розвитку компанії [9]. Згідно P2M проєкт / програма повинні забезпечувати створення цінності, суть якої є більш широка, ніж економічна ефективність, яка приймається як цінність у роботах з управління проєктами більш раннього періоду [17].

Таким чином, цінність проєкту або програми повинна узгоджуватися і відповідати поставленим цілям, в даному випадку, по досягненню певного рівня конкурентоспроможності. Виходячи з вищесказаного, розвиток проєктно-орієнтованої організації здійснюється за допомогою послідовності проєктів і / або програм розвитку, спрямованих на кожному етапі на досягнення певного рівня конкурентоспроможності компанії дивиться на рис. 2.

Таким чином, розвиток проєктно-орієнтованої компанії є «дотриманням» необхідному рівню її конкурентоспроможності. Відзначимо, що на рис. 2, цілі компанії формуються на попередньому етапі розвитку й не обов'язково збігаються з необхідним рівнем конкурентоспроможності організацій [10]. Таким чином, фактична траєкторія конкурентоспроможності і «цільова» траєкторія можуть не збігатися:

1) по-перше, не завжди на досягнення певного рівня конкурентоспроможності є необхідні ресурси. Тому мета пов'язана з необхідним рівнем конкурентоспроможності, але формується з урахуванням фактичних можливостей компанії;

2) по-друге, результати реалізації проєктів і програм розвитку можуть не забезпечувати навіть встановлений в якості цільового

значення необхідний рівень конкурентоспроможності, в силу, наприклад, негативного впливу зовнішнього середовища або помилок менеджменту та інших впливів, породжених усередині компанії. Рис. 2. описує в узагальненому вигляді модель розвитку проектно-орієнтованої компанії. «Дотримання» організації необхідному рівню конкурентоспроможності повинно здійснюватися на базі проактивного підходу (базисі якого викладені в [11]).

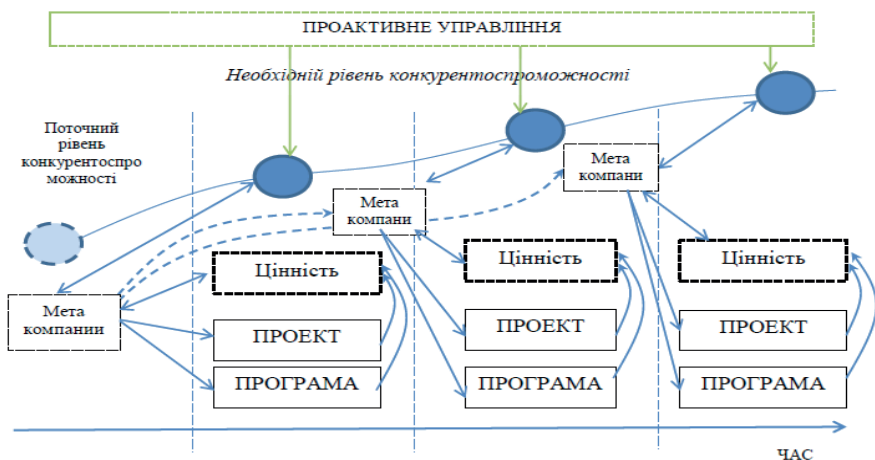

Рис. 2. Концептуальна модель розвитку проектно-орієнтованої Компанії

Джерело: розроблено авторами.

Проактивний підхід передбачає, що необхідний рівень конкурентоспроможності на кожному часовому етапі визначається не по факту – «як сьогодні», а з урахуванням випередження – «як повинно бути завтра». Реалізація відповідних проектів і програм розвитку забезпечує формування цінності, яка природним чином інтерпретується з позиції поставлених цілей щодо конкурентоспроможності. Таким чином, цілі проектно-орієнтованої організації формуються на поточному етапі, а цінність проектів і програм забезпечується на наступному етапі після їх реалізації.

Розроблено підхід оцінки цінності проектів як міра відповідності їх результатів поставленим цілям програми. Метод заснований на операціях та властивостях нечітких множин [10], що дозволяють врахувати невизначеність умов і результатів реалізації проектів, формуючи двопараметричну оцінку цінності проекту – внесок проекту в досягнення кожної цілі і ступінь даного внеску [15]. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволяє більшою мірою врахувати досягнення цілей в наступних процедурах визначення контенту програми. Встановлено, що синергізм в програмах розвитку організації проявляється в економії на витратах і збільшенні підсумкової цінності. Визначено основні джерела формування ефекту синергізму, пов’язані із витратами.

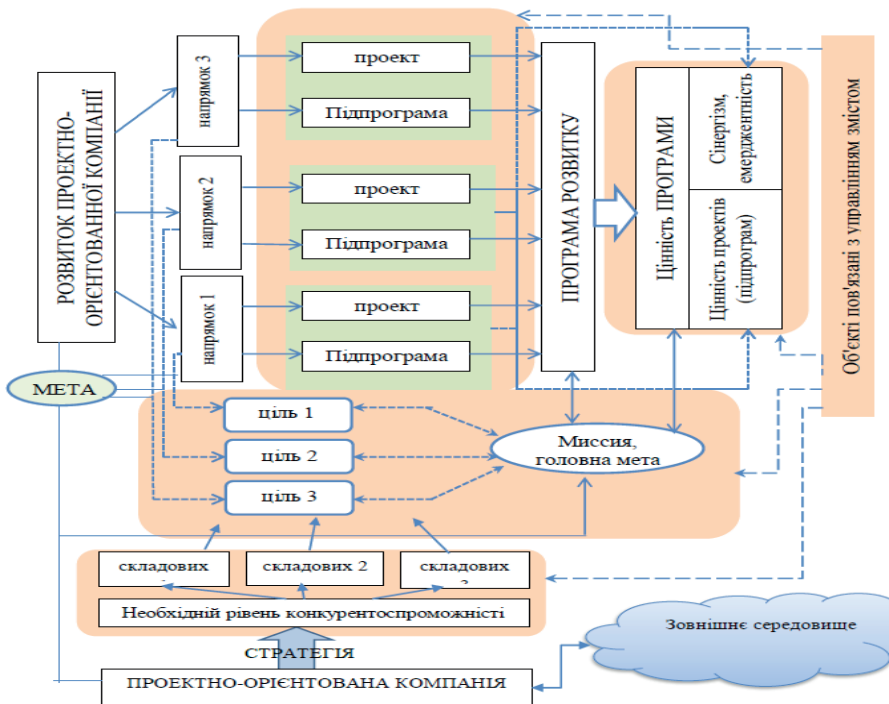

Рис. 3. Концептуальна модель управління змістом програм розвитку проектно-орієнтованих компаній

Джерело: розроблено авторами.

Формалізовано формування ефекту синергізму в термінах теорії нечітких множин, що виникає при спільній реалізації проєктів у рамках програми, що дозволяє з більшим ступенем достовірності оцінити досягнення цілей програми і необхідні ресурси в умовах невизначеності [9; 18].

Відповідно до концепт моделі на рис.2., управління змістом програм розвитку проєктно-орієнтованих компаній може бути структуровано у вигляді концептуальної моделі наступним чином дивиться на рис. 3., з урахуванням декомпозиції напрямків розвитку програми в організації.

На рис. 3 умовно виділені три напрямки, по кожному з яких формується множина проєктів і / або програм (які виступають в якості підпрограм в контексті програми розвитку). По кожному з напрямків формуються цілі розвитку, які відповідають цілям підпрограм (проєктів) за напрямками.

Відзначимо, що мета проєктно-орієнтованої організації узгоджується з місією (генеральною метою) програми, декомпозиція якої формує цілі по підпроєктах (проєктах) за напрямками [13]. Слід звернути увагу на те, що рис. 3., узагальнено представляє багатоаспектну програму розвитку. В окремих випадках програма розвитку може відповідати тільки одному напрямку (наприклад, програми технічного або інноваційного розвитку організації ΔR) [14]. Реалізація даних проєктів і підпрограм формує відповідні цінності, об'єднання яких в рамках програми розвитку забезпечує ефект – синергізму [12]. На рис. 3 дані об'єкти відповідним чином виділені. В якості критерію цінності в даній концептуальній моделі пропонується використовувати величину E , визначену як різниця:

$$E = \Delta R - \Delta Z \rightarrow \max, \quad (1)$$

де ΔR – зниження ризику виникнення ситуації невизначеності у організації внаслідок збільшення обсягу програм в конкретному її проєкті (доларів США або гривні за курсом НБУ);

ΔZ – збільшення витрат організації на утримання штату організації (доларів США або гривні за курсом НБУ).

$$\Delta R = \sum_{i=1}^n (P_{ii} \cdot U_{ii}) - \sum_{i=1}^n (P_{oi} \cdot U_{oi}), \quad (2)$$

де P_{li} і P_{oi} – вірогідність виникнення невизначеної ситуації в зміненому і базовому варіанті відповідного проєкту організації;

U_{li} і U_{oi} – збиток, заподіяний організації в разі виникнення ситуації невизначеності в зміненому і базовому варіанті відповідного проєкту.

Контент програми нерозривно пов'язаний з її архітектонікою. Під архітектурою в Р2М [17] розуміється «множина спроектованих структур проєктів і взаємозв'язків між ними, органічно об'єднаних в програму, що виконує функції як окремих проєктів, так і програми в цілому, що характеризується функціональною гнучкістю систем, спрямоване на досягнення спільної цінності програми організації». На нашу думку, архітектура програми є похідною від її контенту, структуруючи його і конкретизуючи зв'язки між елементами та розподіл їх у часі в умовах невизначеності коронакризи Covid/Sars - 19.

Таким чином, якщо в якості «покращення» приймати конкурентоспроможність, то програма розвитку повинна підвищувати конкурентоспроможність проєктно-орієнтованої організації [16]. З урахуванням того, що багато сучасних проєктно-орієнтованих компаній (в тому числі, компанії, організації, фірми) орієнтовані в своєму розвитку не на конкретний матеріальний продукт проєкту або програми, а, перш за все, на підвищення конкурентоспроможності (в тому числі, за допомогою створення конкретного матеріального продукту проєкту або програми організації), розвиток таких компаній як раз відповідає ідеології Р2М – орієнтації на поліпшення організації в результаті виконання проєктів [17].

Управління змістом проєкту згідно стандарту PMBOOK [20], і так саме стосується PRINCE2 вони пов'язані з контролем і визначенням того, що включено в проєкт, а що не входить. За аналогією з цим будемо вважати, що управління змістом програми пов'язано з контролем і визначенням того, що включено, а що не включене в програму. Виходячи із прийнятого розуміння управління змістом програми, об'єкти, які пов'язані з ним, це – проєкти, підпрограми, цілі, цінності. Так як вирішення питання про те – що повинно входити в програму, а що ні, повинно прийматися на підставі поставлених

цілей з урахуванням сформованих проектами, підпрограмами і програмою цінностей організації [19].

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження запропонованих моделей і підходів в управлінні розвитком організації. Отримані результати дозволяють підвищувати ефективність підготовки та реалізації заходів з розвитку проектно-орієнтованих компаній за рахунок:

1. Наукового обґрунтування змісту програм розвитку з урахуванням невизначеності умов і результатів їх реалізації, а також системних взаємозв'язків цілей програми, цінності проектів і конкурентоспроможності організацій.
2. Мінімізації часу на обґрунтування рішень в процесах управління змістом програм розвитку за рахунок їх формалізації у вигляді концептуальних моделей. Основні результати адаптовані до специфіки діяльності та розвитку компаній і забезпечують підвищення ефективності їх розвитку за рахунок науково-обґрунтованих рішень в управлінні змістом відповідних програм організації.
3. Розроблено концепт модель розвитку проектно-орієнтованої компанії за допомогою реалізації проектів і програм, в основі якої система «цілі – цінність – конкурентоспроможність – організація – людина». У результаті дослідження: підтверджено коректність запропонованих підходів і моделей, а також достовірність результатів, отриманих на їх основі; розроблений підхід, що дозволяє знижувати розмірність початкової задачі на базі попереднього аналізу вихідних даних для концептуальної моделі.
4. Розроблений підхід до переходу до більш спрощеної форми моделі за допомогою укрупнення і заміни змінних, що дозволяє оперувати стандартними оптимізаційними пакетами і забезпечує доступність даної моделі для практичного використання організаціями.

Список використаної літератури

1. *Бойко Е. Г. Создание корпоративной системы управления проектами для проектно-ориентированного предприятия на базе ценностного подхода.*

- Збірник наукових праць «Управління розвитком складних систем». 2014. № 19. С.12-16.
2. Кулінський Я. В. *Теоретичний базис та аналіз розвитку проєктно-орієнтованих бізнес компаній*. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2020. Т. 20, Вип. 3 (46). С. 359-371.
 3. Захарченко О. В., Крамський С. О. *Проджект менеджмент. Навчальний посібник з Менеджменту*. Одеса: «Екологія», 2018. 227 с.
 4. Онищенко С. П., Арабаджи Е. С. *Формирование оптимального состава программы развития предприятия*. Восточно-Европейский журнал передовых технологий. 2011. № 6/3. С. 60-66.
 5. Pitera V. M. & Kramski S. O. (2017). Problems, concept and differences between project, program and portfolio management. *Management of complex systems development*. Vol. 31. Pp. 6-12.
 6. Тернер Д. Р. *Руководство по проектно-ориентированному управлению*; Пер. с англ. Москва: Издательский дом Гребенникова, 2007. 552 с.
 7. Крамський С. О. *Ризик-орієнтований підхід до управління системами транспортної безпеки*. Вісник СНУ ім. В. Даля. 2017. № 3 (233). С. 90-94.
 8. Шахов А. В., Крамской С. А. *Формирование экипажа судна на основании имитационного моделирования*. Восточно-европейский журнал передовых технологий. 2011. № 1/5 (49). С. 69-70.
 9. Леонт'єва А. І. *Управління змістом програм розвитку проєктно-орієнтованих компаній (на прикладі компанії-оператора контейнерного терміналу): дис. ... канд. техн. наук: 05.13.22 / Одеса: ОНМУ, 2019. 176 с.*
 10. Крамской С. А. *Метод оценки компетенций ролевого состава специалистов для комплектации IT-компани с использованием нечеткой логики*. Управление развитием сложных систем. 2016. № 28. С. 81-89.
 11. Бушуева Н. С. *Модели и методы проактивного управления программами организационного развития*. Київ: Наук. світ, 2007. 270 с.
 12. Крамський С. О., Захарченко О. В., Білега О. В. *Економіко-математичне моделювання з формування і функціонування однорідних команд*. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2020. Т. 20, Вип. 3 (46). С.202-222.
 13. Муравецький С. А., Крамський С. О. *Планування процесів забезпечення якості у великих та географічно розподілених гібридних ІТ-проєктах*. Вісник НТУ «ХП». 2016. № 1 (1173). С. 106-109.
 14. Kramskiy S. O., Danchuk V. D., Alkema V. G., Sevostianova A.V., Bakulich O.O. *Wheel working system in a team: relationship between different personnel in a marine project*. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. 2020. 4 (35). Pp. 277-286.
 15. Шахов А. В., Пітерська В. М. *Оцінка ризиків в інноваційних проєктах методом достовірних еквівалентів*. Вісник Національного технічного університету «ХП». 2017. № 2. С. 35-40.
 16. Крамський С. О. *Основи проєктного менеджменту. Методичний посібник для студентів бакалаврів та магістрів усіх форм навчання за спеціальністю 073 «Менеджмент»*. Одеса: ФОП «Пабута М.І.», 2020. 30 с.

17. P2M. A guidebook of Project & Program Management For Enterprise Innovation. Japan PMAJ, 2008. 438 p.
18. *Крамський С. О., Нікольський В. В. Циклічно-генетична методологія управління проектами організації системи інтермодального хабу в умовах невизначеності. Управління розвитком складних систем. 2020. № 43. С. 40-46.*
19. *Колодинський С. Б., Крамський С. О., Дубницький В.І. Інфраструктурна підтримка регіональних інноваційних процесів. Монографія. Одеса: ОДАБА. 2021. 260 с.*
20. A Guide to the Project Management Body of Knowledge “PMBOK. Guide”. 5th Edition, PMI, Inc., 14 Campus Boulevard, Newton Square, Pennsylvania, USA, 2013. 587 p. DOI: org/10.1002/pmj.21345.

Стаття надійшла 05.03.2021 р.

С. А. Крамской,

кандидат технических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и менеджмента
Одесский институт Межрегиональная академия управления персоналом
Черноморского козачества, 19, г. Одесса, 65003, Украина
e-mail: morsubs@i.ua

Н. Ю. Ширяева

кандидат технических наук, доцент,
доцент кафедры Менеджмента и маркетинга
Одесская государственная академия строительства и архитектуры
Дидрихсона 4, г. Одесса, 65029, Украина
e-mail: n.shyriaieva@ogasa.org.ua

О. В. Захарченко

доктор экономических наук, доцент,
доцент кафедры Менеджмента и маркетинга
Одесская государственная академия строительства и архитектуры
Дидрихсона 4, г. Одесса, 65029, Украина
e-mail: robin_a@ukr.net

**КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ
СОДЕРЖАНИЕМ ПРОГРАММ РАЗВИТИЯ
ПРОЕКТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ
ОРГАНИЗАЦИЙ**

Сегодня в глобальной Мировой экономической кризис и пандемии Covid / SARS-19, вопросы развития и функционирования бизнес-компаний актуальны как никогда. Кризис Covid-19 кроме Всемирной пандемии нанесла сокрушитель-

ный удар по экономике и бизнес-компаниям, предприятия пострадали серьезным финансовым образом. Развитие в рамках проактивного управления компаниями основывается на следовании необходимому уровню их конкурентоспособности. Данный подход адаптирован для бизнес-компаний и связывает воедино динамику внешней и внутренней бизнес-среды, уровень конкурентоспособности организации, уровень инновационного развития, систему целей бизнес-организации и систему целей программ развития бизнеса.

Проанализирована концептуальную модель управления контентом программы развития бизнеса, которая устанавливает соответствие целей программы основным факторам конкурентоспособности компаний и определяет ценность проектов как обеспечение достижения данных целей, учитывает возможность вклада каждого проекту в достижение нескольких целей, а также влияние системных эффектов при формировании ценности программы и обосновании необходимой количества ресурсов для ее обеспечения. Методы оценки ценностей компаний как степени соответствия их результатов поставленным целям бизнеса. Метод основан на операциях и свойствах компаний, позволяет учесть неопределенность условий и результатов реализации бизнес-компаний, формируя двухпараметрическую оценку ценности проекту – вклад бизнеса в достижение каждой цели и степень данного взноса. Такой подход, в отличие от существующих, позволяет в большей степени учесть достижения целей в следующих процедурах определения контента бизнеса. Установлено, что синергизм в программах развития бизнеса проявляется в экономии на издержках и увеличении итоговой ценности проектов компаниями.

Авторами определены основные источники формирования эффекта бизнес синергизма, связанные с затратами. Формализована формирования эффекта синергизма в терминах теории проектов компаний, возникающей при совместной реализации проектов в рамках программы, позволяет с большей степенью достоверности оценивать достижения целей бизнес-компаний и необходимые ресурсы в условиях неопределенности.

Ключевые слова: проектно-ориентированные компании, модели, программы, проекты, система управления бизнесом, конкурентоспособность.

S. O. Kramskyi,

PhD in Engineering, Docent, Associate Professor,
Department of Economics and Management,
Odesa Institute of Interregional academy of personnel management
Chornomorsky kozatstva, 19, Odesa, 65003, Ukraine
e-mail: morsubs@i.ua

N. Y. Shyriaieva,

PhD in Engineering, Docent, Associate Professor,
Department of Management and marketing
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Didrikhson 4, Odesa, 65029, Ukraine
e-mail: n.shyriaieva@ogasa.org.ua

O. V. Zakharchenko,

Doctor of Economics, Associate Professor

Department of Management and marketing

Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

Didrikhson 4, Odesa, 65029, Ukraine

e-mail: robin_a@ukr.net

CONCEPTUAL MODEL OF CONTENT MANAGEMENT OF DEVELOPMENT PROGRAMS OF PROJECT-ORIENTED ORGANIZATIONS

Today, in the global world economic crisis and the Covid / SARS-19 pandemic, the development and functioning of business companies are more relevant than ever. In addition to the global pandemic, the Covid-19 crisis has dealt a devastating blow to the economy and business of the company, and enterprises have suffered severely financially. Development within the framework of proactive management of companies is based on following the required level of their competitiveness. This approach is adapted for business companies and connects together the dynamics of the external and internal business environment, the level of competitiveness of the organization, the level of innovative development, the system of goals of the business organization and the system of goals of business development programs.

The conceptual model of content management of the business development program is analyzed, which establishes the compliance of the program objectives with the main factors of the competitiveness of companies and determines the value of projects as ensuring the achievement of these goals, takes into account the possibility of each project's contribution to the achievement of several goals, as well as the influence of systemic effects in shaping the value of the program and justifying the necessary amount of resources to provide it. Methods for assessing the values of companies as the degree of compliance of their results with the set business goals. The method is based on the operations and properties of companies, allows to take into account the uncertainty of the conditions and results of the implementation of business companies, forming a two-parameter assessment of the value of the project - the business contribution to the achievement of each goal and the degree of this contribution. This approach, in contrast to the existing ones, makes it possible to take into account the achievement of goals to a greater extent in the following procedures for determining the content of the business. It has been established that synergy in business development programs is manifested in cost savings and an increase in the final value of projects by companies.

Authors identified the main sources of the formation of the effect of business synergy associated with costs. Formalized the formation of the synergistic effect in terms of the theory of companies' projects, arising from the joint implementation of projects within the program, allows with a greater degree of reliability to assess the achievement of the goals of business companies and the necessary resources in conditions of uncertainty.

Key words: project-oriented companies, models, programs, projects, business management system, competitiveness.

References

1. Boyko, E. G. (2014). Sozdanie korporativnoi sistemy upravleniia proektami dlia proektno-orientirovannogo predpriiatiia na baze tsennostnogo podkhoda [Creation of a corporate project management system for a project-oriented enterprise based on a value approach]. *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system. – Management of complex systems development*, Vol. 19, pp. 12-16. [in Ukrainian].
2. Kulynskiy, Ya. V. (2020). Teoretychnyi bazys ta analiz rozvytku proiektno-orientovanykh biznes kompanii [Theoretical basis and analysis of the development of project-oriented business companies]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia. – Market economy: modern management theory and practice*, Vol. 20, Issue 3(46), pp. 359-371. [in Ukrainian].
3. Zakharchenko, O. V., & Kramskiy S. O. (2018). Upravlinnia proektamy. Navchalnyi posibnyk do spetsialnosti «Menedzhment» [Project management. Manual]. Odesa: Ekolohiia. [in Ukrainian].
4. Onishchenko, S. P. & Arabadzhi, E. S. (2011). Formirovanie optimalnogo sostava programy razvitiia predpriiatiia [Formation of the optimal composition of the enterprise development program]. *Vostochno-yevropeyskyi zhurnal peredovykh tekhnologiy. – Eastern European journal of advanced technologies*, Vol. 6/3, pp. 60-66. [in Russian].
5. Pitera, V. M. & Kramskiy, S. O. (2017). Problems, concept and differences between project, program and portfolio management. *Management of complex systems development*, Vol. 31, Pp. 6-12.
6. Terner, D. R. (2007). Rukovodstvo po proektno-orientirovannomu upravleniiu [Guidelines for project-oriented management]. Moskva. [in Russian].
7. Kramskiy, S. O. (2017). Ryzhyk-orientovanyi pidkhid do upravlinnia systemamy transportnoi bezpeky [Risk-oriented approach management system of transport safety]. *Visnyk SNU im. V. Dalia. – Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*, 3 (233), pp. 90-94. [in Ukrainian].
8. Shakhov, A.V. (2011). Formirovanie ekipazha na osnove imitatsionogo modelirovaniia [Formation of the crew on the basis of simulation]. *Vostochno-yevropeyskyi zhurnal peredovykh tekhnologiy. – Eastern European journal of advanced technologies*, Vol. 1.5 (49), pp. 69-70. [in Russian].
9. Leontieva, A. I. (2019). Upravlinnia zmistom prohram rozvytku proiektno-orientovanykh kompanii (na prykladi kompanii-operatora konteinerneho terminal) [Scope management of development program of projectoriented companies (by the example of a container terminal operating company)]. PhD thesis. Odessa: ONMU. [in Ukrainian].
10. Kramskoy, S. A. (2016). Metod otsenki kompetentsii rolevogo sostava spetsialistov dlia komplektatsii IT-kompanii s ispolzovaniem nechetkoi logiki [Method of assessment of professional competence of role for IT-company using fuzzy logic]. *Upravlinnia rozrobkoiiu skladnykh system. – Management of Development of*

Complex Systems, 28, pp. 81-89. [in Russian].

11. Bushueva, N. S. (2007). Modeli i metody proaktivnogo upravleniia programmami organizatsionnogo razvitiia [Models and methods of organizational controls the proactive programs]. Kyiv: Nauk. svit. [in Russian].
12. Kramskiy, S. O., Zakharchenko, O. V. & Bileha, O. V. (2020) Ekonomichno-matematychni modeliuvannia dlia formuvannia ta funktsionuvannia odnorodnykh komand [Economic and mathematical modeling for the formation and functioning of homogeneous teams]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*. – *Market economy: modern management theory and practice*, Vol. 20, 3(46), Pp. 202-222. [in Ukrainian].
13. Muravetskiy, S. A. & Kramskiy, S. O. (2016). Planuvannia protsesiv zabezpechennia yakosti u velykykh ta heohrafichno rozpodilynykh hibrydnykh IT–proektakh [Planning quality assurance processes in a large scale geographically spread hybrid software development project]. *Visnyk NTU «KHPI». Serii: Stratehichne upravlinnia, upravlinnia portfeliamy, prohramamy ta proektamy*. – *Bulletin of the National Technical University “KhPI”. Series: Strategic Management, Portfolio, Program and Project Management Kharkiv, NTU “KhPI”*, 1 (1173), pp. 106-109. [in Ukrainian].
14. Kramskiy, S. O., Danchuk V. D., Alkema, V. G., Sevostianova, A. V. & Bakulich O. O. (2020). Wheel working system in a team: relationship between different personnel in a marine project. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*, 4 (35), pp. 277-286.
15. Shakhov, A. V. & Piterska, V. M. (2017). Otsinka ryzykiv v innovatsiynykh proektakh metodom dostovirnykh ekvivalentiv [Risk assessment in innovative projects by the method of reliable equivalents]. *Visnyk NTU «KHPI». Serii: Stratehichne upravlinnia, upravlinnia portfeliamy, prohramamy ta proektamy*. – *Bulletin of the National Technical University “KhPI”. Series: Strategic Management, Portfolio, Program and Project Management Kharkiv, NTU “KhPI”*, 2, pp. 35-40. [in Ukrainian].
16. Kramskiy, S. O. (2020). Osnovy proektnoho menezhmentu. Metodychnyi posibnyk dlia studentiv bakalavriv ta mahistriv usikh form navchannia po Menedzhmentu [Fundamentals of project management. Methodical manual for students of bachelors and masters of all forms of education for “Management”]. Odesa: FOP «Pabuta M.I.». [in Ukrainian].
17. P2M. (2008). A guidebook of Project & Program Management For Enterprise Innovation. Japan PMAJ.
18. Kramskiy, S. O. & Nikolskiy, V. V. (2020). Tsyklichno-henetychna metodolohiia upravlinnia proektamy orhanizatsii systemy intermodalnogo khabu v umovakh nevyznachenosti [Cyclic-genetic methodology of project management of the intermodal hub system under uncertainty]. *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system*. – *Management of complex systems development*, Vol. 43, pp. 40-46. [in Ukrainian].
19. Kolodinskiy, S. B., Kramskiy, S. O. & Dubnytskiy, V. I. (2021). Infrastrukturna

pidtrymka rehionalnykh innovatsiinykh protsesiv. Monohrafiia. [Infrastructural support of regional innovation processes. Monograph]. Odesa: OSACEA. [in Ukrainian].

20. A Guide to the Project Management Body of Knowledge “PMBOK. Guide”. (2013). 5th Edition, PMI, Inc., 14 Campus Boulevard, Newton Square, Pennsylvania, USA. DOI: [org/10.1002/pmj.21345](https://doi.org/10.1002/pmj.21345).

УДК 330.322

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243686

О. В. Рудінська,

кандидат економічних наук, доцент
кафедри менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар 24/26, 65058, м. Одеса, Україна,
e-mail: elena.rudinskaya@gmail.com

Р. Д. Барон,

магістрантка 1 курсу спеціальності «Менеджмент»
кафедра менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар 24/26, 65058, м. Одеса, Україна,
e-mail: ruslanabaron26@gmail.com

С. О. Сахарова,

студентка 3 курсу спеціальності «Менеджмент»
кафедра менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар 24/26, 65058, м. Одеса, Україна,
e-mail: sophie.sakharova@gmail.com

С. М. Яков,

магістрант 1 курсу спеціальності «Менеджмент»
кафедра менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар 24/26, 65058, м. Одеса, Україна,
e-mail: svyatoslav77742@gmail.com

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ БІЗНЕС- МОДЕЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено стратегічні підходи щодо аналізу зовнішніх і внутрішніх чинників бізнес-концепції, що дає можливість сформулювати подальші тактичні і стратегічні цілі, а також скорегувати початкове бачення, врівноважити його з конкретними існуючими фактами в умовах високої невизначеності. Здійснено порівняльний аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників класичних бізнес-моделей. Визначено переваги та недоліки обраних методів бізнес-моделювання інноваційного розвитку.

Розглянуто, проведено якісний аналіз таких бізнес-моделей як SNW-аналіз, SWOT-аналіз, матриця МСС. Надано оцінку методики з точки зору

оптимізації впровадження в умовах інноваційного простору «світу VUCA» - світу відсутності орієнтирів.

Акцентується увага, що на вимоги світу VUCA, більш універсальними можна назвати SWOT-аналіз і матрицю MCC. SNW-аналіз варто розглядати як глибоке і детальне опрацювання результатів SWOT-аналізу.

Ключові слова: стратегії інноваційного розвитку, бізнес-моделювання, стратегічний ризик-менеджмент, SNW-аналіз, SWOT-аналіз, матриця MCC, критерії нестабільності, внутрішнє та зовнішнє середовище бізнесу.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Невизначеність усіх процесів, у тому числі управлінських, вимагає від ризик-менеджменту розробки та впровадження нових підходів щодо інноваційних стратегій в сучасному бізнес-просторі. Дослідники, які характеризують світ сьогодні, все частіше використовують термін «світ VUCA» – світ відсутності орієнтирів. Цей акронім англійських слів у перекладі на українську означає наступне: *volatility* – нестабільність, *uncertainty* – невизначеність, *complexity* – складність і *ambiguity* – неоднозначність. І це вже не криза світового масштабу, це нова реальність. Конкурентоспроможними в таких умовах високої невизначеності можуть бути лише інноваційно-орієнтовані компанії.

Зміна статусу-кво впливає на всі сфери діяльності, і в першу чергу – на бізнес. Нинішня дійсність ставить перед організацією складне завдання – миттєве реагування на зміни, що відбуваються в суспільстві, економіці, політиці, технологіях. Для того, щоб це стало можливо, необхідно було розробити якісно новий підхід, який дозволив би враховувати кілька факторів одночасно. Таким підходом і стали бізнес-моделі, що дозволяють поглянути на одну і ту ж ситуацію з різних сторін. Існує багато різних теорій щодо точного часу їх виникнення, однак більшість авторів схилиються до того, що перші бізнес-моделі з'явилися ще до настання світу VUCA, за часів відносної стабільності, а саме в 70-х роках XX століття.

Кризові ситуації є переломними моментами, які сприяють інноваційному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності, ще вищому підйому економіки, а ринковий устрій економіки демонструє значний потенціал до відновлення, особливо –

за умови зовнішньої фінансової підтримки та ефективного і професійного менеджменту, який є найважливішим компонентом у досягненні конкурентоспроможності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуально-методологічну основу цього дослідження складають фундаментальні положення таких іноземних учених з теорії та практики ризик-менеджменту та бізнес-моделювання: С. Шрікант, А. Слівотські, Х. Демінг, А. Заман, Дж. Кальман, Е. Кох, М. Круї, Р. Кук, М. Маккарті, Р. Марк, Г. Монахан, Ф. Буссеймейкер, Т. Бруїн, Б. Пауер, М. Розманн. Та вітчизняних: В. Г. Еліферов, В. В. Рєпін, В. С. Пономаренко, С. В. Мінухіна, С. В. Знахур, Г. О. Швиданенко Н. В. Ревуцька, І. М. Ненно.

Безпосередній зв'язок менеджменту та ризик-менеджменту виникає в контексті стратегічних ризиків. А. Слівотські зазначає, що стратегічний ризик-менеджмент – це масив зовнішніх обставин і трендів, які можуть істотно вплинути на траєкторію зростання організації та її вартість в акціонерів. Практика свідчить, що нематеріальні активи, такі як ділова стратегія, гудвіл та бренд, можуть складати до 70% вартості компанії. Ризики, які стосуються матеріальних активів, меншою мірою впливатимуть на зростання ринкової вартості в разі сек'юритизації шляхом хеджування. Навіть у випадку реалізації ризиків матеріальних активів активи можуть бути переоцінені. Навпаки, потенціал впливу ризиків на нематеріальні активи є значущим, тому стратегічні ризики переважно проявляються саме стосовно них [3].

Тенденції управління в XXI ст. проявляються у зміні орієнтації з управління фінансовими та операційними ризиками на менеджмент стратегічних і репутаційних ризиків. Так, С. Шрікант [2] вважає, що до стратегічних ризиків належать макроекономічні, політичні, галузеві, технологічні, ризики конкуренції, споживчі та зовнішнього середовища. Унаслідок глобальних економічних тенденцій, політичної нестабільності, змін у розмірах суден, конкуренції тощо порт стикається з головними стратегічними ризиками.

Європейський фонд якісного управління (*The European Foundation for Quality Management – EFQM*) заснований у 1988

р. провідними європейськими організаціями за підтримки Європейської організації якості (*European Organization for Quality – EOQ*) та Європейської Комісії (*European Commission*). Експерти Європейської Комісії підкреслюють, що технології самі собою не мають специфічної вартості, їх вартість визначається бізнес-моделями, які виводять їх на ринок [2]. Європейську модель ділової досконалості (*European Model for Business Excellence – EFQM Excellence Model*) було розроблено згідно з рекомендаціями *American MBNQA* та на основі японської моделі Демінга.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу універсальних бізнес-моделей для визначення стратегій інноваційного розвитку в умовах високої невизначеності зовнішнього та внутрішнього середовища для усіх учасників бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В межах даної статті пропонуємо обмежитись дослідженням універсальних бізнес-моделей, які можуть бути корисними щодо впровадження для усіх учасників нестабільного бізнес-середовища.

Глобально стратегічний аналіз ділять на зовнішній і внутрішній. Саме паралельний аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників дає можливість сформулювати подальші тактичні і стратегічні цілі, а також скорегувати початкове бачення бізнес-концепції, врівноважити його з конкретними існуючими фактами. У таблиці 1 виконано розподіл основних класичних бізнес-моделей, які використовуються для стратегічного аналізу, на зовнішній і внутрішній аналіз.

Порівняння між собою всіх перерахованих бізнес-моделей не уявляється можливим, адже кожна матриця так чи інакше дозволяє обробити лише частину специфічної інформації. Тим більше, важким буде порівняння моделей зовнішнього аналізу з моделями внутрішніх чинників. Доцільно буде розглянути ті бізнес-моделі, які використовують схожу інформацію для обробки і ставлять перед собою подібні завдання.

Таблиця 1

Розподіл основних класичних бізнес-моделей, які використовуються для стратегічного аналізу

Зовнішній аналіз		Внутрішній аналіз	
Аналіз галузі:	<ul style="list-style-type: none"> • PEST-аналіз; • матриця Shell/DPM; • матриця Портера «П'ять конкурентних сил» 	Аналіз діяльності :	<ul style="list-style-type: none"> • SNW-аналіз; • SWOT-аналіз; • матриця MCC
Аналіз ринку:	<ul style="list-style-type: none"> • матриця BCG; • матриця GE ; • матриця ADL 	Аналіз стратегії:	<ul style="list-style-type: none"> • матриця стратегій Портера; • матриця «Діагностика маркетингу»; • матриця «Інформованість - ставлення до марки товару»

Джерело: складено авторами на основі [2; 4; 5].

У зв'язку з чим, метою даної статті є виявлення спільних і загальних рис, а також сильних і слабких сторін у матриць, які спрямовані на аналіз внутрішнього стану організації, а саме ті, які дозволяють проаналізувати діяльність всередині фірми: SNW-аналіз; SWOT-аналіз; матриця MCC.

Також варто зауважити, що на сьогоднішній день в Україні спостерігається дуже активне зростання ІТ-сфери, яке очікувано призводить до зростання попиту на клієнтоорієнтовані CRM-системи. Тепер вони містять більше інформації, дозволяють автоматизувати багато рутинних процесів, стають простіше у використанні і, що дуже важливо, набагато дешевше. Все менша кількість осіб, котрі приймають рішення хочуть бачити звіт у звичайному форматі роздрукованої стопки документів. Набагато простіше і зручніше відкрити смартфон, щоб побачити необхідну інформацію. І цей факт пред'являє до обробленої інформації дещо жорсткішу вимогу: вона повинна стати ще більш чіткою і структурованою, ніж раніше. З цієї позиції розглянемо обрані моделі в таблиці 2 і визначимо переваги та недоліки кожного методу.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз бізнес-моделей

	SNW-аналіз	SWOT-аналіз	Матриця МСС
Суть і головне завдання моделі	Аналіз і виявлення сильних, слабких і нейтральних сторін організації. Спроможність до інноваційного розвитку	Аналіз і виявлення сильних і слабких сторін організації, можливостей і загроз на ринку. Акцент на інноваційні пріоритети	Пошук і виявлення відповідності між місією організації та її основними можливостями. Цільовий інноваційний розвиток
Сильні сторони	<ul style="list-style-type: none"> детальне опрацювання сильних і слабких сторін дуальність методу (виявлення сильних і слабких сторін і порівняння з «нейтральними», тобто середньоринковими) 	<ul style="list-style-type: none"> простота сприйняття дуальність методу (в фокусі і внутрішні, і зовнішні фактори) можливість використання як укрупненої, так і вельми детальної інформації 	<ul style="list-style-type: none"> простота сприйняття дозволяє зробити конкретні висновки про підрозділах компанії можливість прийняття рішень щодо нових проєктів
Слабкі сторони	<ul style="list-style-type: none"> відсутність кількісних показників складність сприйняття зважаючи на велику кількість чинників, що враховуються необхідність у великому обсязі специфічної інформації відсутність кількісних показників суб'єктивність аналізу 	<ul style="list-style-type: none"> відсутність кількісних показників не можна простежити прогрес (відсутність динаміки) суб'єктивність аналізу 	<ul style="list-style-type: none"> відсутність кількісних показників суб'єктивність аналізу - матрицю можна використовувати для аналізу конкурентів.

Джерело: складено авторами на основі [2, 4, 5].

Як видно з таблиці 2, одна з переваг використання SNW-аналізу при розгляданні внутрішнього середовища організації полягає в дуальності методу: модель допомагає чітко виявити

сильні і слабкі сторони організації, паралельно порівнюючи їх із середньоринковими (Прим. Як показує практика, для стратегічного маркетингового аналізу внутрішнього середовища організації у якості нейтральної позиції найкраще фіксувати середньоринковий стан для даної ситуації.), що дозволяє уникнути зайвої суб'єктивності, хоч і не позбавляє її повністю. Як відомо з теорії маркетингу, не можна вважати конкурентною перевагою загальноприйнятій стандарт на конкретному ринку. Наприклад, послуга пост консультування (супроводження впровадження) щодо реалізації проектів в управлінському стратегічному консалтингу є стандартом в галузі, тому не можна вважати цей фактор як сильну сторону, на базі якого можна будувати конкурентну політику організації, однак відсутність подібної послуги може завдати істотної шкоди організації, якщо клієнти зацікавлені в отриманні подібної вигоди.

У свою чергу, дуальність SWOT-аналізу проявляється в наведенні фокусу як на внутрішні, так і на зовнішні чинники. Це надає методу певної переваги, тому що дозволяє поглянути на організацію як на частину ринку, а не на закриту незалежну структуру. Істотною перевагою з боку електронної комерції є простота використання даної моделі. Результат аналізу у вигляді таблиці з чотирьох квадратів простий в сприйнятті і обробці.

Варто відзначити, що всі три перераховані моделі в класичному вигляді є саме якісними, тобто не містять кількісного аналізу. З одного боку, диференційовані моделі складніше у сприйнятті, а з іншого, вони набагато надійніше для швидкого прийняття рішень. У зв'язку з чим, якісні аналізи дають більш цілісну картину, але без деталей і співвідношення факторів між собою.

В результаті варто сказати, що SNW-аналіз є більш детальною розробкою частини чинників SWOT-аналізу, а саме сильних і слабких сторін організації. Ця бізнес-модель дозволяє сфокусуватися на глибокому аналізі внутрішньої середовища, чого не може дати SWOT-аналіз у повній мірі.

З головних недоліків SNW-аналізу необхідно відзначити саме ці два:

- складність сприйняття зважаючи на велику кількість чинників, що враховуються;
- необхідність у великому обсязі специфічної інформації.

Формат SNW-аналізу на сьогоднішній день у меншій мірі підходить для адекватного сприйняття в режимі смартфона якраз в зв'язку з цими недоліками методики.

У свою чергу, SWOT-аналіз не дає простежити прогрес у часі, картина статична. Це досить серйозний недолік моделі, адже вона вимагає великих обсягів інформації для збору і обробки. Відсутність динаміки в сучасному світі VUCA загрожує втратою найдорожчого ресурсу - часу, адже інформація змінюється зі стрімкою швидкістю. У той же час, SWOT-аналіз дозволяє використовувати як укрупнену, так і вельми детальну інформацію в складанні матриці, що кілька компенсує позначений недолік і дозволяє швидко «скласти» новий SWOT для кожної конкретної ситуації. Як уже зазначалося, SWOT-аналіз схильний до більшої суб'єктивності, ніж детальний SNW.

Тільки одна з трьох перерахованих моделей, а саме матриця МСС, дозволяє поглянути на динаміку чинників у часі, а також є універсальною, дозволяючи приймати рішення як для існуючих бізнес-структур, так і для нових проєктів. Ще одна істотна перевага: дана бізнес-модель проста в сприйнятті, що робить її незамінною в розрізі електронної комерції організації.

Якісний аналіз таких бізнес-моделей як SNW-аналіз, SWOT-аналіз, матриця МСС дав можливість оцінити методики з точки зору зручності в новій реальності. Безумовно, кожна методика має дещо різні цілі і завдання, хоч і є частиною аналізу внутрішнього середовища організації. Якщо взяти до уваги вимоги світу VUCA, то більш універсальними можна назвати SWOT-аналіз і матрицю МСС. SNW-аналіз варто розглядати як глибоку і детальне опрацювання результатів SWOT-аналізу.

Висновки та пропозиції. Макроекономічні кризи формують бізнес-середовище, що сприяє інноваційному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності, підйому економіки,

а ринковий устрій економіки демонструє значний потенціал до відновлення, особливо – за умови зовнішньої фінансової підтримки та ефективного і професійного стратегічного менеджменту, який є найважливішим компонентом у досягненні конкурентоспроможності.

Нестабільний стан економіки країни вимагає перманентного використання універсальних бізнес-моделей для визначення стратегій інноваційного розвитку для усіх учасників бізнесу як стратегії кризи-менеджменту та ризик-менеджменту.

В Україні спостерігається дуже активне зростання ІТ-сфери, яке очікувано призводить до зростання попиту на ефективні та інноваційні клієнтоорієнтовані CRM-системи.

Кожна з досліджених універсальних бізнес-моделей має дещо різні цілі і завдання, хоч і є частиною аналізу внутрішньої бізнес-структури. Якщо орієнтуватися на вимоги світу VUCA, то оптимальними до впровадження можна вважати SWOT-аналіз і матрицю MCC. SNW-аналіз варто розглядати як професійний аналіз результатів SWOT-матриці.

Список використаної літератури

1. Рудінська О. В., Шеремет А. І. Ефективний менеджмент як невід’ємний компонент конкурентоспроможності. *Другі економікоправові студії: матеріли Всеукр. наук.-практич. конф. молодих вчених*. Одеса: Фенікс, 2019. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/26164> (дата звернення: 03.01.2021)
2. Ненно І. М. Створення дієвих бізнес-моделей розвитку морських портів: макрополітичні та мікроекономічні аспекти : монографія. Краматорськ : ДДМА, 2017. 474 с.
3. Шмагина В. В. Стратегический маркетинг. Учебно-методическое пособие. Одесса, 2014.
4. Оценка модели матрицы. URL: <https://studfile.net/preview/9907826/page:32/> (дата звернення: 03.01.2021)
5. Юлдашева О. У., Юдин О. И., Прокопцев В. Е. Маркетинговые стратегии бизнес-моделирования. *Проблемы современной экономики. Проблемы маркетинга. Логистика*. 2012. С. 235-238. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/marketingovyie-strategii-biznes-modelirovaniya/viewer> (дата звернення: 03.01.2021)

Стаття надійшла 19.01.2021 р.

Е. В. Рудинская,

кандидат экономических наук, доцент
доцент кафедры экономики и управления
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Французский бульвар 24/26, 65058, г. Одесса, Украина
e-mail: elena.rudinskaya@gmail.com

Р. Д. Барон,

магистрантка 1 курса специальности «Менеджмент»
кафедра менеджмента и инноваций
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Французский бульвар 24/26, 65058, г. Одесса, Украина,
e-mail: ruslanabaron26@gmail.com

С. О. Сахарова,

студентка 3 курса специальности «Менеджмент»
кафедра менеджмента и инноваций
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Французский бульвар 24/26, 65058, г. Одесса, Украина
e-mail: sophie.sakharova@gmail.com

С. М. Яков,

магистрант 1 курса специальности «Менеджмент»
кафедра менеджмента и инноваций
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Французский бульвар 24/26, 65058, г. Одесса, Украина,
e-mail: svyatoslav77742@gmail.com

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ БИЗНЕС-МОДЕЛЕЙ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

В статье исследованы стратегические подходы к анализу внешних и внутренних факторов бизнес-концепции, которые дают возможность сформулировать дальнейшие тактические и стратегические цели, а также скорректировать первоначальное видение, уравновесить его с конкретными существующими фактами в условиях крайней неопределенности. Осуществлен сравнительный анализ внешних и внутренних факторов классических бизнес-моделей. Определены преимущества и недостатки выбранных методов бизнес-моделирования инновационного развития.

Рассмотрен и проведён качественный анализ таких бизнес-моделей как SNW-анализ, SWOT-анализ, матрица МСС. Дана оценка методики с точки зрения оптимизации внедрения в условиях инновационного пространства VUCA-мира - мира отсутствия ориентиров.

Акцентируется внимание, что в связи с требованиями мира VUCA, более универсальными можно назвать SWOT-анализ и матрицу MCC. SNW-анализ следует рассматривать как глубокое и детальное обработки результатов SWOT-анализа.

Ключевые слова: стратегии инновационного развития, бизнес-моделирование, стратегический риск-менеджмент, SNW-анализ, SWOT-анализ, матрица MCC, критерии нестабильности, внутренняя и внешняя среда бизнеса.

O. V. Rudinska,

PhD in Economics, docent,
associate professor of Economics and Management Department
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine
e-mail: elena.rudinskaya@gmail.com

R. D. Baron,

Master's student of the 2nd course of specialty "Management"
Department of Management and Innovation
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine
e-mail: ruslanabaron26@gmail.com

S. O. Sakharova,

4th year student of specialty "Management"
Department of Management and Innovation
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine
e-mail: sophie.sakharova@gmail.com

S. M. Yakov,

Master's student of the 2nd course of specialty "Management"
Department of Management and Innovation
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine
e-mail: svyatoslav77742@gmail.com

STRATEGIC ANALYSIS OF BUSINESS MODELS INNOVATIVE DEVELOPMENT

The article examines strategic approaches to the analysis of external and internal factors of the business concept, which makes it possible to formulate further tactical and strategic goals, as well as adjust the initial vision, balance it with specific existing facts in conditions of high uncertainty. The comparative analysis of external and internal factors

of classical business models is carried out. The advantages and disadvantages of the selected methods of business modeling of innovative development are determined.

The qualitative analysis of such business models as SNW-analysis, SWOT-analysis, and MCC matrix is considered, carried out. The assessment of the methodology from the point of view of optimization of implementation in the conditions of innovation space of “VUCA world” – the world without landmarks.

It is emphasized that according to the requirements of the world of VUCA, SWOT-analysis and MCC matrix can be called more universal. SNW-analysis should be considered as a deep and detailed study of the results of SWOT-analysis.

Key words: innovation development strategies, business modeling, strategic risk management, SNW analysis, SWOT analysis, MCC matrix, instability criteria, internal and external business environment.

References

1. Rudinska, O. V. & Sheremet, A. I. (2019). Efektyvnyi menedzhment yak nevidimnyi komponent konkurentospromozhnosti [Effective management as an integral component of competitiveness]. Druhi ekonomikopravovi studii : materily Vseukr. nauk.-praktych. konf. molodykh vchenykh. – Second economic and legal studies: materials All-Ukrainian. scientific-practical conf. young scientists. Odesa: Feniks. Retrieved from: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/26164> [in Ukrainian].
2. Nenno, I. M. (2017). Stvorennia diievykh biznes-modelei rozvytku morskyykh portiv: makropolitychni ta mikroekonomichni aspekty : monohrafiia [Creation of effective business models of development of seaports: macropolitical and microeconomic aspects: monograph]. Kramatorsk : DDMA. [in Ukrainian].
3. Shmahina, V. V. (2014). Strategicheskii marketing. Uchebno-metodicheskoe posobie. [Strategic marketing. Training manual]. Odessa. [in Russian].
4. Otsenka modeli matritsy [Estimation of the matrix model]. Retrieved from: <https://studfile.net/preview/9907826/page:32/> [in Russian].
5. Yuldasheva, O. U., Yudin, O. I. & Prokoptsev, V. E. Marketingovye strategii biznes-modelirovaniya [Marketing strategies of business modeling]. Problemy sovremennoy ekonomiki. Problemy marketinga. Logistika. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/marketingovye-strategii-biznes-modelirovaniya/viewer> [in Russian].

УДК 330.322:330.341.1:340.134

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243687

Н. М. Столбуненко,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та інновацій

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Французький бульвар, 24/26, 65044, м. Одеса, Україна

e-mail: talya18@mail.ru

О. М. Столбуненко-Волошина,

аспірантка кафедри менеджменту та інновацій

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Французький бульвар, 24/26, 65044, м. Одеса, Україна

e-mail: OlgaS-V@i.ua

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ ЯК ОСНОВА КАРДИНАЛЬНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті досліджуються основні проблеми інноваційно-інвестиційного процесу України, вирішення яких необхідне для піднесення економічного розвитку держави на новий рівень. Особливе значення в вирішенні цих проблем, як підкреслюється в статті, має промисловий комплекс. Вплив розвитку інституційних процесів, що забезпечує зниження ризиків, гарантує виконання певних очікувань, задоволення потреб, отримання певних результатів, створить нові потенційні можливості країни.

Ключові слова: інновації, інвестиції, інвестиційний клімат, інноваційно-інвестиційна модель розвитку, кардинальна економічна реформа, промисловий комплекс України.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження основних проблем подальшого аналізу інноваційно-інвестиційного розвитку необхідне з метою формування ефективної системи взаємовідносин між наукою, державою і регіонами в аспекті виявлення чинників формування сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення економічної безпеки країни, під якою мається на увазі такий стан економічного середовища у державі, що «...стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати

кошти в розширення виробництва, а особливо промислового, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою поглиблення спеціалізації національної економіки» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України висвітлюються в працях В. М. Геєця, Л. І. Федулової, М. П. Денисенка, О. І. Гордуновського, І. В. Юхновського, О. В. Ульяновченка, Н. Є. Скоробогатого, Н. І. Чухрая, В. В. Білика, В. І. Шутенко та інших. Але подальший розвиток національної економіки вимагає створення нової якісної визначеності до змін у динаміці інноваційно-інвестиційних процесів, а також до змін їх принципів, методів, механізмів реалізації тощо.

Постановка завдання. Метою статті являється дослідження важелів інноваційно-інвестиційного процесу розвитку промислового комплексу України, оскільки в нашій державі співпраця підприємств у виробничій та інноваційній діяльності перебуває на низькому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практична реалізація Стратегії інноваційного розвитку економіки потребує насамперед підвищення інноваційної активності на всіх рівнях: держава – галузь – регіон – підприємство.

Найбільш важлива роль в реалізації інноваційної Стратегії належить промислому комплексу України, як основної ланки економіки, займаючої найбільш значне місце в обсязі ВВП – 32% [2, с. 120-121]. Але за результатами 2019 року в Україні спостерігалось падіння промисловості на 1,8% [3]. Доля підприємств, які запроваджують інновації, складає 16,6% від загального обсягу промислових підприємств. У той же час доля інноваційної продукції усього 1,4% [1].

У постачанні електроенергії, газу, пару та кондиційного повітря в березні 2021 р. по відношенню до березня 2020 р. зафіксований зріст на 7,3%, у переробчій промисловості – на 2,5%, у добуваючій промисловості – 1,5%.

Однак, Держстат України констатував, що в першому кварталі 2021 р. по відношенню до аналогічного періоду 2020 р.

промислове виробництво в Україні зменшилося на 2%, в т.ч. в добуваючій промисловості – на 2,8%, переробці – на 3,3%, хоч у постачанні електроенергії, газу і пару досягнути зріст на 4,1%. У 2020 році промислове виробництво в Україні впало на 5,2% [3].

В цілому інноваційна діяльність країн визначається Глобальним інноваційним індексом (ГІІ), який складається з зведених показників дослідження: місце у рейтингу серед країн, інституційний рівень, використання знань та технологій, людський капітал і дослідження, творчий потенціал, розвиток ринку, розвиток бізнесу, інфраструктура, індекс ефективності і інновацій. Звітно «Глобальному інноваційному індексу 2020» Україна зайняла 45 місце і одержала 36,3 бали із 100 можливих, тим самим покращила показник 2019 року на дві позиції. Наша країна також зайняла друге місце серед країн з доходами нижче середнього випередив її лише В'єтнам [4].

Щодо регуляторного середовища інформаційних та комунікаційних технологій, держінститутів, то тут Україна зайняла 76-е, 82-е та 93-е місця.

В інфраструктурі Україна зайняла 94-е місце в креативних товарах та послугах 95-е, а в екологічній стабільності – 99-е місце [4].

Але далеко не всі країни можуть втримати досягнуті позиції і вже на слідуючий рік демонструють серйозні погіршення показників. Так, наприклад, Таджикистан у новому Індексі знизився на дев'ять позицій, Грузія – на 15, Кувейт – на 18 [3].

В порівнянні з ними Україна виглядає досить стабільно. За останні чотири роки наша країна ні жодного разу не «виключалася» з ТОП-50, хоч у 2019 році ми «спустилися» на чотири пункти і це в умовах економічної кризи 2019 року, коли велика кількість досліджуваних проектів в усьому світі була «заморожена», а загальний обсяг коштів, які виділялися на впровадження інноваційних рішень скоротився до рекордно низьких показників.

Глобальний інноваційний ландшафт за останні роки дуже змінився. Тепер самі високі темпи прийняття інновацій демонструють Китай, В'єтнам, Індія та Філіпіни (дві остані країни в груповому рейтингу знаходяться зразу за Україною).

Чи зможемо ми повторити успіх Індії, яка у цьому році «піднялася» на чотири позиції вгору? Для відповіді на це питання необхідно співвіднести сильні та слабкі сторони. З однієї сторони Україна має багато конкурентних переваг: висококваліфіковані кадри, престиж вищої освіти, велика кількість співробітників з науковими ступенями, зростаючий експорт інформаційно-комунікаційних технологій і т.п. З іншої сторони: нестабільна політична ситуація, відсутність верховенства права, низький рівень фінансування інноваційних програм, в тому числі і венчурними фондами і т.п.

Задача України на сучасному етапі – вміло використати конкурентні переваги своєї країни та просуватися в рейтингу ГП.

Разом з тим, підсумкове місце в рейтингу Глобального індексу інновацій – не одиничний показник. Важливим виступає також співвідношення обсягу інвестицій та практичної корисності від впровадження інновацій. Не зважаючи на незначні кошти в інновації, (Україна займає 71 місце з цього показника), в цілому наша країна в рейтингу країн, одержуючих найбільш великий профіт від використання інноваційних рішень, займає 37 місце [5].

З метою поліпшення ситуації уряд пропонує перезапустити роботу індустріальних парків в Україні як застави економічного росту. Прем'єр міністр Денис Шмигаль підкреслює, що розвиток індустріальних парків дозволить створити тисячі нових робочих місць та будуть сприяти розвитку промисловості та залученню додаткових іноземних інвестицій. На 28.12.2020 р. в Реєстр індустріальних (промислових) парків включені 45 індустріальних парків, в 23 з них визначені управляючі компанії, а у 8 – є учасники [10].

Таким чином, в умовах сьогодення українські підприємства повинні своєчасно реагувати на зміни глобального світу, тобто необхідна діджиталізація промисловості як перетворення виробничих процесів та створення нових бізнес-моделей за допомогою інформаційних технологій. Світові організації та підприємства активно переходять на сторону інформаційних технологій з метою відповідати високим темпам росту бізнесу.

Згідно Reports and Data, світовий ринок цифрових трансформацій до 2026 року оцінюється приблизно в 1,051 трлн доларів. Аналітики консалтингової компанії PwC прогнозують до 14% приросту світового ВВП у 2030 році [4]. Використання digital у промисловості передбачає цифровізацію та автоматизацію виробництва, маркетинг, а також комунікації зі споживачами та партнерами. Сильні позиції України на шляху розвитку цифрової економіки констатувало дослідження консалтингової компанії Arthur D. Little и Huawei про 7 моделей цифрової економіки.

Сучасні характерні риси розвитку цифрової економіки, яка базується на інноваційності інтелектуальності, креативності поведінки людей, показують необхідність професійної системи менеджменту, яка, в свою чергу, є ознакою нового відкритого суспільства і є результатом інтегральної взаємодії управлінської науки, аналітики і практики. Системне бачення розвитку цифрового суспільства є головною професійною ознакою сучасного менеджменту, якого вимагає четверта промислова революція. Історична важливість і необхідність якісного стану менеджменту як базового конкурентного фактору інноваційного розвитку суспільства, визначає і його професійний та інтелектуальний формат, а саме як формат управлінського капіталу [8].

Початок XXI століття характеризується трьома взаємозв'язаними процесами:

- глобалізація і інтеграція, які домінують в усіх секторах;
- ідея сталого економічного розвитку, яка була створена наприкінці 80-х рр. XX ст. ООН і передбачає інтегрування і баланс економічних, соціальних, екологічних, інституційних і інноваційно-технологічних компонентів з тим, щоб максимізувати благополуччя людини;
- розуміння того, що позитивний тренд економіки може забезпечити лише інноваційно-інвестиційну модель розвитку [7, с. 17-20].

В сучасному світі при стрімко набираючому темпі зростання інноваційної активності підприємства необхідна кардинальна реформа, в першу чергу аналіз і оцінка поточного стану економічної системи країни та формування системної інноваційної

політики, що забезпечить узгодження політичних, економічних, соціальних, технологічних та інших змін.

Інноваційна діяльність є двигуном забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємства на обраному ринку промислових товарів та послуг. Саме від своєчасного та безперервного впровадження інновацій в виробничий та управлінський процеси залежить можливість існування підприємства в довгостроковій перспективі.

На наш погляд, стратегія розвитку інноваційної діяльності підприємства найбільш ефективно транслюється через систему збалансованих показників, охоплюючих наступні складові:

- розвиток інноваційної діяльності й навчання персоналу [6];
- бізнес-процеси інноваційної діяльності;
- маркетинг взаємовідносин із клієнтами в розрізі інноваційної діяльності підприємства;
- фінансова ефективність інноваційної діяльності підприємства та інші.

У якості основних напрямків подолання проблем відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», для побудови інноваційної економіки з розвинутим підприємництвом, інноваціями та високою продуктивністю виробництва Україні як державі, яка має великий інтелектуальний потенціал, необхідно:

- створення сприятливого нормативно-правового поля для суб'єктів господарювання, що провадять інноваційну діяльність;
- розвиток інноваційної інфраструктури, методично-консалтингове забезпечення, розширення зв'язків вітчизняних науковців і винахідників з іноземними підприємствами;
- підвищення рівня спроможності, що реалізується як шляхом культурно-просвітницької діяльності, підвищення інноваційної культури, так і через освітню діяльність, спрямовану на забезпечення успішної кар'єри молоді після завершення навчання у закладах вищої освіти за одним з обраних напрямів: започаткування власної справи, робота

на підприємстві, що відповідає сучасному технологічному рівню, або наукова (викладацька) робота.

На етапі створення новацій відповідно до зазначених напрямів необхідним є:

- збільшення фінансування наукових досліджень на конкурсній основі з акцентуванням уваги на переході результатів, отриманих у рамках фундаментальних наукових досліджень, у тематиці прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, до фінансування яких залучається бізнес;
- перегляд пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки з метою їх наближення до напрямів, визначених у розвинутих державах світу, на основі сучасних світових технологічних трендів;
- створення у межах населених пунктів місць, призначених передусім для розгортання інтелектуальної, творчої діяльності, раціоналізаторського руху, розвитку креативних індустрій (зокрема виділення територій, створення на них відповідної інфраструктури, надання інформаційно-аналітичного та методичного забезпечення розвитку інноваційної культури);
- створення із залученням світових експертів, тренерів, наставників, європейської мережі підприємництва (EEN) шкіл обміну досвідом та національних ресурсів з навчання підприємству та інноваціям, зокрема мережі підвищення кваліфікації як для викладачів, так і для керівників закладів вищої освіти та наукових установ. Ці структури також можуть надавати консультаційно-методичну допомогу щодо участі в європейських програмах, пов'язаних з інноваціями, та поширювати позитивний досвід успішних учасників зазначених програм;
- покращення якості освіти шляхом наближення її до потреб глобального ринку та потреб у фахівцях, здатних створювати, адаптувати та використовувати технологічні інновації, підтримка запровадження навчальних дисциплін з підприємництва, фінансової грамотності та охорони інтелектуальної власності.

Ці напрямки найбільш перспективні для реалізації технологічних стартапів. Однак, теперішній сектор української

економіки ще неповноцінно асоціюється с digital, а промислові «гіганти» недостатньо активні. В той же час промислова галузь достатньо гнучка для впровадження сучасних технологій. Україна – на шляху Четвертої промислової революції. Діджіталізація промисловості допоможе вивести вітчизняну економіку на топові позиції.

Кабмін передав Державну інноваційну фінансово-кредитну установу в управління Мінстратегпрому України, а Посольство України у Франції проводить серію вебінарів про українській промисловий потенціал.

Існує великий потенціал для кооперації України з США в усіх інноваційних сферах: IT, біотехнологіях, телекомунікацій, енергетики, ресурсозберігаючому сільському господарству та інше.

Розроблюється питання підписання Меморандуму про співпрацю між Україною та Люксембургом у космічній сфері для обміну досвідом та інформацією та інше.

В якості одного з ключових партнерів у регіоні Заливу та Арабському світі в цілому Україна розглядає Катар, з яким планується підписання договорів з розширення інвестиційної співпраці.

Президент України Зеленський В.О. підкреслив, що необхідно забезпечити прозорі та передбаченні умови для інвесторів, щоб «бізнесу було комфортно робити в нашій країні». Україна відкрита для прямих іноземних інвестицій, але у 2020 року прямі іноземні інвестиції в економіку України склали 221 млн. дол., що свідчить про падіння їх в 20 раз в порівнянні з показником 4,5 млрд. дол. інвестицій за аналогічний період 2019 р. [9].

НБУ приєднався до глобальної мережі фінансових інновацій, що дозволить перевищити рівень проникнення інновацій у фінансовий сектор.

Починаючи з 2000 року у сфері високих технологій наступила нова ера. Значна частина світових і українські вчені зв'язують стрибок в промисловості та інших високотехнологічних сферах діяльності людини з нанотехнологіями.

В перспективі нанотехнології здібні здійснити «переворот» у суспільстві, який за своїми масштабами перевищує наслідки широкого розповсюдження комп'ютерів.

Інноваційний розвиток економіки передбачає першочергове інвестування в наукоємні галузі промисловості.

Можна виділити три напрями нанотехнологій:

- виготовлення електронних схем;
- розробка та виготовлення наномашин (механізмів, роботів);
- безпосередня маніпуляція атомами та молекулами.

В електроніці очікується створення швидкодіючих комп'ютерів не тільки з звичайними архітектурами, але й нейрокомп'ютерів з рекордною продуктивністю. Нанотехнології призначені перш за все для створення інноваційних продуктів.

У сучасному світі значно зростає роль освіти, забезпечуючої підготовку необхідних економіці фахівців та утворюючої передові знання. Серед активно розвинутих у світі напрямів відносять нанотехнологію, а в десятку самих затребуваних фахівців ближчого майбутнього входять нанотехнологи.

З метою активізації створення новацій необхідно також:

- опрацювати питання можливості стимулювання підприємств до наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок та інноваційної діяльності;
- розробити механізм стимулювання науковців до формування актуальної та затребуваної глобальним ринком тематики наукових досліджень, спрямованої на створення інноваційних рішень, що забезпечать інноваційний розвиток вітчизняної економіки;
- забезпечити створення навчальних матеріалів із підприємництва та інновацій, які б підвищували рівень обізнаності, починаючи із школи, навчали ази створення власного бізнесу, фінансової грамотності та охорони інтелектуальної власності;
- розробити методичні матеріали щодо залучення до виконання спільних інноваційних проєктів студентів різних спеціальностей та закладів вищої освіти.

Таким чином, співпраця промислових підприємств у виробничій та інноваційній діяльності передбачає, в першу чергу, розвиток науки, інтеграцію МСП у ланцюги доданої вартості, удосконалення використання промисловими підприємствами цифрових технологій.

Список використаної літератури

1. Шутенко В. Инновационная экономика в Украине: миссия невыполнима? URL : <https://economistua.com/innovatsionnaya-ekonomika-v-ukraine-missiya-nevyopolnima>. (дата звернення: 12.12.2020)
2. Пихоцький А. Стратегічні пріоритети зміцнення фінансової безпеки. *Формування ринкової економіки держави в Україні*. 2018. Вип. 40. С. 120-121.
3. Как спасти украинскую промышленность: рецепт уже создан, но есть ли политическая воля? URL : <https://112.ua/statji/kak-spasti-ukrainskuyu-promyshlennost-recept-uzhe-sozdan-no-est-li-politicheskaya-volya-528671.html>. (дата звернення: 12.12.2020)
4. Диджитализация промышленности. Мир и Украина. URL : <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/02/14/657039/>. (дата звернення: 12.12.2020)
5. Диана Полунина. Украина поднялась в «Глобальном и инновационном индексе 2020» : какие страны в топе. Режим доступа : <https://thepage.ua/news/ukraina-v-globalnom-innovacionnom-indekse-2020>. (дата звернення: 12.12.2020)
6. Как на «Глобальный инновационный индекс 2020» отреагировали в Украине? URL : <https://thepage.ua/news/ukraina-v-globalnom-innovacionnom-indekse-2020>. (дата звернення: 12.12.2020)
7. Никитюк Т. Л., Баула О. В. Инновационно-инвестиционное развитие Украины: современные реалии и необходимые изменения. *Economic Annals-XXI*. 2015. 3-4(2). Рр. 17-20. URL : http://soskin.info/userfiles/file/2015/3-4_2_2015/Nikityuk,%20Baula.pdf. (дата звернення: 12.12.2020)
8. Кузнецов Е. А. Управлінський капітал: елементи системної якості. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2019. Т.18. Вип. 3(43). С. 15-16.
9. Иностранные инвестиции в Украину в 2020 году упали в 20 раз: как можно исправить ситуацию. URL : <https://delo.ua/business/inostrannye-investicii-v-ukrainu-upali-v-20-raz-375876/>
10. Правительство предлагает «перезапустить» индустриальные парки. URL : <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2021/02/3/670654/> (дата звернення: 12.12.2020)

Стаття надійшла 01.03.2021 р.

Н. Н. Столбуненко,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджмента і інновацій

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Французский бульвар, 24/26, 65044, г. Одесса, Украина

e-mail: talya18@mail.ru

О. Н. Столбуненко-Волошина,

аспирантка кафедри менеджмента і інновацій

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Французский бульвар, 24/26, 65044, г. Одесса, Украина

e-mail: OlgaS-V@i.ua

АКТИВИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ КАК ОСНОВА КАРДИНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В статье исследуются основные проблемы инновационно-инвестиционного процесса Украины, решение которых необходимо для подъема экономического развития государства на новый уровень. Особое значение в решении этих проблем, как подчеркивается в статье, имеет промышленный комплекс. Влияние развития институциональных процессов, обеспечивает снижение рисков, гарантирует выполнение определенных ожиданий, удовлетворение потребностей, получение определенных результатов, создаст новые потенциальные возможности страны.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, инвестиционный климат, инновационно-инвестиционная модель развития, кардинальная экономическая реформа, промышленный комплекс Украины.

N. M. Stolbunenko,

Candidate of Economics Sciences

Associate Professor of Economics and Management

of Odesa National University I. I. Mechnikov

24/26 Frantsuzskyi Boulevard, 65044, Odesa, Ukraine

e-mail: talya18@mail.ru

O. M. Stolbunenko-Voloshina,

graduate student of the Department

of Management and Innovation

of Odesa National University I. I. Mechnikov

24/26 Frantsuzskyi Boulevard, 65044, Odesa, Ukraine

e-mail: OlgaS-V@i.ua

ACTIVATION OF INNOVATION AND INVESTMENT PROCESSES IN THE INDUSTRIAL COMPLEX AS A BASIS FOR DIFFERENT CHANGES IN THE ECONOMY OF UKRAINE AT THE MODERN STAGE

The article examines the main problems of the innovation and investment process in Ukraine, the solution of which is necessary to raise the economic development of the state to a new level. The industrial complex is of particular importance in solving these problems, as emphasized in the article. The influence of the development of institutional processes ensures risk reduction, guarantees the fulfillment of certain expectations,

satisfying needs, and obtaining certain results, will create new potential opportunities for the country.

Key words: innovation, investment, investment climate, innovation and investment model of development, cardinal economic reform, industrial complex of Ukraine.

References

1. Shutenko, V. Innovatsionnaia ekonomika v Ukraine: missiia nevypolnima [Innovative Economy in Ukraine: Mission Impossible?]. Retrieved from: <https://economistua.com/innovatsionnaya-ekonomika-v-ukraine-missiia-nevypolnima>. [in Russian].
2. Pikhotskyi, A. (2018). Stratehichni priorytety zmitsnennia finansovoi bezpeky [Strategic priorities for improving financial security]. *Formuvannia rynkovoi ekonomiky derzhavy v Ukraini. – Formation of the market economy of the state in Ukraine*, Vyp. 40, Pp. 120-121. [in Ukrainian].
3. Kak spasti ukrainskuiu promyshlennost: retsept uzhe sozdan, no est li politicheskaiia volia? [How to save the Ukrainian industry: the recipe has already been created, but is there political will?]. Retrieved from: <https://112.ua/statji/kak-spasti-ukrainskuyu-promyshlennost-recept-uzhe-sozdan-no-est-li-politicheskaya-volya-528671.html>. [in Russian].
4. Didzhitalizatsiia promyshlennosti. Mir i Ukraina [Digitalization of the industry. Peace and Ukraine]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/02/14/657039/>. [in Russian].
5. Polunina, D. 2020. Ukraina podnialas v «Globalnom i innovatsionnom indekse 2020» : kakie strany v tope [Ukraine climbed in the “Global and Innovation Index 2020”: which countries are in the top]. Retrieved from: <https://thepage.ua/news/ukraina-v-globalnom-innovatsionnom-indekse-2020>. [in Russian].
6. Kak na «Globalnii innovatsionnyi indeks 2020» otreagirovali v Ukraine? [How did Ukraine react to the Global Innovation Index 2020?]. Retrieved from: <https://thepage.ua/news/ukraina-v-globalnom-innovatsionnom-indekse-2020>. [in Russian].
7. Nikityuk, T. L. & Baula, O. V. (2015). Innovatsionno-investitsionnoe razvitie Ukrainy: sovremennye realii i neobhodimye izmeneniia [Innovative and investment development of Ukraine: modern realities and necessary changes]. *Economic Annals-XXI*, 3-4 (2), pp. 17-20. Retrieved from: http://soskin.info/userfiles/file/2015/3-4_2_2015/Nikityuk,%20Baula.pdf. [in Russian].
8. Kuznietsov, E. A. (2019). Upravlinskyi kapital: elementy systemnoi yakosti [Management capital: elements of systemic quality]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia. – Market economy: current theory and practice of management*, Vol.18, Issue 3 (43), Pp. 15-16. [in Ukrainian].
9. Inostrannye investitsii v Ukrainu v 2020 godu upali v 20 raz: kak mozhno ispraviti situatsiiu [Foreign investment in Ukraine in 2020 fell 20 times: how can the situation be rectified]. Retrieved from: <https://delo.ua/business/inostrannye-investitsii-v-ukrainu-upali-v-20-raz-375876/>. [in Russian].
10. Pravitelstvo predlagaet «perezapustit» industrialnye parki [The government proposes to “restart” industrial parks]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2021/02/3/670654/>. [in Russian].

УДК 657.433.9

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243689

Л. О. Масіна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, 65044, м. Одеса, Україна,
e-mail: lydmilamasina@gmail.com

А. О. Гусєв,

магістрант 1 року навчання
спеціальності «Облік і оподаткування»
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, 65044, м. Одеса, Україна,
e-mail: onuepfartemhusiev@ukr.net

ОБЛІК ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ

У статті досліджено теоретичні і методологічні засади обліку податку на додану вартість на підприємстві. Розглянуто основні етапи облікового процесу підприємства, пов'язаного з нарахуванням і сплатою податку на додану вартість. Визначено основні принципи застосування системи рахунків бухгалтерського обліку в частині податку на додану вартість. Проаналізовано чинну методикою відображення податку на додану вартість у фінансовій та податковій звітності. Запропоновано шляхи реформування обліку податку на додану вартість.

Актуальність проблеми обліку податку на додану вартість зумовлена суттєвим значенням цього податку для державного бюджету, а також відносно складною методикою його розрахунку. Основним призначенням цієї статті є дослідження основних засад облікового процесу підприємства з податку на додану вартість. Основною невирішеною проблемою науковців є відсутність єдиної концепції щодо реформування обліку податку на додану вартість.

Ключові слова: податок на додану вартість, облік податку на додану вартість, податковий кредит, податкове зобов'язання, податкова декларація із податку на додану вартість.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Податок на додану вартість є найбільшим джерелом доходів Державного бюджету України. При цьому методика адміністрування та

розрахунку цього податку на сьогоднішній день є складною. Це зумовлює високий рівень зловживань з податком на додану вартість як з боку державних фіскальних органів, так і з боку платників податку. Це означає, що оптимізація процесів нарахування й сплати податку на додану вартість є необхідною умовою збільшення ефективності стягнення цього податку та, як наслідок, економічного розвитку суб'єктів господарювання та країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблеми обліку та/або адміністрування податку на додану вартість займалися наступні науковці: Дугар Т. Є. [1]; Овчарова Н. В. [2]; Подолянчук О. А. [3-4]; Домбровська В. В. [3]; Ходикіна А. А., Бурковська А. В. [5]. У статтях цих вчених основними проблемами дослідження є особливості первинного обліку, відображення на рахунках бухгалтерського обліку та складання податкової звітності з податку на додану вартість, а також адміністрування цього податку. Відсутність єдиної думки щодо реформування чинної системи обліку податку на додану вартість є основною невіршеною проблемою науковців.

Постановка завдання. Дослідити поточний стан облікового процесу підприємства, пов'язаного з нарахуванням і сплатою податку на додану вартість, а також запропонування основних шляхів його оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до п. 178 ч. 1 ст. 14 Податкового кодексу України (ПКУ) податок на додану вартість (ПДВ) визначається як непрямий податок, що нараховується і сплачується згідно норм V розділу ПКУ [6, ст. 14.1.178].

Обліковий процес на підприємстві, пов'язаний з нарахуванням і сплатою ПДВ є циклічним та включає наступні етапи (рис. 1):

1) Первинний облік – реєстрація господарських операцій, що передбачають нарахування чи сплату ПДВ, у відповідних первинних документах (податкова накладна, платіжне доручення, бухгалтерська довідка);

2) Вторинний облік – відображення господарських операцій

із ПДВ у відповідних облікових регістрах (журналах-ордерах, оборотно-сальдовій відомості, Головній книзі тощо);

3) Підсумковий облік – відображення підсумкової за звітний період інформації щодо нарахування, сплати, а також кредиторської чи дебіторської заборгованості з ПДВ у фінансовій та податковій звітності.

Рис. 1. Етапи облікового процесу підприємства, пов'язаного з нарахуванням і сплатою ПДВ

Джерело: складено авторами.

В бухгалтерському обліку розрахунки з ПДВ відображаються у складі розрахунків з бюджетом (за податками, зборами та іншими платежами) на 64 синтетичному рахунку «Розрахунки за податками й платежами» [7]. Безпосередньо для обліку ПДВ призначено наступні субрахунки:

- 641 «Розрахунки за податками» (в частині ПДВ – обліковуєть-

ся на окремому аналітичному рахунку);

- 643 «Податкові зобов'язання»;
- 644 «Податковий кредит».

Використання системи субрахунків бухгалтерського обліку, пов'язаних із обліком ПДВ наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Система субрахунків бухгалтерського обліку ПДВ

Код	Назва субрахунку	Призначення за Дт	Призначення за Кт
641/ ПДВ	Розрахунки за податками (ПДВ)	Нарахування податкового кредиту з ПДВ, що виник внаслідок придбання товарів, робіт чи послуг	Нарахування податкового зобов'язання з ПДВ, що виникло внаслідок реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг
		Перерахування суми ПДВ до бюджету	Відшкодування суми ПДВ з бюджету
643	Податкові зобов'язання	Нарахування суми податкового зобов'язання, що виникло внаслідок реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг у випадку здійснення попередньої оплати	Списання суми податкового зобов'язання, що виникло внаслідок реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг у випадку здійснення попередньої оплати
644	Податковий кредит	Списання суми податкового кредиту, що виник внаслідок придбання товарів, робіт чи послуг у випадку здійснення попередньої оплати	Нарахування суми податкового кредиту, що виник внаслідок придбання товарів, робіт чи послуг у випадку здійснення попередньої оплати

Джерело: складено авторами.

Типові кореспонденції рахунків з обліку ПДВ наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Типові кореспонденції рахунків з обліку ПДВ

Зміст господарської операції	Дт	Кт	Первинний документ
1	2	3	4
Відображено податковий кредит з ПДВ (перша подія – відвантаження товарів, робіт, послуг)	641	631; 685	Податкова накладна
Відображено податкове зобов'язання з ПДВ (перша подія – відвантаження продукції, товарів, робіт, послуг)	701; 702; 703	641	Податкова накладна
Нараховано податковий кредит з ПДВ (перша подія – оплата за товари, роботи, послуги)	641	644	Податкова накладна
Списано податковий кредит з ПДВ (з 644 субрахунку) після відвантаження товарів, робіт, послуг у випадку передоплати	644	631; 685	Бухгалтерська довідка
Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ (перша подія – оплата за продукцію, товари, роботи, послуги)	643	641	Податкова накладна
Списано податкове зобов'язання з ПДВ (з 643 субрахунку) після відвантаження продукції, товарів, робіт, послуг у випадку передоплати	701; 702; 703; 712	643	Бухгалтерська довідка
Відображено податкове зобов'язання з ПДВ (у випадку реалізації необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття)	712	641	Податкова накладна
Донараховано податкове зобов'язання з ПДВ (у випадку виявлення нестачі чи псування товарно-матеріальних цінностей)	947	641	Податкова накладна

Донараховано податкове зобов'язання з ПДВ (у випадку реалізації товарно-матеріальних цінностей за ціною, що є нижчою за ціну придбання)	949	641	Податкова накладна
Донараховано податкове зобов'язання з ПДВ (у випадку ліквідації необоротних активів)	976	641	Податкова накладна
Перераховано суму ПДВ до державного бюджету	641	311	Платіжне доручення
Відшкодовано суму ПДВ з державного бюджету	311	641	Платіжне доручення

Джерело: складено авторами.

Отже, як зазначено в табл. 2 первинними документами з обліку ПДВ є:

- 1) Податкова накладна;
- 2) Платіжне доручення;
- 3) Бухгалтерська довідка.

Податкова накладна – первинний документ, яким здійснюється реєстрація господарських операцій, пов'язаних із нарахуванням податкового зобов'язання чи податкового кредиту з ПДВ. Згідно ч. 1 ст. 201 ПКУ податкова накладна складається з наступних обов'язкових реквізитів:

- 1) порядковий номер податкової накладної;
- 2) дата складання податкової накладної;
- 3) назва підприємства (ПІБ фізичної особи-підприємця) – платника ПДВ (продавця та покупця);
- 4) податковий номер платника податку;
- 5) номенклатура товарів і послуг із зазначенням їх кількості чи обсягу;
- 6) ціна постачання без врахування ПДВ;
- 7) ставка ПДВ та відповідна сума цього податку;
- 8) загальна сума коштів, що підлягає сплаті, з урахуванням ПДВ;

9) код товару відповідно до УКТ ЗЕД або код послуги відповідно до Державного класифікатора продукції та послуг;

10) індивідуальний податковий номер [6, ст. 201.1].

Ч. 10 ст. 201 ПКУ передбачено наступні граничні терміни реєстрації податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних:

1) для податкових накладних, складених у період з 1 по 15 число звітного місяця – не пізніше останнього календарного дня звітного місяця;

2) для податкових накладних, складених у період з 16 по 31 число звітного місяця – не пізніше 15 числа наступного за звітним місяцем [6, ст. 201.10].

Слід зазначити, що до 2017 року податкові накладні мали бути зареєстровані протягом 15 календарних днів незалежно від дати їх складання. Чинна методика є більш зручною для суб'єктів господарювання, оскільки сприяє більш раціональному податковому плануванню в частині управління податковим зобов'язанням та податковим кредитом з ПДВ.

Платіжне доручення – первинний документ, який в широкому розумінні підтверджує факт додатних та від'ємних грошових потоків з поточного рахунку підприємства. Щодо обліку ПДВ цим документом підтверджується перерахування ПДВ або відшкодування цього податку з державного бюджету.

Бухгалтерська довідка – первинний документ, що складається для тих господарських операцій, які не передбачають складання іншого первинного документа. Зокрема, бухгалтерська довідка застосовується під час списання податкового зобов'язання чи податкового кредиту із 643 або 644 субрахунку відповідно.

В процесі обліку ПДВ на підприємстві застосовуються наступні облікові реєстри (у випадку ведення бухгалтерського обліку за журнально-ордерною формою):

1) Журнал-ордер № 3 (у цьому реєстрі фіксуються всі господарські операції, пов'язані з обліком ПДВ (у вигляді зведених сум за звітний період)). Цей обліковий реєстр складається з наступних елементів:

- I частина (відображаються зведені за звітний період суми податкового кредиту з ПДВ: Дт 64 – Кт 63; 68);
- II частина (відображаються зведені за звітний період суми податкового зобов'язання з ПДВ (у т.ч. компенсаційного), а також суми за операціями із закриття транзитних субрахунків 643 та 644: Дт 64; 70; 71; 94; 97 – Кт 64);
- III частина (складається з 6 відомостей певної ділянки аналітичного обліку. Операції, пов'язані з обліком ПДВ містяться у відомостях: 3.3 «Відомість аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками (до рахунку 63)» (облік податкового кредиту з ПДВ за господарськими операціями з постачальниками й підрядниками); 3.5 «Відомість аналітичного обліку розрахунків за іншими операціями (до рахунку 68)» (облік податкового кредиту з ПДВ за господарськими операціями з іншими кредиторами); 3.6 «Відомість аналітичного обліку розрахунків з бюджетом» (у цій відомості міститься інформація щодо початкового сальдо, дебетового та кредитового обороту, а також кінцевого сальдо за субрахунками 641 (у т.ч. окремо в розрізі ПДВ); 643; 644);

2) Журнал-ордер № 1 (у цьому реєстрі відображаються господарські операції із перерахування з поточного рахунку суми ПДВ до бюджету, а також відшкодування ПДВ у вигляді зведених сум за звітний період) [8].

Слід зазначити, що Головна книга, до якої переносяться дані з усіх журналів-ордерів, не містить інформації безпосередньо щодо оборотів з ПДВ, оскільки Головна книга складається у розрізі лише синтетичних рахунків, а окремого синтетичного рахунку для обліку безпосередньо ПДВ чинним Планом рахунків не передбачено.

Інформація щодо нарахування і сплати ПДВ на підприємстві відображається у фінансовій та податковій звітності.

У фінансовій звітності інформація щодо дебіторської чи кредиторської заборгованості з ПДВ відображається лише в складі зведеної заборгованості перед бюджетом за всіма податками й пла-

тежами (форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», рядок 1135 (дебіторська заборгованість), 1620 (кредиторська заборгованість)). При цьому окремого рядка для наведення суми заборгованості з ПДВ (за зразком рядків 1136 та 1621 для податку на прибуток) не передбачено. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» не надає також жодної додаткової статті, пов'язаної з ПДВ [9]. Слід зазначити, що деталізація заборгованості перед бюджетом не передбачена і у формі № 5 «Примітки до річної фінансової звітності». Так, ця форма не містить жодного розділу, у якому зазначатимуться розрахунки за податками й платежами (так само як і жодний інший вид зобов'язань). Отже, чинна методика складання фінансової звітності зовсім не надає інформації щодо ПДВ на підприємстві у жодній формі фінансової звітності.

Документом податкової звітності з ПДВ є Податкова декларація з податку на додану вартість. Відповідно до наказу Міністерства фінансів України № 131 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України» від 01.03.2021 р. Податкова декларація з ПДВ складається з основної форми Податкової декларації з ПДВ та 8 додатків до неї:

- Додаток 1 «Відомості про суми податку на додану вартість, зазначені у податкових накладних/розрахунках коригування до податкових накладних, не зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних, та про податковий кредит з урахуванням його коригування»;
- Додаток 2 «Довідка про суму від'ємного значення звітного (податкового) періоду, яка зараховується до складу податкового кредиту наступного звітного (податкового) періоду»;
- Додаток 3 «Розрахунок суми бюджетного відшкодування»;
- Додаток 4 «Заяви про повернення суми бюджетного відшкодування та/або суми коштів на рахунок у системі електронного адміністрування податку на додану вартість та/або врахування реєстраційної суми платника податку, що реорганізується, в обрахунку реєстраційної суми правонаступника»;

- Додаток 5 «Розрахунок сум податку на додану вартість, не сплачених суб'єктом господарювання до бюджету у зв'язку з отриманням податкових пільг, та/або показників, відповідно до яких підприємства (організації) належать до підприємства (організації) осіб з інвалідністю»;
- Додаток 6 «Розрахунок (перерахунок) частки використання товарів/послуг, необоротних активів в оподатковуваних операціях»;
- Додаток 7 «Заява про допущення продавцем товарів/послуг помилок при зазначенні обов'язкових реквізитів податкової накладної та/або порушення продавцем/покупцем граничних термінів реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних податкової накладної та/або розрахунку коригування»;
- Додаток 8 «Розрахунок податкових зобов'язань за операціями, визначеними в статті 16/1 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», та питомої ваги вартості сільськогосподарських товарів/послуг» [10].

Складовими основної форми Податкової декларації з ПДВ є:

- 1) Титульна частина – вказуються основні реквізити платника податку;
- 2) Предметна частина – складається з 3 розділів:
 - I розділ «Податкові зобов'язання» (зазначаються господарські операції із нарахування податкових зобов'язань за основною ставкою (20%), пільговими ставками (0%, 7%, 14%) та операції, звільнені від оподаткування, у вигляді зведених за звітний місяць сум);
 - II розділ «Податковий кредит» (зазначаються господарські операції із нарахування податкового кредиту за основною ставкою (20%), пільговими ставками (0%, 7%, 14%) та операції, звільнені від оподаткування, у вигляді зведених за звітний місяць сум);
 - III розділ «Розрахунки за звітний період» (розрахунок суми ПДВ до сплати у звітному місяці);
- 3) Заключна частина – вказуються дата подання декларації, підпис та реєстраційні номери облікової картки керівника та головного бухгалтера суб'єкта господарювання.

Основні недоліки чинної системи обліку ПДВ на всіх рівнях, а також шляхи їх усунення наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Основні недоліки та шляхи реформування чинної системи обліку ПДВ

Рівень обліку ПДВ	Недоліки чинної системи обліку ПДВ	Заходи реформування обліку ПДВ
Первинний облік	Громіздка форма податкової накладної	Вилучення деяких граф у податковій накладній, що не мають економічного значення
Вторинний облік	Наявність транзитних 643 та 644 субрахунків, які ускладнюють облік ПДВ	Вилучення 643 та 644 субрахунків (у випадку, якщо підприємство вважає необхідним окремо обліковувати податкове зобов'язання і податковий кредит з ПДВ в умовах передоплати, доцільно використовувати аналітичний рахунок до 641 субрахунку)
		Спрощення Відомості 3.6 журналу-ордеру № 3 за рахунок виключення інформації з 643 та 644 субрахунків
Підсумковий облік	Відсутність відображення інформації щодо ПДВ у фінансовій звітності	Впровадження у формі № 1 додаткових статей балансу 1137 «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (у т.ч. з ПДВ)» та 1622 «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (у т.ч. з ПДВ)»
		Впровадження у формі № 5 розділ, пов'язаний із зобов'язаннями, у якому, зокрема, наводиться інформація про початкове сальдо, дебетовий і кредитовий обороти та кінцеве сальдо у розрізі різних податків і зборів (у т.ч. ПДВ)
	Громіздка форма Податкової декларації з ПДВ	Вилучення деяких граф у Податковій декларації з ПДВ, що не мають економічного значення

Джерело: складено авторами.

Висновки та пропозиції. ПДВ – загальнодержавний непрямий податок, що стягується відповідно до норм розділу V ПКУ. Обліковий процес на підприємстві, пов'язаний з нарахуванням і сплатою ПДВ включає такі стадії: первинний облік (рівень первинних документів), вторинний облік (рівень облікових реєстрів), підсумковий облік (рівень звітності). Облік ПДВ ведеться на 64 синтетичному рахунку (а саме на субрахунках 641; 643; 644). Первинний облік ПДВ здійснюється податковими накладними, платіжними дорученнями, а також бухгалтерськими довідками. Регістрами бухгалтерського обліку ПДВ є журнали-ордери № 1; 3. Документом податкової звітності з ПДВ є Податкова декларація з податку на додану вартість. Чинна система обліку ПДВ є недосконалою та потребує реформувань на всіх досліджуваних рівнях.

Список використаної літератури

1. Дугар Т. С. Проблема адміністрування податку на додану вартість на сучасному етапі. *Економіка і суспільство. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2016. Вип. 2. С. 689-693.
2. Овчарова Н. В. Облікова політика в частині відображення ПДВ: основні аспекти. *Інфраструктура ринку. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2017. Вип. 9. С. 102-107.
3. Подолянчук О. А., Домбровська В. В. Облік та звітність за податком на додану вартість. *Ефективна економіка: електрон. наук. фах. видан.* 2018. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/70.pdf (дата звернення: 02.03.2021).
4. Подолянчук О. А. Облікове забезпечення розрахунків з податку на додану вартість. *Ефективна економіка: електрон. наук. фах. видан.* 2020. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/78.pdf (дата звернення: 19.01.2021).
5. Ходикіна А. А., Бурковська А. В. Актуальні тенденції обліку розрахунків з податку на додану вартість. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 8. С. 1196-1199.
6. Податковий кодекс України: станом від 01.08.2021 № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 03.03.2021).
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 03.03.2021).
8. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України № 356 від 29.12.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00> (дата звернення: 03.03.2021).
9. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 02.03.2021).
10. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України: Наказ Міністерства фінансів України № 131 від 01.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-21> (дата звернення: 02.03.2021).

Стаття надійшла 19.03.2021 р.

Л. А. Масина,

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри учета и налогообложения

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Французский бульвар, 24/26, 65044, г. Одесса, Украина,

e-mail: lydmilamasina@gmail.com

А. А. Гусев,

студент 1 курса магистратуры

специальности «Учет и налогообложение»

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Французский бульвар, 24/26, 65044, г. Одесса, Украина,

e-mail: onuepfartemhusiev@ukr.net

УЧЕТ НАЛОГА НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ НА ПРЕДПРИЯТИИ: ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПУТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ

В статье исследованы теоретические и методологические основы учета налога на добавленную стоимость на предприятии. Рассмотрены основные этапы учетного процесса, связанного с начислением и уплатой налога на добавленную стоимость. Определены основные принципы применения системы счетов бухгалтерского учета в части налога на добавленную стоимость. Проанализирована действующая методика отображения налога на добавленную стоимость в финансовой и налоговой отчетности. Предложены пути реформирования учета налога на добавленную стоимость.

Актуальность проблемы учета налога на добавленную стоимость обусловлена существенным значением этого налога для государственного бюджета, а также относительно сложной методикой его расчета. Основным назначением этой статьи является исследование основ учетного процесса предприятия по налогу на добавленную стоимость. Основной нерешенной проблемой ученых является отсутствие единой концепции касательно реформирования учета налога на добавленную стоимость.

Ключевые слова: налог на добавленную стоимость, учет налога на добавленную стоимость, налоговый кредит, налоговое обязательство, налоговая декларация по налогу на добавленную стоимость.

L. O. Masina,

Ph. D., Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation

Odessa I.I. Mechnikov National University

24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine

e-mail: lydmilamasina@gmail.com

A. O. Husiev,

Master's student of first-year

specialty "Accounting and Taxation"

of Odessa I. I. Mechnikov National University,

24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine

e-mail: onuepfartemhusiev@ukr.net

ACCOUNTING FOR VALUE-ADDED TAX AT THE ENTERPRISE: CURRENT STATE AND WAYS OF REFORM

The article studies the theoretical and methodological foundations of value-added tax accounting at the enterprise. The main stages of the accounting process related to the calculation and payment of value-added tax are considered. The basic principles of application of the system of accounting accounts in terms of value-added tax are determined. The current methodology for displaying value-added tax in financial and tax reporting is analyzed. The ways of reforming the accounting of value-added tax are proposed.

The relevance of the problem of accounting for value-added tax is due to the significant importance of this tax for the state budget, as well as the relatively complex methodology for its calculation. The main purpose of this article is to study the basics of the accounting process of the enterprise for value-added tax. The main unsolved problem of scientists is the lack of a unified concept regarding the reform of value-added tax accounting.

Key words: value-added tax, value-added tax accounting, tax credit, tax liability, value-added tax declaration.

References

1. Duhar, T. Ye. (2016). Problema administruvannya podatku na dodanu vartist na suchasnomu etapi [Problem of administration of value-added tax on the modern stage]. *Ekonomika i suspilstvo. Bukhholderskyi oblik, analiz ta audyt. – Economy and Society. Accounting, Analysis and Audit*, Vol. 2, pp. 689-693. [in Ukrainian].
2. Ovcharova, N. V. (2017). Oblikova polityka v chastyni vidobrazhennia PDV: osnovni aspekty [Accounting policy in terms of VAT reflection: basic aspects]. *Infrastruktura rynku. Bukhholderskyi oblik, analiz ta audyt. – Market infrastructure. Accounting, Analysis and Audit*, Vol. 9, pp. 102-107. [in Ukrainian].
3. Podolanchuk, O. A. & Dombrovska, V. V. (2018). Oblik ta zvitnist za podatkom na dodanu vartist [Value-added tax: Accounting and Reporting]. *Efektivna ekonomika: elektron. nauk. fakh. vydan. – Efficient economy: electron. scient. profess. edit*, 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/70.pdf. [in Ukrainian].
4. Podolanchuk, O. A. (2020). Oblikove zabezpechennia rozrakhunkiv z podatku na dodanu vartist [Accounting support of value added tax calculations]. *Efektivna ekonomika: elektron. nauk. fakh. vydan. – Efficient economy: electron. scient. profess. edit*, 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/78.pdf. [in Ukrainian].
5. Khodykina, A. A. & Burkovska, A. V. (2015). Aktualni tendentsii obliku rozrakhunkiv z podatku na dodanu vartist [Current trends accounting of settlements with VAT]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – Global and National Problems of Economics*, Vol. 8, pp. 1196-1199. [in Ukrainian].
6. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. (2010, January 02). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. [in Ukrainian].

7. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy Instruksiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhholderskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii: vid 30.11.1999 r. № 291 [Instruction on application of the Plan of accounts of assets, capital, liabilities and economic operations of enterprises and organizations: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 30.11.1999 № 291]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> [in Ukrainian].
8. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii po zastosuvanniu rehistriv bukhholderskoho obliku: vid 29.12.2000 r. № 356 [On approval of methodological recommendations for the use of accounting registers: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 29.12.2000 № 356]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00> [in Ukrainian].
9. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhholderskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti»: vid 07.02.2013 r. № 73 [On approval of the National Accounting Regulation (Standard) 1 “General Requirements for Financial Statements”: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 07.02.2013 № 73]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> [in Ukrainian].
10. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv Ministerstva finansiv Ukrainy: vid 01.03.2021 r. № 131 [On amendments to certain normative legal acts of the Ministry of Finance of Ukraine: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 01.03.2021 № 131]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-21> [in Ukrainian].

УДК 336.46

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243703

С. М. Ракевич,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65044, Україна,
e-mail: lanarakevich@gmail.com

А. В. Церковна,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65044, Україна,
e-mail: tsercovna@onu.edu.ua

Н. В. Орлова,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65044, Україна,
e-mail: nataliaorlova757@gmail.com

СУЧАСНІ УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ М. ОДЕСА

Метою дослідження, проведеного у статті, є розгляд сучасних тенденцій функціонування та розвитку будівельних компаній міста Одеси. Проаналізовано групи забудовників на цьому ринку, напрями їх спеціалізації. Основна увага приділяється конкурентним перевагам лідерів галузі. Виділено такі чинники, як рівень витрат, закупівельні ціни на будматеріали, товарний кредит, якість будівництва, наявність системи стратегічного планування, можливість доступу до найбільш ліквідних ділянок забудови, високі рекламні витрати, імідж компанії серед споживачів. Високий рівень залежності будівельних підприємств від факторів зовнішнього середовища вимагає особливої уваги до ризиків, пов'язаних зі змінами у зовнішньому середовищі бізнесу, які здатні істотно вплинути на зміну структури будівельної галузі в довгостроковому періоді.

Ключові слова: будівельний ринок, якість будівельних послуг, фактори конкурентоспроможності, інтенсивність конкуренції.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Особлива роль будівельної галузі в економічній структурі національних

економік пов'язана з тим, що саме тут вирішуються завдання структурної перебудови матеріальної бази всього виробничого потенціалу країни і розвитку невиробничої сфери. Ефективність функціонування будівельної сфери в значній мірі визначає конкурентні переваги економіки.

Одночасно будівництво є ємним компонентом ринку праці – близько 7% всього зайнятого населення світової економіки зосереджено саме в будівельній галузі. Зростання інвестицій в дану сферу володіє масштабним мультиплікативним ефектом і забезпечує зайнятість додатково в п'яти-семи суміжних сферах господарювання.

Наданому етапі особливої актуальності проблемам ефективного функціонування будівельної галузі надає набуття чинності Угоди про асоціацію України з ЄС. Угода регламентує широке коло питань, як фінансових, так нормативних щодо будівництва. Впровадження цих нормативів націлене на якісно новий рівень галузі. Така адаптація до європейських стандартів повинна забезпечити вихід української будівельної галузі на європейські ринки і, безумовно, вплине на технологічний розвиток цієї сфери. Облік і пристосування до нових ринкових реалій в умовах інтеграційних процесів для вітчизняних будівельних підприємств є вимогою часу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань сучасного стану та тенденцій розвитку будівельного комплексу України присвячено праці таких вітчизняних дослідників, як Бібік Н. В., Загородна О. М., Камбур О. Л., Любушин Н. П., Новак О. В., Процак К. В., Сорокіна Л. В., Соха І. Ю., Щербініна С. А. Регіональні аспекти діяльності будівельних підприємств знайшли відображення в роботах Пинди Ю. В., Петрищенко Н. А. та інших.

Недостатньо розглянутими, на наш погляд, є питання, пов'язані з проблемами будівельних підприємств на сучасному етапі, серйозними змінами в конкурентному середовищі, виявленням основних факторів, що можуть викликати зміни в довгостроковому періоді та засоби адаптації до цих змін.

Постановка завдання. Мета роботи полягає в тому, щоб на основі вивчення існуючого стану будівельного ринку і дослідження тенденцій його розвитку під впливом об'єктивних економічних процесів в умовах посилення міжнародних інтеграційних зв'язків, показати адекватні цьому процесу напрями розвитку цієї галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бурхливе зростання будівельного ринку в великих містах України було викликане тим фактором, що, з одного боку, ринок житла став сектором вкладення інвестиційного капіталу, і з іншого боку, став інструментом збереження доходів фізичних і юридичних осіб.

Ринок будівельної індустрії характеризується відносно низькими вхідними бар'єрами як в цілому по Україні, так і в м. Одесі. Для компаній-новачків існує ряд вхідних бар'єрів, таких, як економія, що зумовлена зростанням масштабу діяльності, вимоги до основного капіталу і лояльне ставлення клієнтів до торгових марок. Високі бар'єри перешкоджають входженню в галузь; низькі – призводять до формування висококонкурентного середовища.

Всього в будівельній галузі м. Одеси діє 59 зареєстрованих підприємств, що займаються виконанням великомасштабних будівельних робіт. При вивченні будівельного ринку м. Одеси вдалося виділити наступні групи забудовників:

1. Великі будівельні компанії, які здійснюють повний комплекс робіт з проектування, будівництва, і обробці приміщень, а також монтаж всіх комунікаційних систем. Такі фірми можуть виступати як в якості генерального підрядника, так і в якості власника будівельних об'єктів і займаються їх реалізацією. Як правило, вони спеціалізуються на будівництві багатопверхових житлових комплексів, гіпермаркетів, об'єктів соціального призначення. Перерахуємо найбільші з них, що діють на території м. Одеси: БК «Будова», KADORR GROUP, ТОВ «Ханбер», ТОВ «ЕЛІТ-БУД», ТОВ «ГЕФЕСТ», ТОВ «РУНІКОМ СТРОЙІНВЕСТ», ТОВ «ДАНЛІН», БМУ-11 «ОДІСЕЙ», KONA, ТОВ «ЗАРС», ODECOM DEVELOPMENT та інші.

2. Будівельні компанії, які здійснюють повний комплекс з проектування і будівництва великих об'єктів, але виступаючи тільки в якості підрядника або субпідрядника (ВБМО «ОДЕСАБУД», ТОВ «ГРУПА КОМПАНІЙ «ГЛАВСТРОЙ», ТОВ «СТІКОН», ТОВ «ЧОРНОМОРГІДРОБУД», ТОВ «ТЕХНОБУД», ТОВ «ВЕСТ БІЛДІНГ УКРАЇНА» та інші).

3. Будівельні підприємства, які здійснюють загальнобудівельні роботи, реконструкцію, ремонт і обробку. В основному такі фірми спеціалізуються на будівництві порівняно невеликих об'єктів, котеджів, магазинів, реконструкції старих будівель (ПП «МОНОЛІТ», ТОВ «БМУ-1», ТОВ «БМУ-25», ТОВ «СІРІУС-С», ТОВ «ПРОФЕСІОНАЛ» та інші).

4. Строго диференційовані фірми, що спеціалізуються на певних видах будівельних робіт. Це проектні фірми, підприємства, що спеціалізуються на будівництві басейнів, саун, проектуванні пожежних систем, сантехнічних систем, систем кондиціонування та інших систем, монтажу ліфтів, систем опалення і так далі (ТОВ «ЮЖСПЕЦМОНТАЖ», ТОВ «ІВІК ПІВДЕНЬ», ПРАТ «УКРГАЗБУД» та інші).

5. Самостійні будівельні бригади, які, як правило, діють неофіційно і виконують найрізноманітніші роботи – кладка каменю, монтаж гіпсокартонних перегородок і стель, штукатурка тощо. Дану категорію суб'єктів будівельного ринку ми розглядаємо через ту причину, що в сукупності вони складають досить помітну частину ринку, а також виконують роботи як субпідрядники.

Більшість будівельних компаній при ціноутворенні використовують метод орієнтації на ринковий рівень цін. Даний метод складання ціни на один квадратний метр нерухомості передбачає пошук резервів збільшення прибутку за рахунок зниження витрат виробництва. Отже, підприємство, що має доступ до більш дешевих джерел будматеріалів, виділяється на фоні конкурентів перед іншими виробниками. Як приклад можна привести одного з лідерів українського будівельного ринку – корпорацію «Альтіс-холдинг», що діє, в основному, на території м. Києва, і, частково, на території м. Одеси. До складу даної компанії

входять сімнадцять підприємств, що охоплюють широкий спектр діяльності: генеральний підряд, робоче проектування, будівництво будівель і споруд промислового та соціального призначення, влаштування доріг і зовнішніх комунікацій, виробництво алюмінієвих, металопластикових конструкцій, фасадних і покрівельних систем, виготовлення склопакетів і безпечного скла, міжнародні транспортні перевезення.

Дана компанія є потужним холдінгом, кожне з підприємств якого створює умови для зниження будівельних витрат за рахунок власного виробництва певних комплектуючих та виконання робіт.

За рахунок розвитку зв'язної диверсифікованої структури, корпорація «Альтіс-Холдінг» забезпечує собі можливість зниження витрат за допомогою власних виробництв. Також зниження витрат проводиться за рахунок довгострокового партнерства ТОВ «Альтіс-Постач» з великими виробниками будівельних матеріалів: SFS (Швейцарія), DRYVIT (США), Kropopol (Польща), RANNILA (Фінляндія), Onduline (Франція), KNAUF (Україна), AUSTROTERM (Австрія), Velux (Данія), ROCKWOOL (Польща), Kateral (Фінляндія). Крім того, компанія виконує функції дистриб'ютора будівельних матеріалів зазначених фірм на території України, за рахунок чого отримує додатковий дохід.

На території м. Одеси діє підрозділ даної корпорації ТОВ «ПІВДЕНЬБУДСТАНДАРТ», яка здійснює житлове будівництво будинків так званого «економ-класу».

Покупці квадратних метрів житла (або офісних приміщень) прагнуть до зменшення ціни покупки за рахунок поетапних виплат грошових внесків ще на етапі будівництва. Це дозволяє їм випередити зростання цін на нерухомість, а для будівельних компаній економить власні вкладення, а також дозволяє заощадити на залученні банківських коштів під відсотки. Здатність клієнтів впливати на пропозицію обмежена за ціною, але не обмежується за якістю. У випадку з ціною, спостерігається її сильна залежність від вартості ділянки під забудову і вартості геодезичних робіт. Всі інші складові собівартості у різних компаній істотно не

відрізняються. У випадку з якістю будівель, споживач стимулює будівельні компанії шукати нові способи залучення споживчого інтересу. Так, житло неелітного типу раніше пропонувалося у вигляді квартири з голими стінами, відсутністю покриття підлоги і тимчасовими залізними вхідними дверима. Останнім часом все частіше зустрічається пропозиція квартир з встановленими броньованими вхідними дверима, з шпалерами і підлогою, що забезпечує їх рекламний слоган за типом «заходь і живи». Таким чином, простежується вплив споживчих переваг на діяльність будівельних підприємств.

Конкуренція залежить від того, якою мірою продукція однієї галузі може бути замінена альтернативною продукцією. В даному випадку альтернативою купівлі житла в новобудові є купівля старого житлового фонду. Тим не менше, попит на первинну нерухомість переважає, внаслідок будівництва міні-квартир, іноді площею близько 24 кв. м. Це дає можливість купівлі житла за порівняно невеликі суми, в порівнянні навіть із вторинним фондом. Крім того, бурхливе зростання забудови в місті привело, в принципі, до зниження і стабілізації цін на негабаритне житло. Пропозиція, на даний момент, перевищує платоспроможний попит.

Ринок елітного житла утримує ціни на високому рівні без істотних коливань, а іноді ціни навіть вище, ніж в середньому по ринку елітного житла за останні 6 років.

Інтенсивність конкуренції на ринку первинної нерухомості м Одеси досить висока. Конкуренція лежить в сфері доступу до найбільш вдалих ділянок для будівництва в межах міста, а також в сфері залучення споживача до покупки споруджуваного або готового житла.

У будівельній галузі в якості факторів, що можуть викликати довгострокові зміни, можуть бути:

1) Зміна в складі споживачів. Наприклад, значну частку попиту на первинну нерухомість в Одесі складають іноземні громадяни, емігранти і компанії, що мають філії та представництва в Одесі. На склад споживачів в даній сфері впливають також демографічні зміни, пов'язані з народжуваністю, зміною законодавства

про громадянство, міграційними процесами. Крім того, на попит можуть впливати умови надання кредиту під покупку нерухомості.

2) Впровадження нових типів нерухомості. Наприклад, новим фактором диференціації є сейсмостійкість будівель. Раніше роль цього фактора належала вбудованим гаражам і паркінгам, дворівневим квартирам тощо.

3) Технологічні зміни. Перевага в технології може докорінно змінити обстановку всередині галузі, роблячи можливим будівництво нових і / або кращих об'єктів з меншими витратами, і відкрити нові перспективи для галузі в цілому.

4) Вихід на ринок, або відхід з нього великих фірм. Це може посилити конкуренцію, або послабити, в залежності від ситуації. При цьому вихід з ринку великих фірм може бути пов'язаний з вичерпанням обсягу ринку, і, в будь-якому випадку, ситуація для решти на ринку фірм може змінитися не в кращу сторону.

5) Зміна структури витрат і продуктивності. Дана ситуація може бути пов'язана зі зміною цін на будівельні матеріали, енергоносії тощо Крім того, на ринок може вплинути зміна технологій. Так, наприклад, ряд компаній вже використовують технології швидкого будівництва, завдяки яким суттєво скорочуються терміни будівництва.

6) Перехід споживчих переваг від диференційованого будівництва до стандартного.

7) Вплив змін в законодавстві і в політиці уряду.

До основних факторів конкуренції в сфері будівництва житлових багатоповерхових будинків в Одесі відносяться наступні:

- Низькі витрати виробництва. Даний фактор деякі компанії задіють завдяки наявності власного виробництва будівельних матеріалів. Це є своєрідною страховкою від зміни цін постачальниками ресурсів. Робоча сила, всупереч розхожій думці, не є фактором економії витрат у будівельній галузі. З цим фактором спостерігається гостра проблема, яка полягає в необхідності закріплення кадрів за конкретним

підприємством. У галузі спостерігається висока плинність кадрів серед рядового персоналу.

- Низькі закупівельні ціни на будматеріали, товарний кредит. Залучення даного чинника можливо за рахунок укладання довгострокових договорів з підприємствами-постачальниками.
- Висока якість будівництва. З приводу даного чинника необхідно зауважити, що в рекламі про високу якість споруди прямо заявляють тільки виробники так званого елітного житла. В цьому випадку вказуються також особливі характеристики будівлі, наприклад, сейсмостійкість, вбудована інфраструктура за принципом «місто в місті», вид на море. Акцентування особливостей новобудови є фактором диференціації. Для житла неелітного типу вказуються дещо інші характеристики: повна готовність до заселення, включаючи обклеювання шпалерами, зручна транспортна розв'язка, порівняно більш низька ціна, вбудований паркінг, міні-квартири тощо.
- Репутація фірми в середовищі споживачів. Деякі будівельні компанії в рекламних цілях і для створення і підтримки власної сприятливої репутації встановлюють на готові об'єкти та на ті, що будуються, яскраві вивіски зі своєю назвою. Цей фактор найактивніше застосовують компанії «Будова» і Kadorg Group. Даний спосіб є не тільки прямою рекламою, але і побічно вказує на те, що будівельне підприємство не тільки не соромиться зізнатися, які будинки були ним побудовані, але і пишається своїми будинками, сміливо підписуючись під власною якістю будівництва.
- Наявність системи стратегічного планування. У силу сформованих особливостей вітчизняного ринку землі, стратегічне планування для підприємств будівельної індустрії ускладнене. Дуже висока конкуренція за обмежений природний ресурс-земельні ділянки під забудову в престижних районах міста. До однієї з особливостей будівельного бізнесу відноситься той факт, що собівартість будинків в різних ра-

йонах міста може особливо не відрізнятися, але в районах з високим попитом на житло можливе отримання надприбутку. З цієї причини всі будівельні компанії мають явний намір до подальшої забудови, але у деяких це впирається в проблеми з придбанням ділянок під забудову, тому що планування, що застосовується, не можна назвати стратегічним. Крім того, дана інформація відноситься до розряду комерційної таємниці, тому, як фактор, що впливає на безперервність і збереження рентабельності діяльності, стратегічне планування виділити можна, але простежити його в дії в даному випадку не є можливим.

- Реклама споруджуваних та готових об'єктів. Крім вищевказаного способу реклами безпосередньо на споруджуваних або готових об'єктах, будівельні компанії активно використовують рекламу в ЗМІ.
- Наявність фінансових коштів для купівлі кращих ділянок для будівництва (в найбільш затребуваних районах міста). Даній фактор дозволяє брати участь в аукціонах, який проводить муніципальне управління землекористування, а також перекуповувати цікаві майданчики під забудову у інших підприємств.

Але, аналіз поточного стану та перспектив розвитку будівельного ринку України вимагає врахування деяких факторів. Будучи драйвером економіки, ринок будівельних послуг вкрай чутливий до чинників зовнішнього середовища. Період 2020-2021 рр. супроводжувався цілим рядом подій, які не могли не відбитися на стані галузі. Тому показники останніх півтора років не можна розглядати як об'єктивну динаміку, визначальну довгострокову тенденцію галузевого розвитку.

Головними негативними факторами цього періоду стала пандемія коронавірусу, посилена в Україні реформою держархбудконтролю та нагляду (ДАБІ), що стартувала майже одночасно з жорстким карантинном у березні 2020 року. Скорочення національного валового продукту, падіння доходів населення та одночасне ускладнення дозвільних процедур у будівництві призвели до того,

що обсяги житлового будівництва знизилися в 2020 році на 18,5% до 28,4 млрд грн.. Для порівняння, у 2019 році було зростання на 4,8%. Натомість інженерні споруди показали зростання: плюс 3,9% (у 2019 р. – плюс 26,6%). Такий результат вдалось отримати завдяки програмі «Велике Будівництво».

Сильніше за все коронакриза вплинула на сектор комерційного будівництва, бо торгові і торгово-розважальні центри не працювали певний час, торгівля перейшла в форму інтернет-торгівлі. Але деякі сегменти будівної галузі показали позитивний результат, наприклад, сегмент складської нерухомості. Завдяки розвитку інтернет-торгівлі складські комплекси активно розвиваються і формують інвестиційний попит.

Позитивної зміни ситуації 2021 рік поки не приніс. За даними Державної служби статистики України індекси будівельної продукції по відношенню до відповідного місяця попереднього року склали від 87,1% в січні до 112,9% в квітні 2021 року. Однак наростаючим підсумком вийти на рівень попереднього року поки не вдалося. Індекс будівельної продукції за січень-квітень 2021 р. склав лише 94,7%. Обсяг виробленої будівельної продукції (виконаних будівельних робіт) підприємствами України в січні-квітні 2021р. становив 39,8 млрд. грн. Нове будівництво склало 42,7% від загального обсягу виробленої будівельної продукції, ремонт (капітальний та поточний) – 29,1%, реконструкція та технічне переобладнання – 28,2%. Темпи зростання в 2021 році поки демонструє тільки житлове будівництво з індексним показником 110,8% [1].

За прогнозами експертів ринку, ціни на житлову нерухомість будуть зростати. Так, за прогнозами, зростання цін на житлову нерухомість в середньому по країні складе 15% [2]. Зростання цін викликане підвищенням заробітної плати будівельників, детінізація будівельного ринку, підвищення цін на будівельні матеріали, у тому числі за рахунок зростання морських фрахтів, зменшення кількості об'єктів будівництва, що знаходяться на стадії готовності – 70-90%, зменшення кількості земельних ділянок в межах міст, які можуть бути віддані під будівництво.

Висновки та пропозиції. Таким чином, нами окреслено основні чинники інтересу до житлового будівництву в м. Одесі, а також показані базові ринкові умови, в яких функціонують будівельні компанії м. Одеси.

Ми можемо зробити висновки, що завдяки вигідному географічному положенню м. Одеси, та підтримці міської влади, будівельні компанії мають, в цілому, невеликий ступінь ризику, що дозволяє їм будувати та реалізовувати нерухомість навіть у кризові часи. Одеський будівельний бізнес багатогранний і динамічний. Так, в Одесі та суміжних територіях Овідіопольського і Лиманського районів з 2010 року було здано в експлуатацію 6,6 млн. кв. м. житла. З них 71% – це багатоквартирні будинки в Одесі, Лиманці, Авангарді, Крижанівці, Фонтанці, Лісках, селищі Таїрова. Введено в дію в цілому 88 тисяч квартир або 20% всього житлового фонду «Великої Одеси». У найближчі 4 роки (2021-2024 рр.) забудовники планують здати в експлуатацію ще 77 тисяч квартир [3]. Одна з найбільших проблем сучасних одеських новобудов – це відсутність або нерозвиненість інфраструктури: при будівництві житлового фонду забудовники ігнорують створення соціальної інфраструктури: дитячих садочків, шкіл, лікарень. Всі ці проблеми потребують подальшого розгляду.

Список використаної літератури

1. Державна служба статистики України: статистична інформація: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 21.12.2020).
2. Колесниченко А. Цены на жилье стремительно летят вверх: что происходит на рынке недвижимости. Экономическая правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2021/06/3/674574/> (дата звернення: 21.12.2020).
3. Миллиарды в бетон: итоги одесского строительного бума с 2010 года в лицах и фактах. Монитор Одесса: веб-сайт. URL: <https://monitor-odessa.com/gradostroitelstvo/milliardy-v-beton-itogi-odesskogo-stroitel'nogo-buma-s-2010-goda-v-licah-i-faktah/> (дата звернення: 21.12.2020).

Стаття надійшла 03.01.2021 р.

С. Н. Ракевич,

кандидат экономических наук,
доцент кафедры менеджмента и инноваций
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65044, Украина
e-mail: lanarakevich@gmail.com

А. В. Церковна,

кандидат экономических наук,
доцент кафедры менеджмента и инноваций
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65044, Украина
e-mail: tsercovna@onu.edu.ua

Н. В. Орлова,

кандидат экономических наук,
доцент кафедры менеджмента и инноваций
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65044, Украина
e-mail: nataliaorlova757@gmail.com

СОВРЕМЕННЫЕ УСЛОВИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СТРОИТЕЛЬНЫХ КОМПАНИЙ Г. ОДЕССЫ

Целью исследования, проведенного в статье, является рассмотрение современных тенденций функционирования и развития строительных компаний города Одессы. Проанализированы группы застройщиков на этом рынке, направления их специализации. Основное внимание уделяется конкурентным преимуществам лидеров отрасли. Выделены такие факторы, как уровень затрат, закупочные цены на стройматериалы, товарный кредит, качество строительства, наличие системы стратегического планирования, возможность доступа к наиболее ликвидным участкам застройки, высокие рекламные расходы, имидж компаний среди потребителей. Высокий уровень зависимости строительных предприятий от факторов внешней среды требует особого внимания к рискам, связанным с изменениями во внешней среде бизнеса, которые способны существенно повлиять на изменение структуры строительной отрасли в долгосрочном периоде.

Ключевые слова: строительный рынок, качество строительных услуг, факторы конкурентоспособности, интенсивность конкуренции.

S. M. Rakevich,

PhD in Economics, Associate Professor of
Management and Innovations Department
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine
e-mail: lanarakevich@gmail.com

A. V. Tsercovna,

PhD in Economics, Associate Professor of
Management and Innovations Department
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine
e-mail: tsercovna@onu.edu.ua

N. V. Orlova,

PhD in Economics, Associate Professor of
Management and Innovations Department
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine,
e-mail: nataliaorlova757@gmail.com

MODERN CONDITIONS OF FUNCTIONING OF CONSTRUCTION COMPANIES OF ODESSA

The purpose of the study conducted in the article is to consider current trends in the operation and development of construction companies in Odessa. Groups of developers in this market, areas of their specialization are analyzed. The main attention is paid to the competitive advantages of industry leaders. Factors such as the level of costs, purchase prices for building materials, credit, quality of construction, the availability of a strategic planning system, access to the most liquid areas of construction, high advertising costs, the company's image among consumers. The high level of dependence of construction companies on environmental factors requires special attention to the risks associated with changes in the external business environment, which can significantly affect the change in the structure of the construction industry in the long run.

Key words: construction market, quality of construction services, factors of competitiveness, intensity of competition.

References

1. Ofitsiyniy veb-sait Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: statystychna informatsiia [State statistics service of Ukraine: statistical information]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [in Ukrainian].
2. Kolesnichenko, A. Tseny na zhile stremitelno letiat vverh: chto proiskhodit na rynke nedvizhimosti [Housing prices are skyrocketing: what is happening in the real estate

market]. *Ekonomicheskaiia pravda. – Economic truth*. Retrieved from: <https://www.altogether.com.ua/rus/publications/2021/06/3/674574/> [in Ukrainian].

3. Ofitsialnyi veb-sait Milliardy v beton: itogi odesskogo stroitel'nogo buma s 2010 goda v licah i faktah [Billions in concrete: the results of the Odessa construction boom since 2010 in persons and facts]. *Monitor Odessa. – Monitor Odessa*. Retrieved from: <https://monitor-odessa.com/gradostroitelstvo/milliardy-v-beton-itogi-odesskogo-stroitel'nogo-buma-s-2010-goda-v-licah-i-faktah/> [in Russian].

УДК 658.8.03:658.15

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243705

О. П. Горлова

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності
Одеський національний економічний університет,
вул. Преображенська, 8, м. Одеса, 65082, Україна
e-mail: egorlowa@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ДИНАМІКИ ЦІН НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ У ЛАНЦЮГУ ПОСТАВОК

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язків між динамікою цін на продукцію, що спостерігається в рамках ланцюга поставок, та фінансовою стійкістю фокусного підприємства. Активні зміни у зовнішньому середовищі стимулюють систему управління кожного підприємства до пошуку нових важелів утримання та розвитку бізнесу. В умовах мінливості параметрів багатовимірного середовища важливого значення для кожного підприємства набуває завдання забезпечення фінансової стійкості. Фінансова стійкість безпосередньо залежить від прибутку та прибутковості діяльності підприємства, що дає підстави для пошуку взаємозв'язку між показниками фінансової стійкості підприємства та цінами на його ресурси та готову (кінцеву) продукцію, як чинників, що впливають на прибуток.

В ході аналізу проводилось співставлення динаміки різних цін продукції підприємств в рамках ланцюга поставок, з динамікою прибутковості фокусних підприємств, а також з динамікою показників фінансової стійкості фокусних підприємств. В результаті аналізу виявлені ознаки різного характеру реагування окремих параметрів фінансової стійкості на динаміку цін в рамках ланцюга поставок. Запропоновані напрями подальших досліджень.

Ключові слова: ціна, динаміка цін, прибутковість, фінансова стійкість, підприємство, ланцюг поставок, олія соняшникова.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблеми формування цінових стратегій і забезпечення фінансової стійкості підприємства є дуже актуальними для бізнесу, що постійно працює у конкурентному середовищі. Ці проблеми активно обговорюються науковою та бізнес-спільнотою. Прискорення темпів зростання складності мезо- та макросередовища функціонування підприємств різних видів економічної діяльності вимагає від науки та практики управління системного підходу, пошу-

ку усіх можливих взаємозв'язків між різними аспектами діяльності підприємства. На даний момент дослідження проблем ціноутворення та забезпечення фінансової стійкості здійснюється, як два окремих напрямки. Їх інтеграція й вивчення взаємозв'язків у широких рамках ланцюгів поставок відкриває нові можливості пошуку резервів підвищення потенціалу підприємств та укріплення життєздатності й забезпечення сталості бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ціноутворення присвячено багато досліджень, де розглядаються особливості формування цінової політики, стратегії і тактики підприємств різних видів діяльності.

Загальні принципи, методи, прийоми визначення ринкових цін досліджено такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як: Г. Ассель, К. Ю. Герасимчук, Д. Дей, П. Дойл, В. Л Корнієв, Ю. Т. Тормоса, Л. О. Шкварчук та ін. Разом із тим, особливості формування цін на продукцію у ланцюгу постачань досі залишаються слабо дослідженою проблематикою. Дуже слабо розроблено питання впливу результатів ціноутворення в рамках певних ланцюгів постачань на фінансову стійкість підприємств, як елементів економічних систем більш високого порядку. Цей напрям дослідження виглядає особливо актуальним на тлі підвищення зацікавленості питаннями економічної безпеки з боку бізнесу.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретико-методичних підходів до визначення впливу динаміки цін на фінансову стійкість підприємств в рамках певного ланцюга поставок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова стійкість має різні дефініції, що зустрічаються у різних джерелах [1; 2; 3]. Однак у всіх її трактуваннях можна визначити спільні характеристики. Таким чином, фінансова стійкість підприємства є складним, багатоаспектним поняттям, яке визначається (1) як здатність системи ефективно функціонувати, стабільно розвиватись, зберігати конкурентоспроможність, відновлювати рівновагу під впливом внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників; (2) як певний економічний стан підприємства (системи), що є результатом його ефективної та результативної фінансової, операційної та інвестиційно-інноваційної діяльності.

Фінансова стійкість підприємства формується під впливом різноманітних чинників. Досить повна класифікація цих чинників розроблена у дослідженнях [4; 5]. Однак, у структурованому ієрархічному вигляді представлена класифікація тільки зовнішніх чинників, які формують фінансову стійкість підприємства [4]. При цьому, внутрішні чинники також мають свою ієрархію. Так, до чинників другого порядку відносять прибуток, що впливає на фінансову стійкість через структуру капіталу [6]. Оскільки ціни впливають на прибуток від реалізованої продукції, який у свою чергу впливає на чистий прибуток підприємства, то ціни можна вважати чинником певного порядку відносно фінансової стійкості підприємства. На прибуток від реалізації продукції впливає, з одного боку, рівень цін на продукцію підприємства, як чинник формування доходу, та, з іншого боку, ціни на ресурси, як чинники формування витрат підприємства. Таким чином, ціни слід вважати чинником п'ятого порядку по відношенню до фінансової стійкості підприємства. На підставі цього можна припустити, що ціни впливають на фінансову стійкість підприємства.

Систематизація чинників, які формують фінансову стійкість підприємства, є основою для її оцінки та аналізу. Серед науковців немає єдиної спільної позиції щодо показників фінансової стійкості підприємства. Досить часто оцінка фінансової стійкості обмежується показниками платоспроможності підприємства, оскільки такий підхід регламентовано на державному рівні [7], де до складу показників фінансової стійкості віднесено коефіцієнти автономії, фінансового ризику, забезпеченості власними оборотними коштами та маневреності власного капіталу. Інший документ [8] пропонує розширений склад показників фінансової стійкості підприємства, до якого входять значно більше показників структури капіталу, показники ефективності використання ресурсів підприємства (продуктивність праці, фондівіддача, показники оборотності оборотних коштів), а також показники ділової активності (коефіцієнти оборотності активів, власного та позикового капіталу). Деякі автори концентрують увагу переважно на показниках структури капіталу, як найбільш важливі групі індикаторів фінансової стійкості підприємства,

які водночас грають важливу роль орієнтирів для забезпечення фінансової безпеки підприємства [6]. Деякі дослідники вважають, що набір показників фінансової стійкості має включати, разом із регламентованими [7; 8], також показники ліквідності [9], або показники прибутковості (рентабельності) [3; 6; 10]. Окремо слід відзначити авторські методики розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості підприємства [11; 12; 13].

В даному дослідженні відповідно до встановленої вище ієрархії чинників, що формують фінансову стійкість підприємства, спочатку вивчається вплив цін на прибутковість підприємств, і наступним кроком, досліджується відповідність динаміки показників фінансової стійкості підприємства динаміці цін, характерної для певного ланцюга поставок.

Дане дослідження сфокусовано на ланцюгах поставок з виготовлення та реалізації соняшникової олії. Цей вид економічної діяльності постійно знаходиться у центрі уваги вітчизняних науковців, оскільки частка України у світовому виробництві соняшникової олії складає близько 34%, а у світовому експорті – більш 55%. Тобто, кожна друга тонна соняшникової олії, реалізована на світовому ринку, має українське походження. Олійнодобувні підприємства входять до топ-5 найбільших платників України. Галузь постійно активно розвивається (рис. 1).

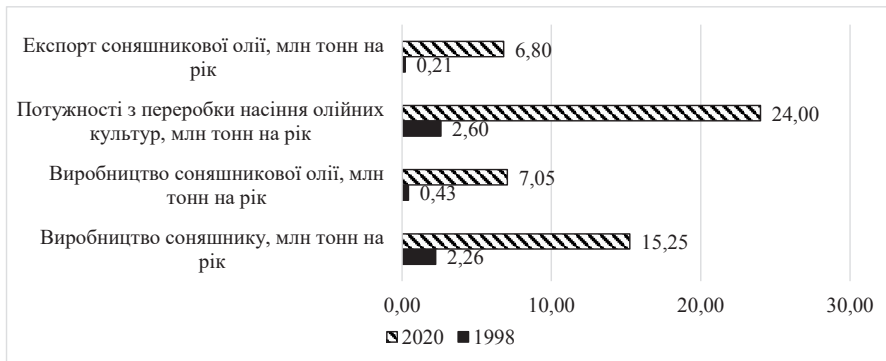

Рис. 1. Показники, що характеризують розвиток олійно-жирового виробництва в Україні за період 1998-2020 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [14].

У даному дослідженні використано укрупнений підхід до структури ланцюга. Було виділено наступні ланки ланцюга на внутрішньому ринку України: 1) виробник сільськогосподарської продукції (насіння соняшника), 2) виробник олії, 3) торгові посередники, 4) кінцевий споживач. Однак, в ході формування бази даних, ланку торгових посередників було вилучено, оскільки статистична інформація щодо реалізації харчових продуктів не дозволяє виокремити дані щодо соняшникового насіння або соняшnikової олії (табл. 1).

Таблиця 1

Торгівля соняшниковим насінням та соняшnikовою олією, як елементи групи у класифікації КВЕД

Код виду діяльності за КВЕД ДК 009:2010	Назва класифікаційної групи, що включає торгівлю соняшниковим насінням та соняшnikовою олією	Підгрупа, що включає соняшnikове насіння або соняшnikову олію
46.21	Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин	Оптова торгівля плодами олійних культур
46.33	Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами	Оптова торгівля харчовими оліями
46.39	Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	Поділу на підгрупи немає
47.11	Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	Поділу на підгрупи немає. Широкий асортимент товарів, в якому переважають продукти харчування.

продовження Таблиці 1

47.19	Інші види роздрібно́ї торгівлі в неспеціалізованих магазинах	Поділу на підгрупи немає. Широкий асортимент товарів без переваги продуктів харчування.
47.81	Роздрібна торгівля з лотків і на ринках харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами	Поділу на підгрупи немає
47.29	Роздрібна торгівля іншими продуктами харчування в спеціалізованих магазинах	Інші продукти харчування, що не віднесені до інших угруповань

Джерело: складено автором за [15, 16].

Показники динаміки цін на продукцію першої ланки ланцюга поставок з виготовлення соняшникової олії представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Показники вартості насіння соняшнику та їх динаміка за період 2010-2020 рр.

Роки	Середні ціни насіння культур олійних, грн за кг	Середня вартість насіння соняшнику, що експортується, дол. США за 1 кг	Темпи приросту, % до попереднього року	
			Середні ціни насіння культур олійних	Середня вартість насіння соняшнику, що експортується
2010	2,94	0,46	41,05	x
2011	3,31	0,61	12,55	32,63
2012	3,58	0,59	8,21	-3,56
2013	3,09	0,70	-13,85	18,79
2014	4,06	0,59	31,59	-14,92
2015	7,53	0,44	85,38	-26,24

продовження Таблиці 2

2016	8,66	0,38	14,93	-12,35
2017	9,13	0,41	5,50	5,78
2018	9,32	0,48	2,04	18,44
2019	8,32	0,42	-10,70	-12,60
2020	10,85	0,35	30,42	3,88

Джерело: розроблено автором за [16].

Динаміка цін насіння олійних культур визначається переважно динамікою цін насіння соняшника, оскільки його виробництво постійно займає найбільшу частку загального виробництва олійних культур в Україні (рис. 2). Протягом періоду 2010-2020 рр. частка виробництва соняшнику складала близько 70% загального виробництва основних, за винятком 2016 р. та 2020 р., де вона склала 71%.

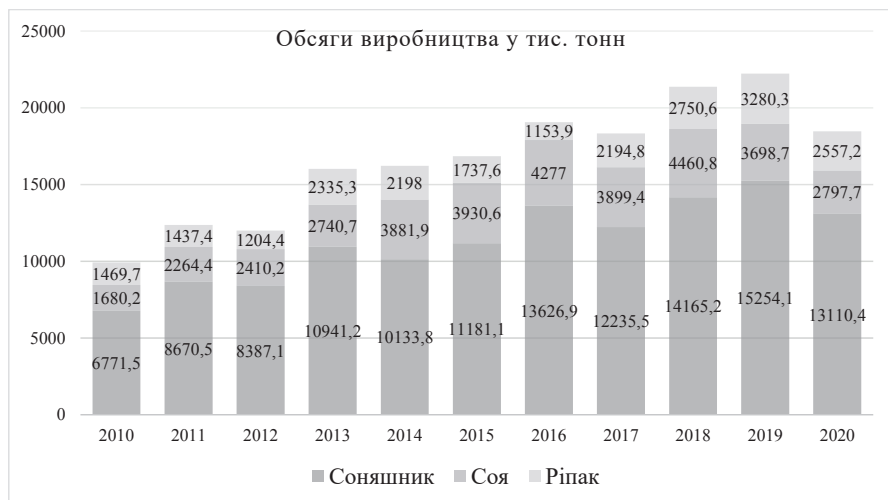

Рис. 2. Обсяги виробництва основних олійних культур в Україні за період 2010-2020 рр., у тис. тонн

Джерело: розроблено автором за даними [16].

На рис. 3 представлено динаміку приросту цін та рентабельності насіння соняшника.

Рис. 3. Темпи приросту середніх цін та рентабельності насіння соняшнику у 2014-2020 рр., % до попереднього року
Джерело: розроблено автором за даними [16].

Дані рис.3 дозволяють зробити висновок, що прибутковість насіння соняшнику у сільськогосподарських підприємств визначається цінами на внутрішньому ринку і не залежить від цін експорту та імпорту.

Інша ситуація спостерігається у виробництві олії (рис. 4).

Рис. 4. Темпи приросту середніх цін насіння соняшнику та рентабельності виробництва олії у 2014-2020 рр., % до попереднього року

Джерело: розроблено автором за даними [16].

Дані рис. 4 дозволяють зробити висновок, що рентабельність виробництва олії досить чуйно реагує на зміни цін експорту та імпорту сировини. Вона також залежить від цін експорту та імпорту своєї продукції (рис. 5).

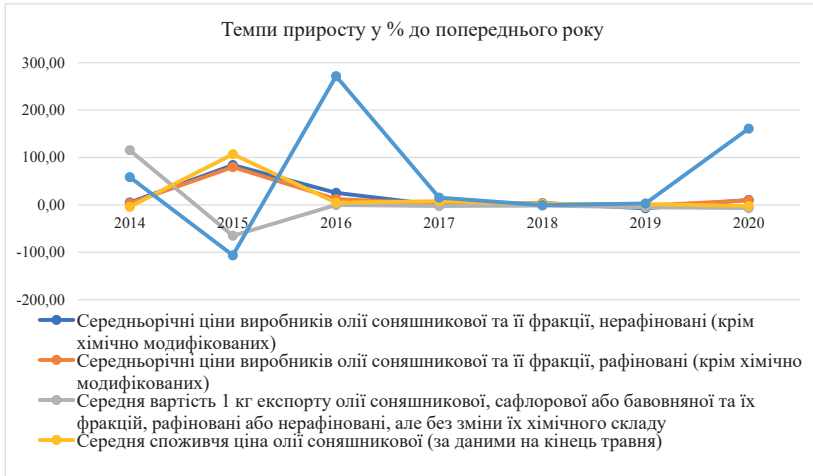

Рис. 5. Темпи приросту середніх цін олії соняшникової та рентабельності виробництва олії у 2014-2020 рр., % до попереднього року

Джерело: розроблено автором за даними [16].

З метою дослідження динаміки показників фінансового стану було обрано одного з найбільших виробників соняшникової олії в Україні – Кернел Холдінг. Управляюча компанія ТОВ «Кернел – Трейд» має філіали в 11 містах України. Кернел Холдінг об'єднує сім олійноекстракційних заводів. Він охоплює всі основні ланки ланцюга поставок у сфері виробництва соняшникової та інших олій. Соняшникова олія займає у виробництві олій в рамках компанії Кернел найбільшу частку.

Аналіз динаміки показників фінансової стійкості компанії Кернел дозволив зробити наступні висновки:

1) динаміка таких показників, як відношення позикового і власного капіталу, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт фінансової залежності, має схожу тенденцію з динамікою цін експорту та імпорту насіння соняшника та соняшникової олії;

2) динаміка коефіцієнту автономії має схожу тенденцію з динамікою цін на олійні культури на внутрішньому ринку, а також з динамікою цін виробників соняшникової олії й споживчих цін олії соняшникової.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження показало, що окремі параметри фінансової стійкості мають різний характер реагування на динамічні зміни ціни у ланцюгу поставок. Це дає можливість говорити про доцільність подальших досліджень впливу цін на фінансову стійкість підприємств у ланцюгу поставок, переважно виробничих підприємств, які у більшості ланцюгів є фокусними ланками. Крім іншого, подальше вивчення означеної вище проблематики дозволить, на наш погляд, удосконалити методику інтегральної оцінки фінансової стійкості підприємства.

Список використаної літератури

1. Поддєрьогін А. М., Наумова Л. Ю. Фінансова стійкість підприємств в економіці України : монографія. Київ: КНЕУ, 2011.
2. Чепка В. В., Матяш О. К. Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. Економіка і суспільство. 2017. № 12. С. 649-655.
3. П'ятницька Г. Т., Найдюк В. С. Фінансова стійкість як базис для визначення стратегічного вектору інноваційного розвитку підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 4. С. 7-16.
4. Оспіщев В. І., Нагорна І. В. Класифікація чинників впливу на фінансову стійкість підприємств. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2009. № 2. С. 218-223.
5. Тридід О.М., Орехова К.В. Багатокритеріальна класифікаційна система факторів динаміки фінансової стійкості підприємства. Харків: ХНЕУ, 2005. 36 с. (Препринт. Харківський національний економічний університет).
6. Юрій Е. О., Бербека Л. А. Місце дослідження структури капіталу в оцінці фінансової стійкості підприємства. Причорноморські економічні студії. 2017. № 22. С. 146-149.
7. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації : затв. наказом М-ва фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01.2001 № 49/121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01#Text> (дата звернення: 12.01.2021).
8. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : затв. наказом М-ва економіки України від 19.01.2006 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text> (дата звернення: 14.01.2021).

9. Дебунов Л. М. Моделювання фінансової стійкості підприємств за допомогою штучних нейронних мереж. Економіка і прогнозування. 2019. № 3. С. 101-123.
10. Тульчинська С. О., Кириченко С. О., Аларіки С. Н. Фінансова стійкість як складова економічної ефективності підприємства. Ефективна економіка. 2018. № 4, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6215> (дата звернення: 12.02.2021).
11. Абрамова І. М. Управління запасом фінансової стійкості підприємства. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. № 2. С. 30-36.
12. Беялов Т. Е., Калашніков В. В. Управління фінансовою стійкістю підприємства. Формування ринкових відносин в Україні. 2018. № 1 (200). С. 87-93.
13. Головка О.Г., Тараскіна А.С. Удосконалення оцінки та прогнозування фінансової стійкості підприємства в сучасних умовах господарювання. Вісник ЖДТУ. 2012. № 1(59). С. 254-257.
14. Олійно-жирова галузь України за 30 років незалежності. Асоціація «Укроїлпром»: веб-сайт. URL: <https://ukroilprom.org.ua/news/oliyno-zhyrova-galuz-ukraynu-za-30-rokiv-nezalezhnosti-268/> (дата звернення: 23.03.2021).
15. Класифікація видів економічної діяльності. *EuroVector* юридична компанія : веб-сайт. URL: <https://evrovektor.com/kved/2010/81/Rozdribna-torgivlja-krim-torgivli-avtotransportnimi-zasobami-ta-motociklami> (дата звернення: 20.02.2021).
16. Рентабельність операційної діяльності підприємств. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2021).

Стаття надійшла 25.03.2021 р.

Е. П. Горлова,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
і організації підприємницької діяльності,
Одеський національний економічний університет,
ул. Преображенская, 8, г. Одесса, 65082, Україна
e-mail: egorlowa@gmail.com

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДИНАМИКИ ЦЕН НА ФИНАНСОВУЮ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ В ЦЕПИ ПОСТАВОК

Статья посвящена исследованию взаимосвязей между динамикой цен продукции, которая наблюдается в рамках цепи поставок, и финансовой устойчивостью фокусного предприятия. Активные изменения во внешней среде стимулируют систему управления каждого предприятия к поиску новых рычагов удержания и

развития бизнеса. В условиях изменчивости параметров многомерной среды важное значение для каждого предприятия приобретает задача обеспечения финансовой устойчивости. Финансовая устойчивость напрямую зависит от прибыли и прибыльности деятельности предприятия, что дает основания для поиска взаимосвязи между показателями финансовой устойчивости предприятия и ценами на его ресурсы и готовую (конечную) продукцию, как факторов, влияющих на прибыль.

В ходе анализа проводилось сопоставление динамики разных цен продукции предприятий в рамках цепи поставок, с динамикой прибыльности фокусных предприятий, а также динамикой показателей финансовой устойчивости фокусных предприятий. В результате анализа выявлены признаки разного характера реагирования отдельных параметров финансовой устойчивости на динамику цен в рамках цепи поставок. Предложены направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: цена, динамика цен, прибыльность, финансовая устойчивость, предприятие, цепь поставок, подсолнечное масло.

O. P. Gorlova,

PhD, Associate professor of
Department of Economics of Enterprise
and Business Organization,
Odessa National Economic University
Preobrazhenska str., 8, Odesa, 65082, Ukraine
e-mail: egorlowa@gmail.com

FRAMEWORKS OF EVALUATION OF THE INFLUENCE OF PRICES' DYNAMICS ON FINANCIAL SUSTAINABILITY OF ENTERPRISES IN A SUPPLY CHAIN

The article addresses the study of the relationship between the dynamics of product prices and the financial stability of the focal enterprises within a supply chain. Accelerating the changes of the external environment leads to an increasing need of new management instruments to save and develop an enterprise. Ensuring financial sustainability is an important task for each enterprise, particularly in the context of the parameters' variability of the multidimensional environment. Financial sustainability directly depends on the profit and profitability of an enterprise, which gives grounds for finding the relationship between the financial sustainability indicators of an enterprise and inputs and outputs prices, as factors affecting profit.

This study focuses on supply chains for the production and sale of sunflower oil. This type of economic activity is constantly in the spotlight of domestic scientists, as Ukraine's share in world production of sunflower oil is about 34%, and in world exports - more than 55%. An enlarged approach to the structure of the supply chain is used in this study. The following links in the domestic market of Ukraine were identified: producer of agricultural products (sunflower seeds), sunflower oil manufacturer, and final consumer.

The analysis carried out in the study demonstrates that some parameters of the enterprise's financial sustainability show the different types of response to the prices' change that have been witnessed within the supply chain. That is a reason of the desirability of the further researches on the influence of prices' dynamics on financial sustainability of focal enterprises in a supply chain. Besides, the further study of this theme will contribute to improving the methodology of complex measurement of the enterprise's financial sustainability.

Key words: price, prices' dynamics, profitability, financial sustainability, enterprise, supply chain, sunflower oil.

References

1. Poddierohin, A. M. & Naumova, L. Yu. (2011). Finansova stiiikist pidpriemstv v ekonomitsi Ukrainy : monohrafiia [Financial stability of enterprises in the economy of Ukraine: monograph]. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
2. Chepka, V. V. & Matiash, O. K. (2017). Finansova stiiikist pidpriemstva: sutnist ta faktory vplyvu [Financial stability of the enterprise: the essence and factors of influence]. *Ekonomika i suspilstvo. – Economy and society*, 12, pp. 649-655. [in Ukrainian].
3. Piatnytska, H. T. & Naidiuk, V. S. (2018). Finansova stiiikist yak bazys dlia vyznachennia stratehichnoho vektoru innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva [Financial stability as a basis for determining the strategic vector of innovative development of the enterprise]. *Investytsii: praktyka ta dosvid. – Investments: practice and experience*, 4, pp. 7-16. [in Ukrainian].
4. Ospishchev, V. I. & Nahorna, I. V. (2009). Klasyfikatsiia chynnykiv vplyvu na finansovu stiiikist pidpriemstv [Classification of factors influencing the financial stability of enterprises]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh. – Economic strategy and prospects for trade and services*, 2, pp. 218-223. [in Ukrainian].
5. Trydid, O. M. & Orekhova, K. V. (2005). Bahatokryterialna klasyfikatsiina systema faktoriv dynamiky finansovoi stiiikosti pidpriemstva [Multicriteria classification system of factors of dynamics of financial stability of the enterprise]. Kharkiv: KhNEU. [in Ukrainian].
6. Yurii, E. O. & Berbeka, L. A. (2017). Mistse doslidzhennia struktury kapitalu v otsyntsi finansovoi stiiikosti pidpriemstva [The place of research of the capital structure in the assessment of the financial stability of the company]. *Prychornomorski ekonomichni studii. – Black Sea Economic Studies*, 22, pp. 146-149. [in Ukrainian].
7. Nakaz M-va finansiv Ukrainy ta Fondu derzhavnoho maina Ukrainy Polozhennia pro poriadok zdiisnennia analizu finansovoho stanu pidpriemstv, shcho pidliahaiut pryvatyzatsii № 49/121 [Regulations on the procedure for analyzing the financial condition of enterprises subject to privatization: approved. by the order of the Ministry of Finance of Ukraine and the State Property Fund of Ukraine № 49/121]. (*January 26, 2001*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01#Text>. [in Ukrainian].
8. Nakaz M-va ekonomiky Ukrainy № 14 Metodychni rekomendatsii shchodo vyiavlennia oznak neplatospromozhnosti pidpriemstva ta oznak dii z prykhovuvannia

- bankrutstva, fiktyvnoho bankrutstva chy dovedennia do bankrutstva [Methodical recommendations for identifying signs of insolvency of the enterprise and signs of actions to conceal bankruptcy, fictitious bankruptcy or bringing to bankruptcy: order of the Ministry of Economy of Ukraine]. (*January 19, 2006*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text> [in Ukrainian].
9. Debunov, L. M. (2019). Modeliuvannia finansovoi stiikosti pidprijemstv za dopomohoiu shtuchnykh neironnykh merezh [Modeling the financial stability of enterprises using artificial neural networks]. *Ekonomika i prohnozuvannia. – Economics and forecasting*, 3, pp. 101-123. [in Ukrainian].
 10. Tulchynska, S. O., Kyrychenko, S. O. & Alariky, S. N. (2018). Finansova stiikist yak skladova ekonomichnoi efektyvnosti pidprijemstva [Financial stability as a component of economic efficiency of the enterprise]. *Efektyvna ekonomika. – Efficient economy*, 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6215> [in Ukrainian].
 11. Abramova I. M. (2018). Upravlinnia zapasom finansovoi stiikosti pidprijemstva [Stock management of financial stability of the enterprise]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. – Foreign trade: economics, finance, law*, 2, pp. 30-36. [in Ukrainian].
 12. Bielialov, T. E. & Kalashnikov, V. V. (2018). Upravlinnia finansovoiu stiikistiu pidprijemstva [Management of financial stability of the enterprise]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – Formation of market relations in Ukraine*, 1(200), pp. 87-93. [in Ukrainian].
 13. Holovko, O. H. & Taraskina, A. S. (2012). Udoskonalennia otsinky ta prohnozuvannia finansovoi stiikosti pidprijemstva v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [Improving the assessment and forecasting of financial stability of the enterprise in modern business conditions]. *Visnyk ZhDTU. – Bulletin of ZhSTU*, 1 (59), pp. 254-257. [in Ukrainian].
 14. Oliino-zhyrova haluz Ukrainy za 30 rokiv nezalezhnosti. Asotsiatsiia «Ukroliiaprom» : veb-sait [Oil and fat industry of Ukraine for 30 years of independence. Ukroliiaprom Association: website.]. URL: <https://ukroiliprom.org.ua/news/oliyno-zhyrova-galuz-ukrayny-za-30-rokiv-nezalezhnosti-268/> [in Ukrainian].
 15. Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti. EuroVector yurydychna kompaniia : veb-sait [Classification of economic activities. EuroVector law firm: website.]. URL: <https://evrovektor.com/kved/2010/81/Rozdribna-torgivlja-krim-torgivlii-avtotransportnimi-zasobami-ta-motociklami.> [in Ukrainian].
 16. Rentabelnist operatsiinoi diialnosti pidprijemstv. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy : veb-sait [Profitability of operating activities of enterprises. State Statistics Service of Ukraine: website.]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua.> [in Ukrainian].

УДК 338.2

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243707

І. Б. Білах,

здобувач кафедри менеджменту та публічного адміністрування,
Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая
Магнітогорський провулок, 3, м. Київ, 02000
e-mail: bilakh@ukr.net

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІАГНОСТУВАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ МЕХАНІЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ВИДАВНИЧІЙ ГАЛУЗІ

У статті досліджено теоретичні і методологічні засади забезпечення діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі. Досліджені інструменти функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі. Запропоновані етапи реалізації оціночної функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі. Визначені основні характерні риси методичного забезпечення діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі. Обґрунтовані етапи реалізації рекомендаційної функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі. Визначені елементи діагностування економічної безпеки видавничої галузі. Розроблено модель діагностики в процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі.

Ключові слова: національна економіка, економічна безпека, видавнича галузь, внутрішньогалузеве середовище, механізм економічної безпеки, економічна стійкість, державне регулювання, система забезпечення, системний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження процесу формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі показало, що аналіз діяльності суб'єктів у внутрішньогалузевому середовищі має першочергове значення для отримання об'єктивної та неупередженої аналітичної інформації щодо стану відповідної економічної системи. Систематична, всебічна та цілеспрямована оцінка є одним з важливих елементів у процесі формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі, вона забезпечує прийняття обґрунтованих та збалансованих рі-

шень на всіх рівнях внутрішньогалузевого управління. В умовах поширення пандемії COVID-19 функціонування видавничої галузі та її суб'єктів господарювання можна охарактеризувати, як нестабільний та пов'язаний зі значними ризиками, змінами й значними соціально-економічними втратами. В умовах сьогодення, мінливість господарювання у видавничій галузі обумовлює необхідність застосування елементу діагностування в процесу формування внутрішньогалузевого механізму економічної безпеки, здатного сприяти оперативно та функціонально-орієнтовно задовольняти потреби внутрішньогалузевої системи управління різних рівнів в аналітичній інформації щодо економічної безпеки у галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та прикладні засади діагностики досліджено науковцями, серед яких: І. Бланк, І. Ліберман, Л. Фролова, О. Шнайдер, Г. Григор'єв, О. Побережець, О. Гетьман, В. Забродський, Д. Ендовицький, Т. Ковальчук, Л. Лігоненко, Ю. Мельник, Г. Швиданенко, Ю. Овчаренко, Ж. Рішар, Г. Савицька, В. Савчук та ін.

Але, незважаючи на достатню кількість наукових досліджень, які присвячені теоретико-методичним аспектам діагностування економічної безпеки соціально-економічних систем, залишається невирішеним методичне забезпечення діагностування економічної безпеки у видавничій галузі.

Постановка завдання. Запропонувати методичне забезпечення діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність своєчасного виявлення негативних процесів у видавничій галузі, зміцнення внутрішньогалузевої фінансової платоспроможності та економічної стійкості, ефективне функціонування суб'єктів видавничої галузі, запобігання появі кризових явищ, дій і процесів, недопущення банкрутства видавничій галузі вимагає:

- запровадження діагностичного аналізу у процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі;
- сформувати та обґрунтувати заходи щодо покращення економічної безпеки у видавничій галузі;

– застосування прийомів та процедур, які дозволять виокремити контрольовані та неконтрольовані фактори впливу на стан економічної системи.

Дослідження еволюції теоретичного осмислення дефініції «діагностика» в економічній науці дозволяє стверджувати, що до теперішнього часу не існує єдиної її інтерпретації.

Діагностика – це галузь знань, що досліджує теорію та методи організації процесів постановки діагнозу, а також принципи побудови засобів діагностування [1].

Діагностика – це здатність розпізнавати відповідні позитивні та негативні процеси у відповідному середовищі.

Діагноз – це визначення, оцінка стану кого-небудь, чого-небудь на підставі сукупності найбільш виразних, характерних ознак. Діагностика – це встановлення і вивчення ознак, які характеризують стан організмів, систем, машин, для передбачення можливих відхилень і запобігання порушень нормального режиму їх роботи, діяльності [3].

Діагностика – це агрегований аналітичний висновок про стан досліджуваної економічної системи, який здійснюється на основі отриманої інформації, її синтезу, зіставлення й інтерпретації.

Діагностика – це початкова точка дослідження системи управління, яка визначає її як регулярну оцінку параметрів за даними фінансового обліку на основі стандартних процедур аналізу [4].

Діагностика економічної системи у видавничій галузі – це сукупність досліджень з визначення цілей функціонування відповідного внутрішньогалузевого об'єкта, способів їх досягнення та виявлення недоліків.

Економічна діагностика є системою методів для аналізу факторів розвитку соціально-економічних процесів, оцінки стану й виявлення відхилень від нормального розвитку та їх впливу на формування й функціонування регіональних ринків. Діагностика – це визначення стану об'єкта, предмету, явища або процесу управління шляхом реалізації комплексу дослідницьких процедур, виявлення у них слабких ланок і вузьких місць [3].

В економічному й управлінському спрямуванні термін «діагностика» став використовуватися лише в кінці ХХ ст., в період

формування ринкової економіки у національному просторі. Саме у цей період сформувався в самостійну галузь знань – аналіз, який представляє собою процес розумного або уявного та фактичного розчленування (розкладання) складного об'єкта на відповідні складові сегменти, надає можливість дослідити його окремі сторони, що забезпечить формування наукових абстракцій. Необхідно пам'ятати, що з розвитком будь-якої науки здійснюється диференціація її основних складових – галузей і методів [4].

Таким чином, діагностика є елементом комплексного аналізу, яка дозволяє обґрунтовано оцінити:

- результативність управлінських рішень;
- ефективність прийнятих рішень на відповідному внутрішньогалузевому рівні;
- сильні та слабкі сторони економічної системи;
- сформувати можливості та загрози;
- визначити відповідні резерви.
- Застосування діагностики як інструменту в процесі формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі:
- задачі, принципи, сутність та функції діагностики достатньо зрозумілі в аналітичному забезпеченні процесу формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі;
- ефективна система внутрішньогалузевого регулювання й управління передбачає використання всього комплексу наявного методичного інструментарію;
- особлива зацікавленість у дослідженні контрольованих і неконтрольованих факторів й індикаторів, які впливають на економічну безпеку внутрішньогалузевого середовища видавничої галузі,
- інтегрування методів пізнання: аналізу, оцінки та порівняння у відповідній економічній системі;
- відсутні практичні рекомендації щодо застосування діагностики у видавничій галузі.

Відмітимо, що аналітичні дослідження в процесі формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі повинні надавати випереджальну оцінку розвитку відповідних процесів, явищ,

подій, яка ґрунтується на інформації фактичного їх стану та впливають на економічну безпеку відповідного об'єкта.

Таким чином діагностика у процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі ототожнюється з:

- науково-дослідницькою діяльністю у видавничій галузі, яка спрямована на встановлення, аналіз й оцінку позитивних і негативних явищ та підвищення ефективності системи управління економічною безпекою у внутрішньогалузевому середовищі;
- своєчасним пошуком, виявленням, виокремленням помилки та формуванням необхідних шляхів у процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі;
- визначенням об'єктивного стану економічної системи;
- оцінкою економічних індикаторів функціонування суб'єкта на основі дослідження результатів господарської діяльності, з метою виявлення негативних факторів впливу на економічну безпеку у видавничій галузі;
- дослідженням величин і співвідношень параметрів економічної безпеки, а також змін даних співвідношень з метою встановлення відповідних причин виникнення непередбачених процесів, явищ, ієрархічного рівня системи, на якому виникла і може бути усунені негативні контрольовані та неконтрольовані фактори;
- відповідним етапом процесу прийняття управлінських рішень на основі аналізу причинно-наслідкових зв'язків у процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі.

Діагностування економічної безпеки у видавничій галузі полягає у встановленні та дослідженні ознак, які впливають на економічну безпеку внутрішньогалузевого середовища для передбачення можливих відхилень від стійких і запланованих параметрів й запобіганню порушення результативної роботи економічної системи при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі.

Діагностування включає визначення оціночних ознак економічної безпеки у видавничій галузі, вибір методів їх вимірювання

та характеристику з урахуванням відповідних принципів, оцінку виявлених відхилень від запланованих параметрів.

Основні функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі:

- оціночна,
- діагностична
- рекомендаційна.

Оціночна функція – визначення стану економічної безпеки у видавничій галузі її цільовим параметрам і потенційним можливостям з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

Оціночна функція діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі дозволяє визначити відхилення індикаторів економічної безпеки від запланованих, на основі встановленої системи критеріїв, що дозволяє оцінити зусилля суб'єктів у вирішенні визначених завдань. Оцінювання повинно проходити в системі внутрішньогалузевого управління на постійній основі, що вимагає від персоналу компетентностного підходу та масштабної аналітичної роботи з обґрунтування вихідних індикаторів критеріїв економічної безпеки у видавничій галузі. Правильність розрахунку визначає об'єктивність та неупередженість у дослідженні економічної безпеки видавничої галузі за всіма внутрішньогалузевими сегментами.

Етапи реалізації оціночної функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі візуалізовано на рис. 1.

У реалізації запланованої функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі треба використовувати наступні інструменти:

- порівняння;
- динамічне програмування;
- матричні методи;
- експертна оцінка;
- системний підхід;
- рейтингова оцінка;

- аналіз перехрестних взаємодій;
- мультикритеріальна оцінка;
- екстраполяція тренда;
- дорожнє картування;
- виробнича візуалізація;
- еталонна оцінка;
- оцінка часових рядів.

Оціночна функція діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі забезпечує отримання наступних результатів:

- визначення ступеня досягнення економічної безпеки у видавничій галузі;
- ступень вирішених завдань, які забезпечують економічну безпеку у видавничій галузі;
- сегментні результати процесу забезпечення економічної безпеки у видавничій галузі;
- негативні контрольовані та неконтрольовані фактори впливу на економічну безпеку видавничої галузі;
- формування подальших напрямів аналітичного дослідження економічної безпеки у видавничій галузі.

Діагностична функція – забезпечує детальне дослідження причин відхилення індикаторів економічної безпеки у видавничій галузі від визначених параметрів і критеріїв й виявлення ознак невідповідності фактичних індикаторів від запланованих. Виявлені контрольовані та неконтрольовані фактори, що впливають на економічну безпеку видавничої галузі, сприятимуть оцінці механізму економічної безпеки на підставі сукупності найбільш виразних, характерних ознак та сприятимуть застосуванню інструменту системи внутрішньогалузевого управління – прогнозування економічної безпеки видавничої галузі.

Діагностична функція діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі забезпечує отримання наступних результатів:

- визначити кількісну характеристику контрольованих і неконтрольованих факторів впливу за відповідними сегментами опера-

ційної, інвестиційної, фінансової та інноваційної діяльності у внутрішньогалузевому середовищі;

- отримати якісну характеристику контрольованих і неконтрольованих факторів впливу за відповідними сегментами операційної, інвестиційної, фінансової та інноваційної діяльності у внутрішньогалузевому середовищі;
- виокремити компоненти впливу на внутрішньогалузеву економічну безпеку господарських процесів – забезпечення, виробництво та реалізацію;
- визначити сегментну складову результатів внутрішньогалузевої діяльності, які впливають на економічну безпеку галузі;
- виявити екстенсивні та інтенсивні аспекти в механізмі економічної безпеки видавничої галузі;
- оперативне, тактичне та стратегічне реагування на прояви внутрішнього та зовнішнього середовища в механізмі економічної безпеки видавничої галузі;
- синтетична та аналітична візуалізація стратегічних індикаторів, які впливають на механізм економічної безпеки видавничої галузі;
- здійснити прогнозування економічної безпеки видавничої галузі.

У реалізації діагностичної функції при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі треба використовувати наступні інструменти:

- економіко-статистичні методи;
- метод детермінованого факторного аналізу;
- метод імовірнісного факторного аналізу;
- метод оптимізації показників;
- методи імітаційного моделювання;
- метод аналізу рядів динаміки;
- параметричні методи.

Застосування запропонованого інструментарію при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі дозволить побудувати моделі, які відображають залежність індикаторів економічної безпеки від контрольованих і неконтрольованих факторів впливу на економічну систему.

Отримана синтетична й аналітична інформація забезпечить перспективне прогнозування економічної безпеки у видавничій

галузі та сприятиме прийняттю обґрунтованих й ефективних внутрішньогалузевих рішень щодо покращення стану економічної безпеки у внутрішньогалузевому середовищі.

Рис 1. Етапи реалізації оціночної функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі

Джерело: розроблено автором.

Рекомендаційна функція – сприятиме обґрунтуванню пропозицій щодо процесу формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі. Забезпечить виявлення та мобілізацію резервів для максимізації індикаторів економічної безпеки в галузі.

Етапи реалізації рекомендаційної функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі

Рис 2. Етапи реалізації рекомендаційної функції діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі

Джерело: розроблено автором.

У реалізації рекомендаційної функції при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі треба використовувати наступні інструменти:

- матричне порівняння;
- графічний метод оцінки економічної безпеки;
- балансовий метод оцінки економічної безпеки;
- метод пропорційного поділу;

- метод оптимізації показників;
- методи інформаційного моделювання;
- методи імітаційного моделювання;
- рейтингове оцінювання;
- картування стейкхолдерів.

Зазначимо, що діагностика при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі як процес передбачає необхідність розробки системи оцінювання, з урахуванням функціональних завдань діагностування економічної системи, а саме:

- у поточному періоді – діагностика стану економічної безпеки у видавничій галузі з метою виявлення відхилень від встановлених параметрів;
- у динаміці – можливість прогнозування рівня економічної безпеки у видавничій галузі та ефективність механізму економічної безпеки.

Діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі відіграє суттєву роль в системі внутрішньогалузевого управління. Діагностування є фундаментом для прийняття та застосування всіх наступних внутрішньогалузевих рішень щодо механізму економічної безпеки у видавничій галузі.

Таким чином, діагностика – це сукупність структурно-функціональних досліджень з визначенням цілей механізму економічної безпеки у видавничій галузі, способів і методів їх досягнення і виявлення контрольованих і неконтрольованих факторів впливу на економічну систему.

Діагностика на внутрішньогалузевому рівні – це системне розпізнавання та встановлення стану характеру впливу контрольованих і неконтрольованих факторів від заданого перебігу будь-яких процесів у внутрішньогалузевому середовищі видавничої галузі, як нині існуючих, а також тих, що можуть виникнути у майбутніх періодах на основі типових ознак, які властиві лише для відповідних контрольованих і неконтрольованих факторів. При формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі з діагностики починається вирішення питань, які пов'язані з впливом контрольованих і неконтрольованих факторів на внутрішньогалузеву економічну систему.

Діагностика у видавничій галузі – це система теоретико-методологічного забезпечення й область практично-методичної діяльності, яка досліджує внутрішньогалузеві господарські, логістичні, виробничі, фінансові та соціально-економічні процеси у видавничій галузі, візуалізує сильні й слабкі сторони у внутрішньогалузевому середовищі, формує способи покращення механізму економічної безпеки у галузі. Процес діагностування, пов'язаний з встановленням характеру впливу контрольованих і неконтрольованих факторів на внутрішньогалузеву економічну систему.

Дослідження підтверджує, що діагностика є частиною або функцією процесу формування механізму економічної безпеки видавничої галузі, вона є методичним інструментом встановлення характеру та масштабу впливу контрольованих і неконтрольованих факторів на внутрішньогалузеву економічну систему.

Основні характерні риси методичного забезпечення діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі:

- цільова орієнтація на стан внутрішньогалузевому середовище;
- мультипараметричний методичний інструментарій для вимірювання індикаторів внутрішньогалузевої господарської діяльності, які впливають на економічну безпеку у видавничій галузі;
- забезпечує виявлення впливу контрольованих і неконтрольованих факторів на внутрішньогалузевому економічну систему;
- забезпечує поділ на сегментні складові відповідні об'єкти, явища та внутрішньогалузеві процеси з метою дослідження їх впливу на економічну безпеку видавничої галузі;
- зрозумілість, простота та системність у застосуванні;
- відображає та сприяє всебічному дослідженню взаємозв'язку елементів економічної системи;
- сприяє отриманню обґрунтованих результатів дослідження внутрішньогалузевої економічної системи;
- забезпечує можливість прийняття внутрішньогалузевих рішень вже на попередніх етапах формування механізму еконо-

мічної безпеки у видавничій галузі;

- системний і характерний взаємозв'язок з функціями внутрішньогалузевого управління (планування, прогнозування, моніторинг і контролінг);
- дозволяє передбачити та запобігти вплив контрольованих і неконтрольованих факторів на внутрішньогалузевому економічну систему.

Основна мета діагностування у внутрішньогалузевому середовищі – забезпечення процесу формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі достовірною, неупередженою та цільовою аналітичною (синтетичною) інформацією щодо впливу контрольованих і неконтрольованих факторів на економічну безпеку видавничої галузі.

Основні завдання діагностування процесу формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі:

- виявити контрольовані та неконтрольовані фактори впливу на економічну безпеку видавничої галузі;
- забезпечити прогнозування впливу факторів на економічну безпеку видавничої галузі;
- сформувати об'єктивне підґрунтя для механізму економічної безпеки у видавничій галузі.

Об'єктом діагностування є внутрішньогалузева економічна система та її сегментні складові. Практичні аспекти процесу формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі визначають предмет діагностування. Суб'єкти діагностування – всі стейкхолдери видавничої галузі.

Основні елементи діагностування економічної безпеки видавничої галузі (рис. 3):

- діагностування операційної діяльності;
- діагностування інвестиційної діяльності;
- діагностування фінансової діяльності;
- діагностування інноваційної діяльності.

Діагностування служить для обґрунтування рішень щодо впливу операційної, інвестиційної, фінансової та інвестиційної діяльності у внутрішньогалузевому середовищі на економічну

безпеку видавничої галузі, а його результати використовуються для визначення напрямів поглибленого тактичного і стратегічного удосконалення механізму економічної безпеки видавничої галузі.

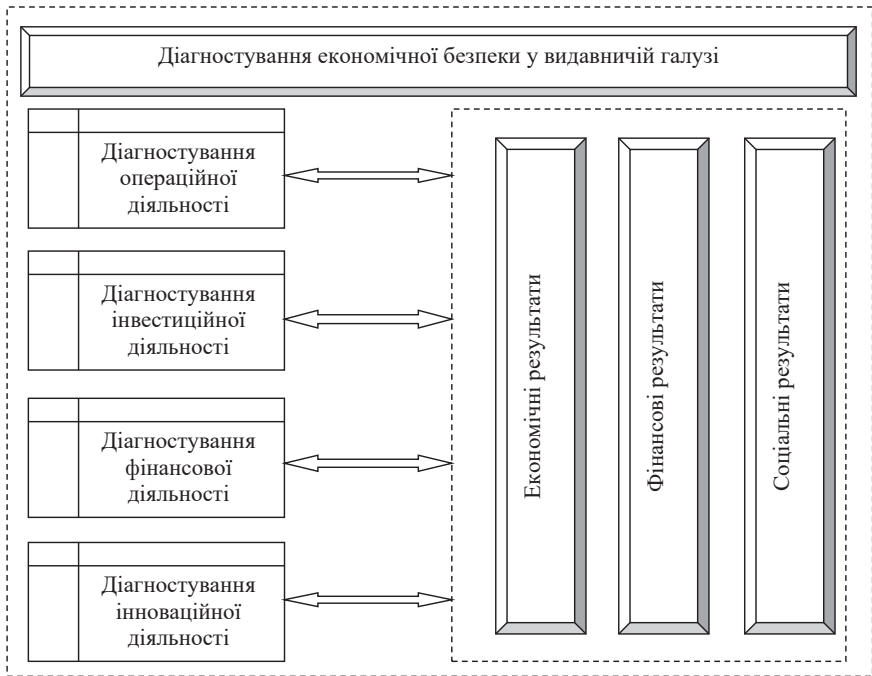

Рис. 3. Елементи діагностування економічної безпеки видавничої галузі

Джерело: розроблено автором.

Модель діагностики в процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі візуалізована на рис. 4.

Підтримку діагностики в процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі:

- базовий методологічний інструментарій – мета, задачі, принципи та функції;
- методичний інструментарій – концепція, регламенти, формат, параметричне моделювання, оцінка та контроль;

- інструменти багатопараметричного застосування – параметри й індикатори діагностики.

Діагностика механізму економічної безпеки видавничої галузі складається з наступних етапів:

- підготовчий етап – формування концептуальної основи процесу формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі;
- дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища видавничої галузі;
- діагностика процесу забезпечення видавничої галузі та його вплив на внутрішньогалузеву економічну безпеку;
- діагностика виробничого процесу видавничої галузі та його вплив на внутрішньогалузеву економічну безпеку;
- діагностика процесу збуту видавничої галузі та його вплив на внутрішньогалузеву економічну безпеку;
- комплексна діагностика економічної безпеки видавничої галузі та її функціонального розвитку.

Результати діагностики мають якісну та кількісну орієнтацію, а співставлення фактичних індикаторів із запланованими дозволить визначити відхилення, дослідити їх причини та фактори впливу на економічну безпеку видавничої галузі. Вони забезпечують інформаційно-аналітичне об'єктивне підґрунтя для прийняття ефективних внутрішньогалузевих рішень у процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі.

Діагностичне дослідження у видавничій галузі сфокусовано на принципах цілеспрямованості, порівняння, єдності оцінки та синтезу, прогресивності, виокремленні провідного елемента або сегменту, системності, мультиваріативності, фактору часу, використовує аналітичну та синтетичну інформацію, яка використовується при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі.

Таким чином, що застосування діагностики при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі дозволяє виявити вплив контрольованих і неконтрольованих факторів та оцінити внутрішньогалузеві патологічні зміни з урахуванням їх впливу на економічну безпеку галузі.

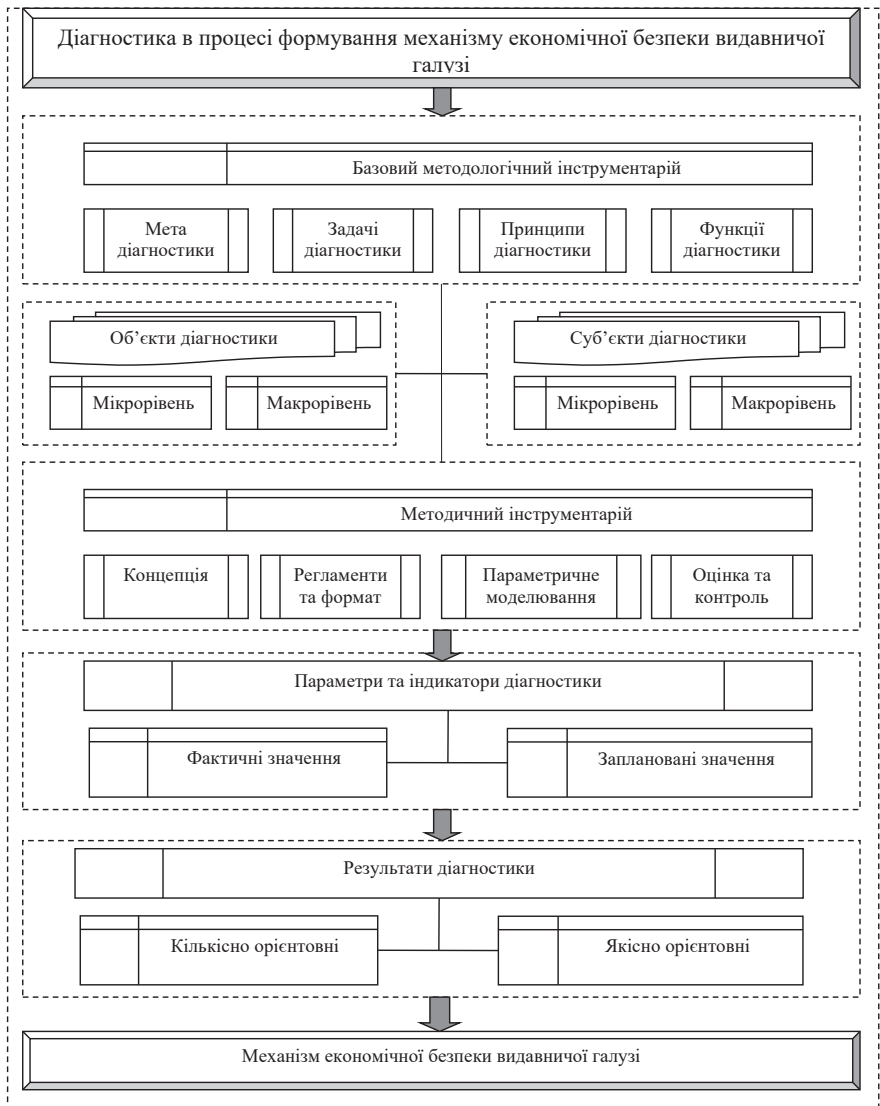

Рис. 4. Модель діагностики в процесі формування механізму економічної безпеки видавничої галузі

Джерело: розроблено автором.

Діагностика при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі орієнтована як на пізнання економічних, фінансових та соціальних протиріч у внутрішньогалузевому середовищі, так і на розробку заходів щодо удосконалення економічної безпеки в галузі.

Комплексний характер діагностики при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі дозволяє простежити динаміку впливу контрольованих і неконтрольованих факторів, внутрішньогалузевих процесів та явищ у взаємозв'язку, надати їм об'єктивну і неупереджену оцінку, дослідити прямі та зворотні зв'язки між факторами, процесами, явищами й елементами, які впливають на економічну безпеку видавничої галузі.

Трансформаційні процеси сьогодення та транспарентність у макроекономічні просторі країни спонукають до використання діагностики у внутрішньогалузевому середовищі для отримання структурованої, об'єктивної й обґрунтованої різнопланової аналітичної та синтетичної інформації, що дозволить зорієнтуватися у майбутніх індикаторах економічної безпеки у видавничій галузі.

Таким чином, діагностування при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі відображає причинно-наслідкові зв'язки та залежності відповідних компонентів внутрішньогалузевої економічної системи. Діагностування сприяє формуванню агрегованих синтетичних висновків щодо стану економічної безпеки у видавничій галузі за рахунок синтезу та зіставлення аналітичної інформації. Діагностування спрямовано на виявлення характеру впливу контрольованих і неконтрольованих факторів, відхилень від заданих параметрів економічної безпеки та виявлення патології в економічній системі. В умовах трансформації та нестійкому бізнес-середовищі, діагностування сприяє прийманню у внутрішньогалузевому середовищі необхідних й ефективних рішень, які стратегічно вплинуть на економічну безпеку видавничої галузі та її позитивну динаміку.

Висновки та пропозиції. Таким чином, запропоноване методичне забезпечення діагностування в межах процедури формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі,

яке враховує синтезовані елементи, що орієнтовані на пізнання фінансових, економічних та соціальних загроз у внутрішньогалузевому середовищі з метою виявлення патологічних змін у видавничій галузі та базується на моделі комплексного дослідження конструктивного або деструктивного впливу факторів на галузеву економічну безпеку. Комплексний характер діагностики при формуванні механізму економічної безпеки у видавничій галузі дозволяє простежити динаміку впливу контрольованих і неконтрольованих факторів, внутрішньогалузевих процесів та явищ у взаємозв'язку, надати їм об'єктивну і неупереджену оцінку, дослідити прямі та зворотні зв'язки між факторами, процесами, явищами й елементами, які впливають на економічну безпеку видавничої галузі. Доведено, що діагностика є частиною або функцією процесу формування механізму економічної безпеки видавничої галузі, вона є методичним інструментом встановлення характеру та масштабу впливу контрольованих і неконтрольованих факторів на внутрішньогалузеву економічну систему. Діагностування в процесі формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі має надати випереджальну оцінку розвитку відповідних процесів, явищ та подій, яка ґрунтується на інформації фактичного їх стану та впливають на економічну безпеку у внутрішньогалузевому середовищі.

Список використаної літератури

1. Побережець О. В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : монографія. Херсон : Видавництво : Грінь Д.С., 2016. 500 с.
2. Масленніков Є. І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства : монографія. Одеса : Прес-кур'єр, 2015. 316 с.
3. Григор'єв Г. С. Теоретико-методологічні засади державного регулювання фінансово-економічних процесів в умовах глобалізації : монографія. Херсон : Олді-плюс, 2017. 380 с.
4. Мельник Ю. М. Теоретико-методологічні засади регулювання розвитку промисловості у національній економіці : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 365 с.

Стаття надійшла 19.03.2021 р.

И. Б. Билах,

соискатель кафедры
менеджмента и публичного администрирования,
Международный научно-технический университет
имени академика Юрия Бугая
Магнитогорский пер., г. Киев, 02000
e-mail: bilakh@ukr.net

МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДИАГНОСТИКИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ МЕХАНИЗМА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ОТРАСЛИ

В статье исследованы теоретические и методологические основы обеспечения диагностирования при формировании механизма экономической безопасности в отрасли. Исследованы инструменты функции диагностирования при формировании механизма экономической безопасности в издательской отрасли. Предложенные этапы реализации оценочной функции диагностирования при формировании механизма экономической безопасности в издательской отрасли. Определены основные характерные черты методического обеспечения диагностирования при формировании механизма экономической безопасности в издательской отрасли. Обоснованы этапы реализации рекомендательной функции диагностирования при формировании механизма экономической безопасности в издательской отрасли. Определены элементы диагностирования экономической безопасности издательской отрасли. Разработана модель диагностики в процессе формирования механизма экономической безопасности издательской отрасли.

Ключевые слова: национальная экономика, экономическая безопасность, издательская отрасль, внутриотраслевом среду, механизм экономической безопасности, экономическая устойчивость, государственное регулирование, система обеспечения, системный подход.

I. B. Bilakh,

applicant of the Department
of Management and Public Administration
Academician Yuriy Bugay
International Scientific and Technical University
Mahnytohorskyi per., Kyev, 02000
e-mail: bilakh@ukr.net

METHODOLOGICAL PROVISION OF DIAGNOSIS IN THE FORMATION OF THE MECHANISM OF ECONOMIC SECURITY IN THE PUBLISHING INDUSTRY

The article investigates the theoretical and methodological principles of providing diagnosis in the formation of the mechanism of economic security in the publishing industry. The tools of the diagnostic function in the formation of the mechanism of economic security in the publishing industry are studied. The stages of realization of the estimating function of diagnosing at formation of the mechanism of economic safety in the publishing branch are offered. The basic characteristic features of methodical maintenance of diagnosing at formation of the mechanism of economic safety in publishing are defined. The stages of realization of the recommendatory function of diagnosing at formation of the mechanism of economic safety in publishing are substantiated. Elements of diagnosing economic security of the publishing industry are determined. A model of diagnostics in the process of forming the mechanism of economic security of the publishing industry has been developed.

The methodical support of diagnosing within the procedure of formation of the mechanism of economic security in the publishing branch is offered, which takes into account the synthesized elements focused on knowledge of financial, economic and social threats in the intra-industry environment for detection of pathological changes in the publishing branch, the impact of factors on sectoral economic security. The complex nature of diagnostics in the formation of the mechanism of economic security in the publishing industry allows us to trace the dynamics of controlled and uncontrolled factors, intra-industry processes and phenomena in the relationship, give them an objective and unbiased assessment, explore direct and inverse relationships between factors, processes, phenomena and elements that affect the economic security of the publishing industry. It is proved that diagnostics is a part or function of the process of forming the mechanism of economic security of the publishing industry, it is a methodical tool for establishing the nature and scale of the influence of controlled and uncontrolled factors on the intra-industry economic system. Diagnosis in the process of forming a mechanism of economic security in the publishing industry should provide a preliminary assessment of the development of relevant processes, phenomena and events, which is based on information about their actual state and affect economic security in the intra-industry environment.

Key words: national economy, economic security, publishing industry, intra-branch environment, mechanism of economic security, economic stability, state regulation, support system, system approach.

References

1. Poberezhets, O. V. (2016). Teoretyko-metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia rezultatamy diialnosti promyslovoho pidpriemstva : monohrafiia [Theoretical and methodological and practical

- principles of research of the performance management system of an industrial enterprise: monograph]. Kherson : Vydavnytstvo : Hrin D.S. [in Ukrainian].
2. Maslennikov, Ye. I. (2015). Metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia finansovoiu stiikistiu promysloвого pidpriemstva : monohrafiia [Methodological and practical principles of research of the financial stability management system of an industrial enterprise: monograph]. Odesa : Pres-kurier. [in Ukrainian].
 3. Hryhoriev, H. S. (2017). Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoho rehuliuвання finansovo-ekonomichnykh protsesiv v umovakh hlobalizatsii : monohrafiia [Theoretical and methodological principles of state regulation of financial and economic processes in the context of globalization: a monograph]. Kherson : Oldi-plius. [in Ukrainian].
 4. Melnyk, Yu. M. (2019). Teoretyko-metodolohichni zasady rehuliuвання rozvytku promyslovosti u natsionalnii ekonomitsi : monohrafiia [Theoretical and methodological principles of regulating the development of industry in the national economy: a monograph]. Kherson : OLDI-PLIUS. [in Ukrainian].

УДК 338.43

DOI: 10.18524/2413-9998/2021.2(48).243708

С. І. Карпін,

здобувач кафедри теоретичної та прикладної економіки

Львівського торговельно-економічного університету

вул. Туган-Барановського, 10, м. Львів, 79000

e-mail: karpin@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

У статті досліджено концептуальну підтримку механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу. Доведено, що концептуальні орієнтири механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу повинні враховувати принципи стратегії його сталого розвитку. Обґрунтовано, що базовий механізм в системі управління агропромислового комплексу представляє собою взаємопов'язаний комплекс інструментів, який використовується за призначенням суб'єктами господарювання у процесі розв'язання визначених завдань під управлінським впливом відносно об'єкта, з отриманням запланованого результату. Досліджено структурний та функціональний аспект механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу. Розроблено типову схему системи управління у агропромисловому комплексі. З'ясовано особливості та специфіка механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, розвиток, структурно-функціональне забезпечення, глобалізація, інтеграція, сталий розвиток, соціально-економічні аспекти, стратегічні імперативи, інновації, адаптація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективне функціонування агропромислового комплексу України та його інфраструктури створює необхідні умови для розвитку й прогресивного зростання аграрного сектора національної економіки. Розвиток агропромислового комплексу, в умовах сьогодення, взаємопов'язаний з науково-теоретичними дослідженнями, розробкою та впровадженням нових технологій й інновацій, постає фактором модернізації у внутрішньогалузевій господарській діяльності та її соціально-економічній сфері. Сучасний стан інфраструктури агропромислового комплексу України та поширення

пандемії COVID-19 обмежує соціально-економічні можливості у внутрішньогалузевому середовищі та надає інерційність процесам розвитку агропромислового виробництва у національному макроекономічному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні основи забезпечення розвитку аграрної сфери широко представлені у працях таких відомих зарубіжних науковців як: Є. Домар, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, Г. Мюрдаль, Р. Нурксе, М. Портер, У. Петті, К. Прахалад, Д. Рікардо, У. Ростой, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, М. Тодаро, Р. Харрод, Т. Шульц, Й. Шумпетер. Деякі теоретико-методологічні аспекти фундаменту системи управління трансформаційних процесів у агропромисловому комплексі відображені у працях: П. Гайдуцький, В. Галушко, В. Геєць, О. Головченко, М. Долішній, Л. Дейнеко, Ж. Дерій, М. Дем'яненко, Г. Запша, В. Ільчук, М. Крапивко, А. Лисецький, М. Лендел, Ю. Лупенко, О. Коваленко, М. Малік, Є. Масленников, Ю. Мельник, Б. Пасхавер, Г. Підлісецький, О. Радченко, М. Сахацький, П. Саблук, Ю. Сафонов, М. Хвесик, О. Чубукова, О. Шебаніна, О. Шеремет, В. Яковенко та ін. Наукові праці перелічених дослідників, підтверджують, що управління – це вплив суб'єкта управління на об'єкти з метою впливу на їх стан, поведінку або просторово-часове переміщення в процесі господарської діяльності. Але, незважаючи на достатню кількість наукових досліджень, які присвячені теоретико-методичним аспектам управління у агропромисловому комплексі, залишається невирішеним концептуальна підтримка механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу.

Постановка завдання. Запропонувати концептуальну підтримку механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні напрями покращення системи управління агропромисловим комплексом країни справляють істотний вплив на ефективну організацію майбутніх поточкових процесів у аграрній сфері національної економіки.

Метою механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу є створення сучасного, інтегрова-

ного у світову господарську діяльність суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, здатного в умовах інтеграції та глобальних викликів розв'язувати завдання соціально-економічного розвитку у аграрній сфері України.

Агропромисловий комплекс є одним з важливих сфер національних економік прогресивних світових країн. Аналізуючи галузеві особливості комплексу у країнах ЄС можна зазначити, що існує диверсифікація та підвищення багатofункціональності галузі, де державна політика розвитку аграрних підприємств і підтримка фермерства, розподіл впливу державного регулювання за певними означеними цілями та механізмами важелів реалізації, що уможлиблює поглиблення прямого зв'язку агропромислового комплексу з ефективним розвитком сільських територій. Потрібно враховувати специфіку кожної з європейських країн стосовно державного регулювання агропромислового комплексу їх економік, проглядаються взаємні прагнення та дії до фінансово-економічної допомоги даній галузі. Проте, сучасна реальність на сьогодні вимагає значного скорочення рівня державної підтримки його навіть у країнах з ринковою економікою [1].

Концептуальні орієнтири механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу повинні враховувати принципи стратегії його сталого розвитку, а саме:

- агропромисловий комплекс є національним пріоритетом країни;
- стратегічна перевага агропромислового виробництва національної економіки у міжнародному макроекономічному середовищі;
- мультифункціональність агропромислового комплексу;
- дотримання інтегрованого підходу з метою диверсифікації агропромислового виробництва;
- поєднання джерел ресурсного забезпечення;
- формування спеціальних інститутів реалізації агропромислових програм у національному макроекономічному середовищі;
- прийняття внутрішньогалузевих соціально-економічних стандартів у агропромисловому комплексі.

Відмітимо, що першочергові завдання інституційної політики у агропромисловому комплексі країни повинні бути спрямовані на:

- удосконалення бюджетного процесу у сфері підтримки агропромислового комплексу національної економіки;
- реформування системи інституційного регулювання та управління агропромислового комплексу;
- розвиток інфраструктурної складової агропромислового комплексу країни;
- формування пріоритетів у соціально-економічній підтримці агропромислового комплексу та його суб'єктів господарювання.

Погодимось, що процес модернізації та вдосконалення ресурсного та організаційного потенціалу агропромислового комплексу, його ефективний інноваційний розвиток в умовах глобалізації та активної інтеграції у світовий простір, залежить, перш за все від напрямів та обсягів інвестицій. Саме інвестиційно-інноваційний процес впливає на інфраструктуру та відіграє визначальну функціональну роль у забезпеченні конкурентоспроможності аграрного сектору, як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі. До основних напрямів розвитку цього процесу у агропромисловому комплексі відносять біологічний, технологічний та людський фактор [1].

Стратегічний підхід до системи управління розвитком агропромислового виробництва передбачає створення спеціального механізму його реалізації з адекватною мультифункціональною структурою та функціями цільової орієнтації, організації, здійснення й управління даного процесу. Базовим механізмом структури механізму реалізації стратегічних перетворень, які спрямовані на досягнення сталого розвитку агропромислового комплексу є механізм управління його інфраструктурою, де формуються ключові фактори соціально-економічного зростання та конкурентоспроможності аграрної сфери.

Професор Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Радченко О. П., відзначив, що «з метою забезпечення сталого розвитку аграрного сектору національної економіки постає питання комплексного вирішення пов'язаного з ним широкого спектру проблем соціального, економічного і екологічного характеру, які в свою чергу вимагають виокремлення двох

основних напрямів державної аграрної політики, а саме: створення умов для розвитку сільського господарства, як фундаментальної галузі агропромислового комплексу та створення сприятливих умов для комплексного розвитку сільських територій та їх мешканців» [1].

Тому, ґрунтуючись на теоретико-методологічному підході до дослідження господарського механізму як ієрархічно та перманентно організованої системи, де на кожному рівні та у будь-якому сегменті господарювання існують особливі спеціальні механізми вирішення протиріч між суб'єктами протилежних інтересів, причому кожен із них може бути конкретизовано за допомогою відповідних методів, інструментів і форм реалізації, у зв'язку з чим, механізм управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу правомірно розглядати як спеціальний механізм у системі загального господарського механізму.

Професор О. Побережець відзначає: «у сучасних умовах господарювання, з точки зору економічної науки, механізм представляє собою послідовність етапів розробки основних цілей управління і комплекс способів для їх досягнення, включаючи окремі процедури та інструменти [2].

Значна кількість науковців розглядає «механізм» як систему інструментів для регулювання господарської діяльності або як систему управління економікою суб'єкта господарювання. Тому, відрізняється також термінологічний апарат: «господарський механізм», «організаційно-економічний механізм», «механізм управління», «економічний механізм», «господарський механізм управління» тощо.

Економічний механізм – це сегмент господарського механізму суб'єкта господарювання, що включає економічні методи, способи, форми та інструменти впливу на економічні відносини і процеси у господарському процесі суб'єкта.

Досліджуючи проблематику механізму розвитку функціонування економічних систем перехідного періоду деякі автори застосовують категорію «господарський механізм», розглядаючи його, як механізм дії та використання економічних законів, бага-

тоскладову систему, що виступає, як функціональна частина виробничих відносин, виражає взаємодію останніх із продуктивними силами і надбудовою [2].

Економічна енциклопедія надає відповідне тлумачення механізму – це система, пристрій, спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності суб'єкта господарювання [3].

Будь-яка організація є системою, тому з точки зору системного підходу організаційний механізм – це система усіх методів, прийомів та способів формування та регулювання відносин між об'єктами системи та внутрішнім і зовнішнім середовищами [2].

Економічний механізм забезпечує формування і визначення сприятливих економічних, організаційних, правових та інших умов розвитку економічного потенціалу й підвищення ефективності його використання, а також надання державної цінової, фінансової та інших видів допомоги національним товаровиробникам [2].

Фінансовий механізм – це систему управління фінансовими потоками суб'єкта господарювання через фінансові важелі за допомогою фінансових методів.

Значна кількість науковців «механізм управління» трактується, як категорія управління, що включає цілі управління, елементи об'єкта та її зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, необоротні й оборотні ресурси управління соціально-економічним потенціалом [2].

Таким чином, базуючись на існуючих тлумаченнях науковців щодо досліджуваної категорії, на нашу думку, «механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу» представляє собою багаторівневу систему взаємопов'язаних складових – організаційно--функціональної системи, системи забезпечення та системи реалізації, які наповнюючись відповідними елементами (принципами, методами, інструментами), забезпечують досягнення поставленої мети управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу з урахуванням впливу ендогенних й екзогенних факторів.

Виокремлення різновидів та форм механізмів об'єднує їх в обов'язковій наявності взаємопов'язаних сегментів, які спрямо-

вані на досягнення загальної мети і бажано, щоб результат задовольняв поставлені цілі і завдання. Аналіз досліджень підкреслює наявність господарського механізму, організаційного та економічного механізмів, механізму управління та забезпечення, кожен з яких призначений для певних цілей та може використовуватися в різних системах, галузях та сферах національної економіки [4].

Базовий механізм в системі управління об'єктом представляє собою взаємопов'язаний комплекс інструментів, який використовується за призначенням суб'єктами господарювання у процесі розв'язання визначених завдань під управлінським впливом відносно об'єкта, з отриманням запланованого результату.

На думку окремих науковців, механізм – це зважена система інструментів для регулювання процесу виробництва, з іншого боку – система управління економікою або як спосіб регулювання господарюючим суб'єктом [4].

Виходячи з розуміння механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу як способу трансформації господарських взаємовідносин суб'єктів у напрямі вирішення виникаючих між ними протиріч у процесі забезпечення інтегрованої взаємодії щодо створення загальних умов відтворення та умов внутрішньогалузевої діяльності, важливо виділяти функціональний та структурний аспекти його дослідження.

Функціональний аспект даного механізму передбачає визначення та діагностики його специфіки, системи субординації та координації суб'єктів й агентів, інтегральної цільової функції та диференційованих завдань, системи протиріч, динаміки взаємодії внутрішнього і зовнішнього середовища, а також впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

Структурний аспект механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу передбачає виокремлення у його структурі сегментів, компоненти яких забезпечують:

- визначення суб'єктами інтегральної мети, цілей і завдань;
- інструментальну підтримку механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу;
- реалізацію поставлених цілей відповідними методами та ін-

- струментами досягнення цілісного інфраструктурного впливу на внутрішньогалузеве господарське середовище;
- виявлення необхідних та достатніх джерел фінансування, які дозволяють досягти поставлених суб'єктами механізму цілей та завдань;
 - моніторинг результатів просування до цілісного інфраструктурного обслуговування у агропромисловому комплексі;
 - діагностика інтегральної інфраструктури у агропромисловому комплексі;
 - аналіз та оцінка результатів просування до цілісного інфраструктурного обслуговування у агропромисловому комплексі;
 - корекцію структурних компонентів механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу.

Специфіка механізму управління інфраструктурою агропромислового комплексу визначається її інтегральною структурою. Даний аспект передбачає існування цілої системи механізмів – механізму управління виробничою інфраструктурою, механізму управління логістичною інфраструктурою, механізму управління соціально-економічною інфраструктурою агропромислового комплексу тощо. Відмітимо, що від ефективної взаємодії даних механізмів залежить стан інтегрального механізму та його можливість виконувати свої організаційно-цільові функції.

Особливістю механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу є також те, що його інфраструктура є частиною загальногосподарського комплексу національної економіки, ефективне функціонування якої можливе лише за всебічної підтримки на рівні відповідних інституцій (державних, регіональних або територіальних громад). Безпосередньо приймаючи участь у створенні суспільних інфраструктурних благ, державні, регіональні та територіальні інституції зберігають контроль за базовими пріоритетними орієнтирами науково-технічного та соціально-економічного прогресу в агропромисловому комплексі, що сприятиме соціально-економічній стабільності у національному просторі та конкурентоспроможності агропромисловому комплексі країни на всіх рівнях.

Відмітимо, що визначаючи орієнтири розвитку об'єктів та джерел засобів їх досягнення, сприятиме функціонуванню інфраструктури агропромислової сфери у межах заданих параметрів. Тому, відповідні державні, регіональні або територіальні інституції повинні бути активними суб'єктами даного механізму, визначаючи основні методи та інструменти регулюючого впливу на агропромислову інфраструктуру національної економіки.

Під розвитком агропромислового комплексу слід розуміти структурні зміни у даному сегменті національної економіки з формування ефективних ресурсних пропорцій агропромислового виробництва й якісного вдосконалення складових організаційно-функціонального прогресу й потенціалу у господарському середовищі країни.

Макроекономічні процеси розвитку агропромислового комплексу країни повинні орієнтуватися на забезпечення стійкого та збалансованого зростання результатів господарювання у даному сегменті національної економіки за умови відновлення функціонального повноцінного розширеного відтворення, що передбачає не тільки збільшення випуску агропромислової продукції, а й здатність його суб'єктів господарювання продукувати інвестиційно-інноваційну спрямованість у макроекономічному середовищі країни.

Професор П. І. Гайдуцький відмітив: «досвід діяльності різних агропромислових формувань переконливо засвідчив, що головний резерв поліпшення управління агропромисловим комплексом криється не в організаційних, а саме в економічних умовах функціонування; а ефективність того чи іншого формування виявляється не тільки і не стільки в дії його організаційно-функціональних чинників, скільки у розкритті та висвітленні можливостей економічних факторів інтенсифікації агропромислового виробництва» [5].

Розвиток агропромислового комплексу у національному макроекономічному середовищі можливий за рахунок ефективної системи управління, яка повинна мати сучасну інструментально-методичну підтримку.

Типова схема системи управління у агропромисловому комплексі відображена на рис. 1.

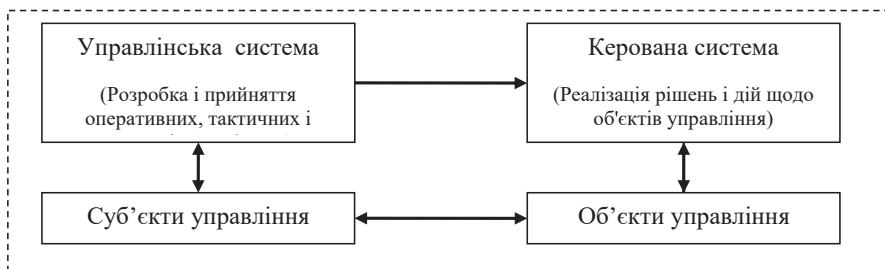

Рис. 1. Типова схема системи управління у агропромисловому комплексі

Джерело: розроблено автором.

Управління розвитком агропромислового комплексу охоплює нормативні, правові, організаційні, структурні, функціональні, виробничі, інвестиційні, інноваційні, економічні, соціальні й екологічні аспекти. Пріоритетом системи управління розвитком агропромислового комплексу в умовах поширення пандемії COVID-19 та агресивної політики зовнішнього оточення є забезпечення сталого соціально-економічного зростання, підвищення соціально-економічних стандартів та забезпечення продовольчої безпеки країни. Тому, з урахуванням визначених аспектів, дослідження концептуальних орієнтирів механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу є актуальним та необхідним завданням сьогодення.

Суб'єктами механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу виступають: господарюючі суб'єкти всіх сфер агропромислового комплексу, обслуговуючі суб'єкти й організації, державні, регіональні та територіальні інституції, а також фізичні особи в момент, коли вони отримують інфраструктурні послуги або користуються матеріальною базою інфраструктури агропромислового комплексу країни.

Таким чином, до суб'єктів механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу входить сукупність індивідів, суб'єктів господарювання та відповідні інститу-

ції, які приймають участь у наданні, отриманні та контролю послуг, що забезпечують необхідні умови відтворення та життєдіяльності у національному середовищі.

Об'єктом механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу виступають інфраструктурні послуги та блага, які відповідають вимогам суб'єктів господарювання та фізичних осіб, надання та споживання яких упорядковує їх господарські взаємодії, прискорює та раціоналізує тимчасові та просторові зв'язки у сфері агропромислового відтворення й удосконалює обслуговування споживачів агропромислової продукції.

Суперечливість механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу обумовлена змістом інфраструктурної діяльності як допоміжної або обслуговуючою по відношенню до основного виробництва у агропромисловому комплексі, що визначає першорядне значення розвитку агропромислового виробництва і лише після цього його інфраструктурної складової. В умовах глобальних викликів сьогодення та продовження трансформаційних процесів у агропромисловому комплексі пріоритетним є розвиток інфраструктури, що сприятиме модернізації агропромислового комплексу.

Висновки та пропозиції. Таким чином, другорядність ролі інфраструктури в системі суспільного відтворення, з одного боку, та необхідність її сучасного прискореного розвитку, з іншого, визначають основні протиріччя механізму управління інтегральною інфраструктурою агропромислового комплексу, які відображають різноспрямованість інтересів різних суб'єктів даного сегменту національної економіки, що проявляється у слабкості аграрно-промислової політики в умовах поширення пандемії COVID-19, незбалансованості відтворювальної структури комплексу, нерозвиненості основних галузей та сегментів агропромислового комплексу країни. Обґрунтовано, що управління розвитком у агропромисловому комплексі охоплює нормативні, правові, організаційні, структурні, функціональні, виробничі, інвестиційні, інноваційні, економічні, соціальні й екологічні аспекти. Пріоритетом системи управління розвитком агропромислового комплексу

в умовах поширення пандемії COVID-19 та агресивної політики зовнішнього оточення є забезпечення сталого соціально-економічного зростання, підвищення соціально-економічних стандартів та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Список використаної літератури

1. Радченко О. П. Теоретико-методологічні засади структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 355 с.
2. Побережець О. В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : монографія. Херсон : Видавництво : Грінв Д.С., 2016. 500 с.
3. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Том 3 / Редкол. : С. В. Мочерний (від. ред.) та ін. Київ : Вид. Центр «Академія», 2002. 952 с.
4. Мельник Ю. М. Теоретико-методологічні засади регулювання розвитку промисловості у національній економіці : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 365 с.
5. Гайдуцький П.І. Економічні взаємовідносини підприємств АПК в умовах ринку: навч. посібник. Київ : Вища школа. 1992. 191 с.
6. Борщ В. І., Соколова О. А. Інноваційна модель розвитку агропромислового комплексу України. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2018. Т. 17. Вип. 3 (40). С. 93-111.

Стаття надійшла 19.12.2020 р.

С. І. Карпин,

соискатель кафедры теоретической и прикладной экономики

Львовского торгового-экономического университета

ул. Туган-Барановского, 10, г. Львов, 79000

e-mail: karpin@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОРИЕНТИРЫ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕГРАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРОЙ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

В статье исследована концептуальная поддержка механизма управления интегральной инфраструктурой агропромышленного комплекса. Доказано, что концептуальные ориентиры механизма управления интегральной инфраструктурой агропромышленного комплекса должны учитывать принципы стратегии устойчивого развития. Обосновано, что базовый механизм в системе управления агропромышленного комплекса представляет собой взаимосвязанный комплекс ин-

струментов, который используется по назначению хозяйствующими субъектами в процессе решения определенных задач под управленческим влиянием относительно объекта, с получением запланированного результата. Исследован структурный и функциональный аспект механизма управления интегральной инфраструктурой агропромышленного комплекса. Разработана типовая схема системы управления в агропромышленном комплексе. Выявлены особенности и специфика механизма управления интегральной инфраструктурой агропромышленного комплекса.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, развитие, структурно-функциональное обеспечение, глобализация, интеграция, устойчивое развитие, социально-экономические аспекты, стратегические императивы, инновации, адаптация.

S. I. Karpin,

applicant of the Department of Theoretical and Applied Economics

Lviv University of Trade and Economics

Tugan-Baranovskoho Street, 10, Lviv, 79000

e-mail: karpin@ukr.net

CONCEPTUAL GUIDELINES OF THE MECHANISM OF MANAGEMENT OF THE INTEGRATED INFRASTRUCTURE OF THE AGRO- INDUSTRIAL COMPLEX

The article examines the conceptual support of the management mechanism of the integrated infrastructure of the agro-industrial complex. It is proved that the conceptual guidelines of the mechanism of management of the integrated infrastructure of the agro-industrial complex should take into account the principles of the strategy of its sustainable development. It is substantiated that the basic mechanism in the management system of the agro-industrial complex is an interconnected set of tools used by business entities in the process of solving certain tasks under the management's influence on the object, with the planned result. The structural and functional aspect of the management mechanism of the integrated infrastructure of the agro-industrial complex is studied. A typical scheme of the management system in the agro-industrial complex has been developed. The peculiarities and specifics of the mechanism of management of the integrated infrastructure of the agro-industrial complex are clarified.

The secondary role of infrastructure in the system of social reproduction, on the one hand, and the need for its modern accelerated development, on the other, determine the main contradictions of the management mechanism of integrated infrastructure of the agro-industrial complex. -industrial policy in the context of the spread of the COVID-19 pandemic, the imbalance of the reproductive structure of the complex, the underdevelopment of major industries and segments of the agro-industrial complex of the country. It is substantiated that development management in the agro-industrial complex covers normative, legal, organizational, structural, functional, production, investment,

innovation, economic, social and environmental aspects. The priority of the agro-industrial development management system in the context of the spread of the COVID-19 pandemic and the aggressive policy of the external environment is to ensure sustainable socio-economic growth, increase socio-economic standards and ensure food security.

Key words: agro-industrial complex, development, structural and functional support, globalization, integration, sustainable development, socio-economic aspects, strategic imperatives, innovations, adaptation.

References

1. Radchenko, O. P. (2020). Teoretyko-metodolohichni zasady strukturno-funktsionalnoho zabezpechennia rozvytku APK : monohrafiia [Theoretical and methodological principles of structural and functional support of agro-industrial complex development: monograph]. Kherson: OLDI-PLUS. [in Ukrainian].
2. Poberezhets, O. V. (2016). Teoretyko-metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia rezultatamy diialnosti promyslovoho pidpriemstva : monohrafiia [Theoretical and methodological and practical principles of research of the performance management system of an industrial enterprise: monograph]. Kherson : Vydavnytstvo : Hrin D.S. [in Ukrainian].
3. Mochernyi, S. V. (eds.) (2002). Ekonomichna entsyklopediia: u trokh tomakh. Tom 3 [Economic Encyclopedia: in three volumes. Volume 3]. Kyiv: Vyd. Tsentr «Akademii». [in Ukrainian].
4. Melnyk, Yu. M. (2019). Teoretyko-metodolohichni zasady rehuliuвання rozvytku promyslovosti u natsionalnii ekonomitsi : monohrafiia [Theoretical and methodological principles of regulating the development of industry in the national economy: a monograph]. Kherson : OLDI-PLIuS. [in Ukrainian].
5. Haidutskyi, P. I. (1992). Ekonomichni vzaiemovidnosyny pidpriemstv APK v umovakh rynku: navch. Posibnyk [Economic relations of agro-industrial enterprises in market conditions: manual]. Kyiv : Vyscha shkola. [in Ukrainian].
6. Borshch, V. I. & Sokolova, O. A. (2018). Innovatsiina model rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy [Innovative model of development of agro-industrial complex of Ukraine]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia. – Market economy: modern theory and practice of management*, Vol. 17, Issue 3 (40), pp. 93-111. [in Ukrainian].

Інформація для авторів

Збірник наукових праць «Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління» є професійним виданням, яке було засновано у 1998 р. В 2013 році видання було перереєстровано. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 19765-9565 Р від 15 березня 2013 року. Міжнародний стандартний серійний номер видання: ISSN 2413-9998.

Збірник наукових праць реферується РЖ «Джерело», індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus Journals Master List. (ICV 2015 : 50.60).

Статті публікуються українською, російською та англійською мовами.

При написанні статей слід враховувати Постанову № 7-05/1 від 15.01.2003 Президії ВАК «Про підвищення вимог до професійних видань, внесених до переліку ВАК України». До друку приймаються статті, що відповідають вимогам ВАК та включають такі елементи: постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями; аналіз основних досліджень і публікацій, що присвячено проблемі і на які спирається автор; виділення невирішених проблем, яким присвячена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів; висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

Статті подаються за тематикою, яка відповідає концепції та назві наукової збірки.

Технічні вимоги до оформлення наукової статті:

- ✓ загальний обсяг статті – до 20 сторінок. Обсяг основного тексту статті має бути не менше 8 сторінок;
- ✓ стандарти: бумага формату А4; орієнтація – книжкова; шрифт набору – Times New Roman; назва, текст статті, додатки – кегль 14 pt, міжрядковий інтервал – 1; відомості про автора, анотації, ключові слова, резюме, список літератури – кегль 12 pt, міжрядковий інтервал – 1; поля: ліве – 20 мм, праве – 15 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм; сторінки без нумерації. Абзац – 1,25 см. Стиль – Normal;
- ✓ стаття набирається по всій ширині абзацу в один стовпчик;
- ✓ заголовки таблиць та їх номери оформлюються з нового рядка, праворуч по тексту; назва самої таблиці наводиться в окремому рядку, по центру сторінки;

- ✓ назва рисунку розміщується під ілюстрацією, по центру рядка із зазначенням його наскрізної нумерації всередині статті. Слово «Рисунок» і його номер відділяється від назви крапкою;
- ✓ нумерація формул здійснюється наскрізним способом у межах статті та вказується праворуч від формул у круглих дужках;
- ✓ кількість графічного матеріалу має бути мінімальною. Графіки та схеми не слід перевантажувати текстовими написами. Ілюстративні матеріали мають бути якісними. Не допускається використання у тексті рисунків чи формул, що були скановані; схеми та рисунки мають бути згруповані;
- ✓ формули мають бути набрані у редакторі MathType;
- ✓ відповідно до вимог Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. №7-05/1, в статті необхідно жирним виділити наступні елементи:
 - Постановка проблеми у загальному вигляді.
 - Аналіз останніх досліджень і публікацій.
 - Постановка завдання.
 - Виклад основного матеріалу дослідження.
 - Висновки та пропозиції

Статті, що було оформлено з порушенням зазначених вимог, редакцією не розглядаються, про що повідомляється авторові.

До редакції збірника наукових праць «Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління» подається:

- ✓ друкований примірник, підписаний авторами;
- ✓ електронна версія на будь-якому електронному носії у форматі Microsoft Word (*.doc). Назва файлу має відповідати прізвищу автора;
- ✓ завірена рецензія доктора наук відповідного профілю;
- ✓ на окремому аркуші – відомості про автора: прізвище, ім'я, по-батькові повністю, організація, посада, адреса, науковий ступінь, вчене звання, контактні телефони, поштова адреса для направлення авторського примірника збірнику, електронна адреса.

Довідка про автора

П.І.Б.	
Місце роботи	
Науковий ступінь	
Вчене звання	
Посада	
Контактний телефон	
E-mail	
Поштова адреса	

Оригінальність і плагіат

Автори повинні подавати повністю оригінальні наукові статті, а якщо автори використовували роботи та / або вислови інших людей, вони повинні бути належним чином оформлені у вигляді цитат.

Плагіат у всіх його формах розцінюється як неетична поведінка і є неприйнятним.

Множинні, повторні та конкуруючі публікації

Автор не має публікувати статтю, в якій описується по суті одне й те саме дослідження, у більш ніж одному науковому виданні або первинній публікації. Подання статті до більш ніж одного наукового видання одночасно розцінюється як неетична поведінка і є неприйнятним.

Автор не має подавати на розгляд в інші наукові видання раніше опубліковані статті. У випадку, якщо автор у вторинній публікації використовує матеріали попередніх праць, автор має навести посилання на первинну статтю.

Редколегія залишає за собою право на рецензування, редакційні виправлення, скорочення і відхилення статей.

Відповідальність за точність та достовірність поданих фактів, статистичних даних, цитат, прізвиськ та іншої інформації несуть автори матеріалів. Рукописи статей та електронні носії авторам не повертаються.

Гонорар за опубліковані роботи авторам не сплачується.

Статті слід подавати до редакційної колегії збірника наукових праць:

Кафедра економіки та управління, економіко-правовий факультет Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Французький бульвар 24/26, каб.49, м. Одеса, Україна, 65058, тел. +380-48-776-22-28 чи надсилати електронною поштою за адресою: **rinek@onu.edu.ua**

Електронна версія збірника наукових праць «Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління» знаходиться на офіційному сайті: **<http://rinek.onu.edu.ua>**

Наукове видання

**РИНКОВА ЕКОНОМІКА:
сучасна теорія і практика управління**

Збірник наукових праць

ТОМ 20. Випуск 2 (48)

Головний редактор: Е. А. Кузнецов
Відповідальний секретар: В. І. Борщ
Комп'ютерне верстання: О. С. Мазур

Підп. до друку 18.05.2021. Формат 60×84/16.
Ум.-друк. арк. 14,53. Тираж 300 пр.
Зам. № 2370.

Видавець і виготовлювач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел.: (048) 723 28 39

Scientific Publication

**MARKET ECONOMY:
Modern management theory and practice**

Collection of scientific works

Volume 20. Issue 2 (48)

Chief editor: E. A. Kuznietsov
Executive secretary: V. I. Borshch
Text layout: O. Ye. Mazur

Signed in Print 18.05.2021. Format 60×84/16. Conv. pr. Sheets 14,53.
Circulation of 300 copies. Order № 2370.

Publisher and editor

Odesa I. I. Mechnikov National University
Certificate of state registration of the print media DK № 4215 dated November, 22, 2011
Ukraine, 65082, Odesa, Elisavetyyns'ka str. 12
Tel. (048) 723-28-39. E-mail: druk@onu.edu.ua